

Irodalmi Jelen

XXIV. évfolyam, 267. szám

2024. JANUÁR

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,
Méhes György, Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **PAUL GAUGUIN (1848–1903) festménye**

Böszörményi Zoltán

Az óceán partján

*Nem tudom úgy megfogalmazni az időt,
belőle valami minduntalan ki ne maradjon,
mint zenei művekben a szinkópák.
A felhős ég maga a bizonytalanság.
Elbátortalanít, de ugyanakkor lelkesít,
ha végtelennek képzelem magam.
Az óceán partján érzi az ember igazán,
mennyre elhanyagolható hatása van
a természet elemi erejére.
Nincs hova bújni, nincs hova menekülnie.*

Képzettársításaim

*A szabadság a szeretet jelenléte.
Megtettesül a csattogó hajnalokban.
Képzettársításaim
a pálmafák magányával keverednek,
míg alagutakat és a vágy
a tenger hullámai alatt.
Egzisztenciális az öröm:
kábitószer.
Tudatosítanom kell mindazt,
ami a csatakos hajnalokból megmaradt.*

Ocsenás Péter Bence

Együtt a tetőn

Amikor megérkeztem a faluba, esett a hó. A házmesterné cigivel a szájában lépett ki az ajtón, láthatóan nem jókedvében. *Kövesse*n, hörögte rekedten. Követtem. A lépcsőház hideg volt, a plafonról csöpögött a víz, a felső szintre mentünk, kulcszörgés, köhögés, megláttam a lakásom. Fehér fal, barna padló, egy szoba és konyha az egész. Beléptem, leraktam a táskám. A nő rám meresztette a szemét. *Nős?* Kérdőn néztem rá, erre megvonta a vállát. *Ha felhozna valakit, jusson eszébe, vékonyak a falak. A szomszédban egy kislány is lakik.* Aztán megfordult, kiment. Az ablakhoz léptem, a ház előtt közvetlenül futott a vonatsín. Kinyitottam az ablakot, feltűnt, milyen könnyen ki lehet mászni a tetőre.

Amikor először jártam a rendőrségen, izgultam. Mégis új helyzet, új munkatársak, új környezet. A portás aludt, fiatal, vézna, nem éppen rendőrideál, nem ébresztettem fel. Megkerestem az őrmestert, az irodájában volt, a laptopján valami ócska melodramát nézett, meglepődött, ahogy meglátott. Tisztelgés, italkínálás, aztán csend. Végtére nem beszélgetni jöttem, gondoltam, az ajtóhoz léptem, de ekkor megszólalt. *Néha lopnak, meg a részeg Trau bácsira heti egyszer ráhívna*k minket, de ennyi. *Ja, néha vannak halálesetek, de azok természetesek. Öreg már ez a falu.* Bólintottam, mire az őrmester hunyorogva fürkészett. *Őn tényleg a fővárosból jött?* *Igen,* feleltem, egy pillanatig maga elé nézett, aztán kikísért. Bemutatott az új társamnak, aki éppen olvasott, zsebgarfield, egy tucat volt az asztalán. *Nős,* kérdezte nevetve a kézfogás után, és a jegygyűrűmre nézett. Elmosolyodtam, megveregettem a vállát, de nem válaszoltam. Azt hallottam, falun szeretik a csendet.

Amikor először kipakoltam a táskámból, a szomszéd házaspár veszekedését hallgattam. Minden este kiabáltak egymással,

hallottam minden szót, pénz, főzés, a gyerek. Amikor végre elcsendesültek, akkor meg az ablak alatt elsuhanó vonatok nem hagytak nyugtot. Magam elé húztam a táskám, napok óta állt a sarokban. Kinyitottam, pár ruha, borotva, fésű, fogkrém. És egy hógömb. Ő vette nekem karácsonyra. Egy piros sapkás róka ül benne, ha megrázzák, a hópelyhek az arcára hullanak. Az arcra, ami csak két szemből áll, száj nélkül. Azt hallottam, azért, hogy az ember mindig olyannak képzelje el, amilyen a pillanatnyi hangulata. Letettem az ágy mellé, próbáltam elaludni. Pár nap próbálkozás után altatóhoz folyamodtam.

Az első riasztás Trau bácsi miatt történt. Társam lassan szede-lőzködött, öt perc alatt értünk ki a kocsihoz, aztán az ülést igazítgatta, meg a visszapillantó tükröt, végül felsóhajtott, elindult. Az ellenkező irányba. *Addig elül a dolog*, mondta. Az elsuhanó házakat néztem, omladozó kémény, hulló vakolat. Aztán odaértünk. Trau bácsi felesége köntösben állt az udvaron. *Megint iszik, azt mondta, meg fog ölni! Ugyan már*, legyintett a társam. *Nem szokta már meg? Bántotta magát*, kérdeztem a nőtől. Megrázta a fejét, de láttam a szemében a félelmet. Bementem a házba, megláttam a konyhában kiabáló Trau bácsit. Bajusz, vörös arc, sörösüveg. *Mit csinál a házamban*, ordította, felém futott, nem volt nehéz kitérni előle, a fővárosban volt már dolgom külön drogós vadállatokkal. Kigáncsoltam, a padlóra zuhant, rátérdeltem. Akkor futott be a társam, *mit csinálsz*, kiáltotta, megfogta a karom, arrébb húzott, a falnak lökött. *A polgármester rokona*, suttogta a fülembe. Felsegítette Trau bácsit, leültette az asztalhoz, pár pillanat múlva már nevetve beszélgettek. Kimentem az udvarra, a nő a földön ült, cigizett. *Van hova mennie*, kérdeztem. Mélyet szívott a cigiből. *Igaza van a társának. Már megszoktam*.

Amikor először randiztam a faluban, hazáig menekültem. A társam vitt le a kocsmába, bemutatott két húszéves lánynak. Barna haj, sovány test, csalfa mosoly. Ittünk, neveltünk, aztán a társam lelépett az egyikükkel, egyedül maradtam a másik lánnyal. Mikor megtudta, hogy a fővárosban dolgoztam, felélénkült. *Milyen ott az élet? Tényleg minden sarkon van kocsmá? Tényleg*

vannak külföldiek az utcákon? Röviden válaszoltam, aztán hosszú csendek, kortyolások. *Egy cigi*, kérdezte. Kimentünk az udvarra, előttünk az erdő terült el, a társamat sehol sem láttam. Megkínáltam cigivel, hamar elszívta, felém fordult, kezem a háshoz húzta, mosolygott. Szép lány volt, átöleltem, megcsókoltam. Aztán valami megzavart. Hirtelen kényelmetlenül éreztem magam, határozott mozdulatokkal kibontakoztam a lány öleléséből, otthagytam, a kocsiba ültem, nem vártam meg a társam, hazamentem. Felső szint, kulcszörgés, ajtónyitás. Kezembe vettem a hógömböt, néztem a róka szomorú arcát.

Amikor végeztünk a karácsonyi járőrözéssel, az őrmester behívatott. Arca izgatott volt, kihúzta magát, kezét ráztunk. *A rendőrség nevében*, mondta, ajándécsomagot nyújtott át. Pálinka, csoki, apróságok. Megköszöntem, ki akartam menni, de megfogta a karom. *Ugyan, hova siet*, igyunk kicsit. Megvontam a vállam. Ittunk. Sokat fecsegett, a rendőrségről, a volt feleségéről, a lányáról, a külföldi útjairól. Fél óráig ittunk, aztán rájöttem, mire ment ki a játék. *Ugyan, szólalt meg, ha már így összeemelegedtünk, árulja el. Ki küldte magát? Belső ellenőrzés? Utánanéztem magának, a gyilkosságiaktól jött, több ügyet vezetett, a kihallgatási mutatói kiválóak. Na, a kedvemért*, erősködött, és megveregette a vállam. *Magam kértem az áthelyezésemet*, feleltem. *Ide*, kérdezte meglepetten. *Minél messzebb a fővárostól*. Láttam, hogy nem hisz nekem, lehúzta a pálinkát, elköszönt. Gyalog mentem vissza a bérházba.

A szomszédban megint veszekedett a házaspár, *nem veled kellett volna, dögölj meg, gondolj a gyerekre*. Zörgést hallottam a tetőről, lépteket, sóhajtást. Kinyitottam az ablakot, kihajoltam. A szomszéd kislány ült a tetőn, unottan meredt maga elé. Kimászta utána.

Itt ülünk. Az elmúlt hetek eseményei után a jövőre gondolok. Mély levegőt veszek. *Te vagy az a rendőr*, kérdezi a kislány. Bólintok. Az ablakból hallatszik az ordibálás. *Gyakran csinálják ezt*, kérdezem, mint aki nem tudja a választ. *Igen*, feleli halkan. *Mindezen este kiülök ide. Miért*, kérdezem. *Nézem a vonatokat, közben*

a vagonokat szoktam számolni. Valahogy megnyugtat. És maga? Hallottam, hogy a városból jött.

Kedvem lenne elmondani neki. Mindent. A boldog házasságot, a hógömböt, a rendőri életet, a rengeteg értelmetlen gyilkosságot, a hallottak arcát, a rothadó házasságot, a válást. De nem mondok semmit. Falun szeretik a csendet.

Remeg a sín, két fehér pont tűnik fel a sötétben, vonatkerekek robaja hallatszik, a váltó nyikorgása.

Együtt számoljuk az elsuhanó vagonokat.

PAUL GAUGUIN (1848–1903) festménye

Viola Szandra

Aki hazatart

*A napszakok közül
csak az este igaz,
a többi áttűnés, remény;
hogy az est hol ér, csak az a fontos
és hogy kivel.
Békésen pöfög ezer kémény,
házakból álló körmenet
a tó körül,
az idő körül,
ablakok lebegnek, világolnak az úrben,
falak ölelése görbít utcát és teret,
aki hazatart,
érzi,
hogy az Isten
legalább néha
van.*

Köd-csempék

*Tízmilliárd éve kihunyt fényeket
árul egy csillagkereskedő.
Maszk helyett
fényképvakolat az arcon
és a tegnap.
Ami időtlen, mindig fenyőillatú.
Köd-csempékkel dekoráljuk a konyhát,
bent is legyen november.
Feketeszemű eső vagyok,
tőlem nem terem a föld,
csak gyomangyalokat.*

Vörös István

Átkozlak kedvvel, nevetéssel

*Átkozlak kedvvel, nevetéssel,
hogy az ember mit nem merészel!
Üldözlek, mint földrészt a tenger:
utoljára a szám felejt el.*

*Örök boldogság, összeomlás –
van két ellentétes megoldás.
Ellened, érted? Egyik sem jó,
kinyílsz, becsukódsz, mint egy ajtó.*

*Hogyha szeretsz, érdemiünk-e,
vagy csak gének, ösztönök trükkje?
Amíg van bennünk ember-jelleg,
levelet küldünk az Istennek,*

*megírjuk, mikor öröm készül.
Azt szabja ki ránk büntetésül.
Ő meg a haza – és házasság,
összes gyengéink egybetartják.*

*Átkozlak, átkozol, együtt jó,
a veszekedéshez hasonló,
ahogy mi egymásra találunk,
békét nem ismerhet az ágyunk.*

Péntek Gábor

Magas hőfokon

A frissen levetett zokni egy ideig még testmeleg. A fiatal nő az ágyon ült pólóban és fehér francia bugyiban, hátát az ágy támlájának támasztotta. Az éjjeliszekrény mellett harmonikaszerűen letolt farmer, a nadrág körül sminkkel színezett, gyűrött papírzsebkendők. Nézte a kezében lógó, alul kissé befelé kanyarodó, vékony női zoknikat. Rövid szárú, fehér zokni kasmírral és csillámmal, így hirdették a webshopon. Szerette a nőies, de sportos holmit, huszonnyolc évesen, ideális testsúllyal miért ne hordhatna ilyeneket. Most még egyértelmű, gondolta, hogy melyik tartozik melyik lábhoz. Új zsebkendőt húzott elő a dobozból, megtörölte a szemét, kifújta az orrát, a zsebkendőt meg ledobta a földre. Ismét felemelte a zoknikat. Igen, most még tudni lehet, hogy melyik a jobb, és melyik a bal, mert nemrég teljesen kitöltötte a lábfej, még a test szaga is benne van. Egy bűnügyi dokumentumfilmben látta, hogy a bőr dörzsölődése során leváló hámsejtek belekopnak az anyagba, így a ruha minden apró részletébe beleragad, beleivódik az ember DNS-e. A telefon újra csöngött. Megint Bence, s ő megint kinyomta. Repülőmódra állította a mobilt, és a komód felé hajította. A szilikontok ellenére nagyot csattant, nem nézett utána. Rohadt szemét. Testmeleg, tartja a formát, beleivódik. Felállt. Egyik kezében a zoknikkal kilépett a folyosóra. Lassan haladt, mezítláb, az összetört váza darabjai közt, hangtalanul lépett át egy kabátot és egy pulóvert. Menet közben lehúzta a pólóját, és a hideg kőre ejtette. A fürdőszobában a polc alá tolta a ruhákkal púpozott szennyestartót, a tetejéről lecsúszott egy tejeskávéfoltos, közepén kiégett konyharuha. Az anyjától kapta, mikor még tudott ajándékot venni. A mosdó tükre előtt megállt. Elkenődött szemfesték. Nézte a csupasz testét, a melleit, a csípő és a lágyék vonalát kiemelő fehér, áttetsző alsót. Derékban karcsúbb, és máshol is formásabb, mint

az a nő. El tudta képzelni, többször érkeztek egy időben az irodaház éttermébe, nyáron is. Becsukta a szemét.

Látta maga mellett Bencét, ahogy fekszenek izzadtan, párologva, csutakosan, Bence nem szeretett gumit használni, a fiú vízilabdás karján pihent a feje, a mellkasuk szaporán emelkedett és süllyedt, szerette azt az ágyat, nagyobb volt, és a matrac is keményebb, mint az övé, és akkor a srác belekezdett, szakadozva, őszinte volt, vagy megjátszott, nem tudja, de hogy valamit el kell mondania, hogy ő sem érti, hogy mi történik pontosan, de úgy érzi, neki most időre van szüksége, időre, mert kicsit össze van zavarodva. Mint egy szappanoperában.

A mosógép teteje nyitva volt, mindig így hagyta, a penész miatt. A penész a nedves, meleg, sötét helyeket kedveli, ezt egy életmód-influenzser videójából tanulta. Az üres dob szájában hangtalanul tűnt el a két zokni. Lassan tolta le a meglepetésnek szánt, csipkés bugyit, kilépett belőle, forgatta. Bence kedvéért vásárolta. Annak a mocsoknak. Aki állítólag a cég pénzügyi beszámolóján dolgozott, ami határidős, és azért kérte csak, hogy egy nappal később menjen hozzá. És aki a beszámoló helyett aznap éjjel végül azzal a másik nővel, ugyanazon a kemény matracon épp összezavarodott. Nézte a fehér, áttetsző alsót, alul nedves folt. Közelebb emelte, aztán a gépbe dobta. Éles kattanással záródott a dob. Folyékony Ariel fehér ruhákhoz, a tartály tetején kicsordul a kék anyag. Hőfok hatvan, centrifuga nyolcszáz. Elindíjtja. Ennél még magasabb fokon mosta az anyja a szennyezett fehérret, akkor még az apja is velük volt. Anya, értsd meg, nem kell főzni, tönkreteszi a ruhát. Más világ van. Ezek már korszerűbb gépek, máshogy működnek, és jobbak a mosószeresek is, mint régen, érted? Az agyvérzése óta az anyja nem mos, csak ül a karosszékbén, és már ő sem mondja neki.

Visszafordul a tükör felé, kihúzza magát. Leállítja a programot. A fordulatot feltekeri ezerkétszázra, a hőmérsékletet megkilencvenre, és újra benyomja a startgombot. Aztán addig áll a zuhany alatt, amíg teljesen ki nem fogy a forró víz.

Ajlik Csenge

Zakatotl

*Patinás templomtornyok,
Kósza fecskék, lassuló tájak,
az ajtók a jobb oldalon nyílnak.
Gyereksírás, ajtócsukódás,
ásít a vagon,
mozdulatlan lelkek
emberré fáradnak.
Túl hangos csengőhang,
szia, mondjad csak, hallgatlak.
Újabb fecske,
szülővárosom, Nagy-Eged hegy
szürkülő felhők átfedésében felette,
eső kerekedik, átzakatotl rajtam.
Zongoraszó és gabonakör
vonattükrében mosolygó Isten.
Egy újabb fecske,
lehunyom a szemem.*

A gondolatgörbe

*Mint egy kósza gondolat
vagy hirtelen felismerés,
természetten átvágó
hangos zakatolás,
nyílegyenesen fordul meg.*

Eszembe jut

*Ahogy szempilláit számolom azután.
Ahogy érzem a verejtékező szerelem illatát.
Ahogy nézem lecsukódó szemét, sima bőrét.
Ahogy magamra nézek, és elszörnyedek,
Ahogy megpróbálom elengedni az életet.
Ahogy megijed, azt kéri, ne tegyem.
Tudom, hogy érti, de addigra már rég véget értem.*

PAUL GAUGUIN (1848–1903) festménye

Gulisio Tímea

Ölelés

*Nagyanyám temetésén átölelt.
Ne sírj, mondta.
Huszonöt éve nem találkoztunk.
Karjában tart egy babakori képemen,
A Balaton-parton.
Csak arra emlékeztem, hogy műtősnő,
Erdész a férje, és hogy
Egészen süti az apróhalat.
Olyan vagy, mint anyukád fiatalon,
Hallottam, ma már harmadszor.
De hisz anyukám soha nem öregedett meg.
A toron halászlé volt túrós csuszával.
Nagymama nem szerette a halat.
De hát ő már nincs itt,
Nekünk meg ízlik.
Rég nevettünk ennyit.
Horgászatról beszélünk, pálinkáról,
Darázsirtásról és arról,
Hogy túl korán indította el a szülést az orvos.
Én meg jelen vagyok, anyám helyett is.
És arra gondolok, milyen rég ölelt meg
Valaki.*

Tok

*Megsüketült ő,
Aki olyan szépen játszott a
Cigánydalokat.
Messziről még mutató,
Közelebb nem merek menni.
Félek, hogy megismer.
És hogy azt a tizennyolc évest látja,
Aki még megtanulhatott volna
Hegedülni.
Azt, aki be merte dobni a postaládába
Azt a szerelmes levelet.
Aki még fel mert volna menni
Egy idegen lakására.
Mert még nem tudta,
Hogy az idegenek ismerősként már
Nem olyan érdekesek,
És hogy a hegedűtokban nincs varázslat,
Csak bőrszag.*

Tömény

*Az alkoholista nők mind egyformák.
Elhiszem, hogy fiatalon jól néztek ki.
Ahogy minden vezetékre akadt
Dolmányos varjú
Igazi valójában fehér.*

*Csak a szépség marad meg
A test pusztulása után.
Átsejlik az elképzelt ablakok üvegén,
Ahova nem lát be senki,
Ahol majd a csodanő fehér madárrá változik.*

*Megáldja a tálban lévő almát és szőlőszemeket.
Puha tollal takarja el az angyalok szemét.
Hogy így maradjon minden.
Ne legyen túl sok,
És sose elég.*

Salánki Anikó

Egy szál rózsa

Mindenszentek meg halottak napja elmúlt, ma nemzeti gyásznapot ünneplünk, bementa a rádió, most már lehet – fordult meg a keskeny ágyon az öreg. A sparhelt még adott egy kis meleget. Akkor ősszel ilyenkor, ha jól emlékszik, már csepergett a hideg eső, feltúrt kiskabátjuk alá a kopott gallérnál ráfolyt a hátukra. A fegyvert már rég elhajigálták, nem is használták, valami ócskaság volt, amit egy fellobogózott teherautóról dobtak le. A többiek nevetve vetették a hátukra, neki is jutott egy, látszott, hogy sose volt ilyen a kezében. Egy fiatal katona megmutatta, hogy kellene használni. Történet az nem volt, de, ahogy vonultak utcáról utcára egyre többen, félelmetesnek és hatalmasnak érezték magukat. Nem sokáig tartott az egész, amikor a széles utcára kifordultak, ott állt a végében egy tank, hidegen és mozdulatlanul, a csöve lassan feléjük fordult. Úgy rebbentek szét, olyan gyorsan, mint amikor a héja lecsapni készül a tyúkokra kint a tanyájuk udvarán. Ő egy sötét pincében húzta meg magát, még jó, hogy sovány volt, az ablakon csúszott rá a szénhalomra, az utolsó pillanatban.

A lövés végigzúgott a ház előtt, valahol távolabb becsapódott, de érezte a szelét, hallotta a kirakatüvegek szétcsattanását, néhány elfojtott kiáltást, egy tétova lövéssorozatot, aztán semmit. Mintha elcsendesült volna az egész világ. Hazaindult az anyjához, három napjába telt, amíg vonatok tetején meg lovaskocsikra felkérőzve eljutott a hozzájuk legközelebbi faluba. Onnan éjszaka ment ki a tanyára, a kutyák se ugatták meg, a köd éppen felszállt, amikor a bemadzagolt verőceajtót megnyitotta. Anyja homlokába húzott kendővel, kezében a moslékos vödörrel akkor lépett ki a konyha ajtaján. Aztán rohant felé, az se érdekelte, hogy a két disznó visítva követeli a megszokott reggelit. Nem sokat beszéltek azokról a napokról, amikor hivatalos emberek keresték, elbújt a szalmakazalba, de anyját, a szegény özvegyet nem sokat vegzálták. Aztán, ahogy teltek az évek, elfeledkeztek róla, kis hal volt ő, nagyobbakra vetették ki a hálót. Elteltek az évek, anyja

halála után elpotyázta a tanyát meg azt a kis földet, és felment a fővárosba. Nem volt könnyű újra megszokni a forgalmat, a pénészes lukat, amit meg tudott fizetni a segédmunkási fizetéséből, de eltűnhetett a tömegben. Voltak látásból ismerős arcok a régi időkből, néha még az újságok címlapján is, ők jól jártak. Persze csak magát okolhatta, hogy nem jutott semmire, néha elfogta a keserűség, ahogy a nyomtalanul elszálló időre gondolt.

November 4-én korán reggel kiült a térre, szemben a temetővel. Már kezd deresedni a fű, a lehullott levelek óvón betakarták az árvácskákat. A szökőkút még működik, majd ünnep után elzárják, és fekete fóliával körbetekkerik, nehogy elfagyjanak a kerámiából készült figurák. Tavaly télen hűlt ki egy régi katonacimborája, a házikójában. Neki se sikerült az élet, ezen néha elborongtak, aztán megittak egy fröccsöt. A szomszédok jó emberek voltak, figyelmezttek rá, de hosszú ünnep volt, vidékre utaztak, nem vették észre, hogy nem füstöl a kémény. Nézte a temető kapuján bemenő, ünnepi ruhába öltözött embereket, ahogy hatalmas koszorúkat cipeltek, gyertyák tucatjait, kicifrázott mécseseket. Megborzongott, amikor egy kövér asszonyosság leült mellé a padra, kirakta a lila, sárga meg cirmos virágokat szivárgó műanyag vödörökbe. Sokan jöttek venni, olcsóbb volt, mint a nagy virágárudában. Észrevette, hogy egy sietős, elegáns férfi kirántott egy ezrest a zsebéből, az lassan, mint egy hulló lepke, az árvácskák kék szirmai közé bukkott. Nagyot nyelt, tegnap reggel evett utoljára egy kiflit. Lassan állt fel, szemét a pénzre szegezte, aztán mikor már az ujjai között tartotta, utána kiabált az öltönyösnek:

– Uram, elejtette a pénzt! – és nyújtotta felé, piszkos-kérges kezére rásütött a nap.

A férfi megállt, visszalépett, elvette a feléje nyújtott ezrest, de intett, hogy várjon. Kivette a tárcáját, kicserélte egy másikra. Kétezesre. Majd röpke töprengés után kivett a csokrából egy rózsát, szép sárgát, csak a szára volt kicsivel rövidebb, mint a többinek. Aztán eltűnt a tömegben.

Nem ült vissza a padra, pedig már szépen odasütött a nap. Elindul – döntötte el –, megkeresi a komája sírját, kint van a külső temetőben, majd busszal megy. Kiviszi neki a virágot. Talán vesz egy gyertyát is. Fehéret. Utána megiszik egy fröccsöt.

Bánfi Veronika

Faiskola

*Ha kifordítanám a satnya, beteg fákat,
hogy szomjas gyökerük nyúljon a felhők felé,
talán mernék hinni benne, hogy az Isten is megértené.
Ha ő sem, te honnan látnád, mit tehetünk,
ha az évgyűrűk köreibe féreg költözik,
felfalja gyantánkat, és nem nőünk tovább.
Csenevészben bújunk meg zöld hajtások között,
mint félrebecsült ígéretetek, öntözetlen vetés.*

*Az árnyékom sajnálod, vagy a nyersanyagot, amit adhattam volna?
Miért kergetted el a harkályokat,
miért ágyasztál nekünk homokkal, hogy a jobb kertészek visszhangja
legyen lopott esti mesénk?
Ülj le tövembe, hallgasd:
száraz álom reccsen.*

Papp Vera

Kerti sármány

*elbújok szoknyád alá
az angyalok elől, mert nem láthatják
szőke koponyámat imám közben
Isten elől, mert nem hallhatja
hogy az örömeelv vezérli ezt a rítust
Isten elől, mert nem is láthatja
milyen borzalmast cselekszem most
bűntársam vagy ebben is
fogod a kezem miközben
megnyalom a sármányok konyakszágú nyakát*

La petite morte

1.

*megverték
megaláztak
kátrányt öntöttek az
ártatlanságomra
idegen testet ültettek belém
mérgeket kaptam
lobotómiát ütött mások
őrjöngése és túlzott
fékezettsége
még fejlődő elmémbe
ezek után kényszerültem a
fűzőviselésre
zavar hogy*

*te csak a csipkét fogadod el
a gerincemet megtartó bálnacsontot nem*

2.
*világra hoztak
hazavittek
beraktak egy mózeskosárba
felraktak a polc tetejére
poros volt még az anyatej is*

3.
*üres fájdalmas tekintetemben
látom az anyám
terhes hormonjaiból és a paroxátból
kinyert szérumot megcsillanni*

4.
*nagyjából
fél perc alatt ájul el
két perc alatt fullad meg
egy átlagos felnőtt ember
kötéllel a nyakán
van még addig idő
tegyünk úgy mintha
gyermeket csinálnánk*

5.
*nem kell téged megismernem
az arcodat úgysem jegyzem meg
holnap talán a mentő visz el
ma felveszem neked a szőrmebundát*

*jobban áll mint a kényszerzubbonny
finomabb a csókos nyálad is
mint a kötelező nyugtatószerék*

6.
*én a nautilus-héjon is észreveszem
hogy olcsó műanyagból van*

7.
*holnap a formalinnal cukrozott
boncasztalon megfigyelem
hogy még mindig itt vagyok
hogy még mindig nem tettem meg
hogy megismerhetem a testet aminek
az ártalmára vágyom
hogy több is lehet nekem ez az élet mint
az olajszenyezésként égő dühöm*

Nagy Zopán

Átjárások / Ibériai, isztriai szimultánok...

Az Ibériai-félsziget kéregmozgásait vetítik álmomban – mesélte mélyen alvó kedvesének (és szétrobbanó veséjének) a *leíró*: variszkuszi kőzetek mocorognak, Mezetától az Ebro és a Tajo-medencéig sustorognak, fellázadnak, majd Sierra Nevadaig gördül-hömpölyögnek, emigrálnak...

Kasztília folyói kiszáradnak, a kantábriai hegyekből elszabadult farkasmedvehódok műbőr-bevonatú, művért csorgató polydatura pálmákat rágnak, s marcangolva üvöltenek...

Amott: két pulipintyó pittyegett, törpekuvikok: szép fejek! Huhhanó bagoly, ékezet...

Máááj! – Így ébredtem fél-éber ülésemből (szólott magában a *leíró*): álomtalan, támasztalan, vizenyősen elapadó párna-szemeim tapaszai mögül, miközben szervi suttogások figyelmeztettek. Ó, pis-pis! *Stomachosa paralysis...*

Mussard mester köszöntött reggel: arcomra véreset vizelt! Betegnarancs vér-sárgulat, búzmirigy-lecsordulat, jaj, pfuhujj-ajajjj-fúújj... Gernyahajder! Fricska, genny-maszat! Láva-üszök dagonya, herepörkölt-szénmoraj kénköves alkonya...

A közeli kocsmacsöveken át (recsegő rádió által) hangok szivárogtak: *a Bikulás bekódolta a fityulát, s mörült, hint fajom a falkának! Ááá, gaz-dag(adt) Tény-apó...*

WC-karcolat (rá-m-adás)! *A fél-megoldás – Nietzsche nyomán –: a világi hiúság gutaiütése!*

És lám, amott, jól megmeredve,
örvendezve: a Medúza kedve!

Megrökönyült tekintetek, tekintve, hogy
kő-mereven, megkövülve legott lerogy:

akire Te ki- és be-letekintgetsz,
s rögvest rücskös-érces, mérges kő lesz,
majd (ah!) alvilági dog-moha nesz...

A kagylók (formáik, megkövüléseik...) eredete és belső lényege vetült éppen elő: kozmológiát, lapidáriumot, asztronómiát is jócskán érintve, bizonyos érzőket, nézőket és szerzőket (Albertus Magnus, Grosseteste, Theopharosztosz, Avicenna, Arisztotelész, Agrippa) szóltanul szintén említve...

A kagylók (gyöngyöket, érzelmeket, titkokat, lelki göröngyöket is magukba zárva): tovább-álmodták a Kozmoszt, a keletkezést, bolygóinkat, kontinenseinket – így az emberiséget és a *Mindenséget* is beleértve... Talán így volt, talán így van...

Pontos definíció, stabil adat persze nincs – és nem is lehet (minden lelet), ám a fő probléma: a föld (a Föld) kiszáradása, elkagylósodása, homokos porladása, terméketlenné válása, hártavékonyra sérülése a pillanatok valós és hihetetlen mikro-pilánatainak folyamatában...

Eközben egy 196 cm-es, sötétzöld egyenruhás, szlovén jegyzelő hölgy lép az utazó fülkéjébe: *zarkama jutro, kamra prosim hatalma, dobro-linge ing-le keble: a karma akarta...*

Ó, földköpönyeg szilánkos, áttetsző pereme: a fény-achátot át-
harapni mered-e?

A nagy, meredek sziklafalnál, a kőomlás-törmelékes hegyoldalon öt új kamerát fedezett fel a *leíró*. A kukkoló szerkezetek a tenger felé tekintettek: a tágas nudistastrandot pásztázták... A *leíró* éppen pucéran egyensúlyozott, vissza-visszaesett a csúszós kövek között... Délidő volt. Hőguta! A meztelenek (párok,

kis csoportok) átlagéletkora 71–77 között lehetett, akik még a reggeli frissülésből, megmártózásból maradtak – és szikkadtak tovább a forró parton...

Villanás (a *leíró* a közeli csobbanás felé tekintett): 2 méterre egy vén törpe-teknőc fejéhez hasonlatos pénisz-zsugorodás mellett: egy nyugtalan kormorán halászott hevesen...

Révülés (el): „2 flaskó Laško!” – sóhajtott a költő. Kisvártatva Carmen lánya (és pultos-dekoltázsa) mosolygott a *leíró* alteregója felé... A kis piactérnél, a Verdijeva ulica sarkán, immár sikátorhűvösben (síkosító *imáktól* büvölten)... Ó, tenger és felhő, kavics és korsó! Ó, a kis csehó: Pri Starcu Dal Vecio!

- - -

Egy túlírt ébredésben: a köd-hártyában alvó, elmerült völgyben megtört pad feküdt egy másik alatt (opálos-kéken)... Miközben: *porcukros a táj* – ezt súgja a fánk, a gömbfejű fánk: különös akác...

A bizonyos *stream of consciousness* (tudatfolyam) írói technikájáról most mélyen hallgatunk, mert újabb jelenések hatolnak az elme-üregbe:

Teresa Sánchez de Cepeda y Ahumada (később: Ávilai Szent Teréz) kiáradó lelke 1515-ben átszakított egy tizenkétszeres rétegű tömör-burok falat, és átsugározta a romok alá temetett városrészt, ami fölött aztán arany-nyálkás köd-glória lebegett...

Az Ibériai-félszigeten a kasztíliai kolostorok megrázkódtak, a misztikusan mormogó marranók és a beavatott szefárdok egyszerre mozdultak meg sírjukban – s apácák ezrei kaptak epilepsziás rohamot, miközben a Sarutlan Kármelita Rend majdani megalapítója megszületett...

- - -

Szimultánban: az *Ittlét-lap* beázott, a piacon a kortalan törzsdrogos (két véglény-társa vonaglására): szétbomló sirályként iázott, védtelenül, végtelenítve i-áz-ott – – – s a Világból valami nagyon hiányzott...

Gál János

Petőfi apoteózisa

*Kiszáradt tőből minden népköltészet,
szólt egy nagy magyar kakukk huhogása,
és idetöjt engem a népdalok közé,
hogy én adjak a parasztok szájába dalokat,
lábuk alá ütemet,
szívüknek bűt és örömet.
Jegyezzétek meg,
a költőket is adja valamire a jóisten.*

*Mi leszel magyar,
ha elfelejtesz táncolni,
elfelejtesz énekelni?
Elfelejtesz engem is.*

*Homéroszt írták papiruszra,
Horatiust márványra,
de engem ne tartsanak múzeumban,
ne legyek sírkő szomorúsága,*

*mert nekem a szép leányszáj papirom,
a verseket táncos lábra megirom,
meglátod majd édes-kedves galambom,
még az éjjel veled folklorizálódok.*

Euripidész Pellában

*Ősz fejjel megvallom nektek,
rég nem szökött könny a szemembe.
Őszintén hálás vagyok, hogy meglátogattatok,
de nézzetek magatokba: igazából ti sem
engem akartok, hanem olyan életet,
amiben én vagyok a mesteretek és ti a tanítványaim.
Az egy kor volt, szép volt, de az idő haladt,
most nem az a kor van. Az athéni istenek megtagadtak.
Athén már nem tudott megtartani, én sem tudtam megtartani
Athént.*

*Higgyétek el, én utálok a legjobban azokat,
akik nem akarnak görögök maradni.
Megszökni valamiből, amibe együtt írta be nevüket Pallasz,
nem szép dolog. Éppen én nem tudtam ott maradni.
Valahogy mindennek csak a hanyatlására értem oda,
ha úgy vesszük, Athénnek is.
Ti még meg sem születtetek, amikor én már költőversenyt
akartam nyerni.
De mire odaértem, nem ért az egész annyit, mint amikor
meg akartam nyerni.*

*Abban a városban már nincsen költészet.
Akkor meg már nem oly mindegy, hogy hol nincs.
Például itt Makedóniában sincs.
Elfárad az ember mindig Szophoklész mögött.
Ha nyertem is, ő írta a szépséget, én az igazságot,
mindig az igazság a második.*

Sándor Andrea

Finn (regényrészlet)

(Az idegen)

– Velem tart? – szegezte neki a kérdést.

– Igen – felelte sután.

– Mielőtt belépnénk, tudnia kell, hogy a mezítelenség a szauna illetmenének alapelve. Ne hagyjon magán semmilyen zavaró anyagot, ami hátráltatná a bőr szabad lélegzését. A rituálé második lépése az alapos zuhanyozás lesz. Tisztességesen mossa majd le magát, tüntesse el a kozmetikumok nyomait bőréről, és törölje szárazra a testét. Csak a szárazra törölt test tud jól izzadni a gőzben. Egy szaunaszertartás három-négy körből áll, csak addig éljen vele, ameddig élvezi! Jöjjön hát! – nyújtotta felé kezét. A szauna első helyiségében a vetkőzést követően mellénél keresztbefont karral, feltűzött hajjal várta a folytatást. A finn hozzálépett, és egy lassú, de határozott mozdulattal kibontotta csigába tekert fűrtjeit. – Ez csak gátolná – ejtette a hajtűt precízen öszszehajtogatott ruháira. Majd egy törülközőt nyomott a kezébe, magához vett egy kis üvegcsét, és a következő helyiségbe vezetete. Mielőtt beállt volna a zuhanyrózsa alá, beállította a megfelelő vízhőmérsékletet a lánynak is. Amikor végeztek a tisztálkodással, elérkeztek a helyiség utolsó, harmadik ajtajához.

– Most egy régi szabályt fogok áthágni: beszélni fogok a szaunában – nyitotta ki a férfi a faajtót.

– Egyelőre csak az alsó padra feküdjön, és ezt terítse maga alá. Ha úgy érzi, jól bírja, jöjjön közelebb a másodikra – instruálta. Adél gondosan leterítette a lentextilt, majd térdeit átkulcsolva várta az első, felcsapó forró gőzt. A férfi a dézsát megragadva még kilépett friss vízért. Mielőtt belemerítette volna a merőka-

nalat, hogy a szaunakövekre loccsantson, letekerte az üvegcese fejét és néhány sűrű, fekete csepp vegyült a tiszta vízbe. Aztán fölsisteregtek a kövek, és különös, kesernyés illat lengte be a szűk teret. – Lélegezzen mélyen – biztatta a férfi, és elhelyezkedett a legfelső szaunapadon. – Ennek az illóolajnak az alapanyaga a kátrány. A lány lassan kinyújtóztatta a tagjait, és a férfi belekezdett egy újabb történetbe.

– Finnország legfontosabb exportcikke volt az 1700-as, 1800-as években. Európa hajóflottáját mentette meg a korhadástól, a hajóköteleket a nedvesedéstől. De ha lát egy szobrot kátránnyal bevonva, pehelytollal felcicomázva, akkor előbb-utóbb egy rendőrautó is a helyszínre érkezik. Valahogy a svéd és az orosz mentőkat nem szeretjük – nevette el magát a férfi. A gyógyászatban is használták és használják ma is. Pikkelysömör kezelésére, lőtt, csonkolt végtagok összeillesztése után a gyulladás és az üszkösödés elkerülésére, de samponba is tesznek, meggátolva ezzel a fejbőr korpásodását. Azzal az aromaanyaggal, amit kinyernek belőle, húsokat és alkoholt is ízesítenek. De ennél is izgalmasabb az előállítás. Először készítenek egy vermet, ennek legaljára kerül egy cső, amelyen keresztül a harmadik napon kifolyik az erdeifenyők fekete aranya az ott várakozó hordóba. A csőre helyeznek egy tölcsér alakú aljzatot, amelyet rézsútosan, felfelé haladva a kiszáradt fenyőhasábokkal, szintre szintet halmozva, jól megraknak. A rakás közepén hagynak egy lyukat, azaz a szemet, amelyen keresztül belecsorog a csatornába a kátrány. A szemet egy kővel lefedik, annál jobb, minél egyenetlenebb a felülete, hogy könnyedebben utat találjon a hasábokból kiizzadó fekete verejték a csőbe. Végül a kőre támfát állítanak, hogy lássák az őrzők, mennyi égett le a rakásból. De az egész folyamat már jóval előtte egy erdei fenyvesben kezdődik, május elején. Ekkor a legmagasabb a fasejtek nedvességtartalma.

– Bírja még? – vetett rá a férfi egy pillantást. Adél csupán a fejével intett. – A fenyőt egy speciális eszközzel meghántolják, valójában megsértik, eltávolítják a kérgét. A fa védekezése beindul, a törzsén ejtett sebet gyantával gyógyítja. És ez így megy leg-

alább három tavaszon keresztül. Méterről méterre, egyre feljebb és feljebb csúsztatják a vasat az egyre csupaszabbá váló törzsön, mígnem elérkeznek az élet fonalához. Ez egy keskeny kéregréteg, melyet meghagynak az északi oldalon, azért, hogy a fa ne haljon meg álltában. Ha ezt is eltávolítják, a fenyő lassan készen áll feladatára. A legalább egy évig kiszáradó fát kivágják, a tél közeledtével összehasogatják, majd elviszik a szélvédett veremhez. Amikor elkészül a kátrányegető gödör, az egészet befedik mohával, tőzeggel, humusszal.

Nagyon fontos a pontos tömítés, az oxigénnek bent kell maradnia, mert e nélkül nem gyullad meg a hasáb, csupán meglágyul. A rakást alsó széleitől nyírfakéreggel meggyújtják, majd ezt is betakarják. A láng nélkül égő, izzó fenyőhasábokat vigyázzák éjtől nappalig, nappaltól éjjelig. Az időjárás kényére vannak bízva, ha egy erős széllokés fellobbantja a tüzet, odalesz a sokéves munka.

– Most menjen, vegyen egy hideg zuhanyt. Legyen elővigyázatos: fokozatosan engedje és fokozatosan hűtse a vizet. Ügyeljen arra is, hogy először a lábfeje legyen nedves.

Adél hagyta, hogy a vízsugár végigfolyjon elgyengült testén, és olyan tisztára mossa, mint az áldozati kelyhet. A szaunába visszatérve a második padon nyúlt el, és a férfi lecsüngő kézféjéről elváló verejtékcseppek útját követte. A csend úgy ült meg rajtuk, mint a forró gőz pórusaikban. Csak a fadézsában elmerülő kanál csobbanását, a szaunakövekre toccsanó víz sercegését, és a férfi egyenletes lélegzetét hallotta. A forró párafátyol kizárta a külvilágot, mintha egy szentélyben lennének, közel Isten tenyeréhez.

A harmadik kör után már nem tért vissza. A záró tusolást követően megszárította a haját, kiment a hátsó, keskeny verandára, takaróba burkolódzott, és várt. A férfi kisvártatva csatlakozott, és meggyújtotta fejük felett a petróleumlámpát. Az éjszaka titkon megérkezett: a tárgyak elültek, a formák elnehezdedtek és összeértek, a nappal színes lim-lomjaival bezárkózott. A tó hűvös lehelete lehetetük áthevült párájába hatolt.

Nem tudni, meddig ülhetek így. Egyszerre az idegen levette a falról a petróleumlámpát, és eloltotta.

– Adja ide a kezét – kérte.

Kíváncsian nyújtotta oda.

A mutatóujját először a lámpabélhez érintette, majd lassú, körkörös mozdulatokkal fedeztette fel a még meleg, olajos rongydarab szétnyíló, recés redőit a sima ujjbeggyel. Végül az orrához emelte: a körkörös mozdulat átcsalogatta a kanóc fojtó, fülledt szagát a nő bőrére.

– Maga sült fagylalt. Kívül hideg és elegáns, mint a csiszolt üvegbura, belül forr és lüktet, mint az érdes lámpabél. Jó éjszakát – hajlította be ujját.

PAUL GAUGUIN (1848–1903) festménye

Szélyes-Pál Dániel

Jó pásztorok, nyugtalan juhok

*Az Istenetek vagyok, a pásztorotok,
mondta, és aki hisz bennem, az üdvöziül.
De nagy a nyáj Atyám, és oly távolra látnak
a te juhaid. Ha csak az akolt vesszük, be
vagyunk szorulva, ott téged észrevenni lehetetlen.
Ha az egész legelőt, távol vagy tőlünk, és mással
mulatod az árnyékban az időt, Uram. Azt mondtad,
megmutatod magad.*

Testamentum

*Amikor Isten a Földet teremtette, az Ördögöt mint
jogos hibát számolta meg teremtményei közt. Kezét a magasba
emelte az Atyához, így az Ördög képtelen volt elérni azt. Hívei-
ből épít zsámolyt, hogy majd egyszer Isten kezeihez felérhessen.*

Urbanizáció

*Elindulnak, jaj, a gátak felé.
Kilépnek üres szobákból,
kezeik mellükre mind helyezik.*

*Belebújnak lassan a Napba,
még megvárják üres anyáik.
Tenyereik húzzák le a bokákon.*

*Égig ér meztelen testük,
látni nem látnak üres Istent.
Mocsokba burkolják mind karjaik.*

*Iszapot kapar a köröm, végtére
néma, üres forradalmár testük
cédulaként csüng a sáson.*

Pék János már nem keleszt kovászt

*Anyám nullás lisztből gyúrt
magának boldogságot,
fiút teremtett először,
akár az Isten.*

*Anyámtól nevenül a Kegyelmet
kaptam, hogy utaljon rám,
mint vágyott tárgyára
életének.*

*Kezembe sarat pár évesen vettem, mivel
mivel már teremtett világban létezek
tovább, elég lett az élelmezés
a teremtés helyett.*

*Sárcipóim csodálták a madarak,
és beléjük magokat vetettek.
A tölgyekből építettem
házat anyámnak,*

*apám nem lévén, saját magam
találkoztam a mesterséggel.*

*Kenyereim könnyű étke a hiú szájnak,
fehér, tápértéktelen házassága
gyermekeknek.*

*Lassan izzott előregedő homlokom,
verejték nem volt kezeimen,
csak családottság.*

*Pengéket tettem a kenyerekbe, súlyos köveket.
Hogy gyermekeim felépülvén
meggyógyuljanak.*

Végszó

*Elmegyek, kinézek.
Meglátnak? Nem látnak.
Fene az egészbe.
Ezeknek? Így várat?*

*Jönnek a fiatalok kézen fogva,
az otthoniaknak már nem köszönnek.*

*Babámtól békébe
búcsúznak, baktatok.
Sarjúnak végébe
holttestek, mind halott.*

*Kedveseiket magukra hagyták,
nem lehet ölelni azt, mi büdös.*

*Meglátott? Nem láthat.
Szégyen a munkáskéz.
Napszámot, ha kapunk
az örökségünkért.*

*Szerszámaikat a határba rejtik,
kérges kezük zsebeikbe dugják.*

*Nyakamat érinted.
Perzselő, vak nyelvek.
A magok széthintve,
éretted, érettem.*

*Nyakukba veszik a várost,
belebaktatnak a semmibe.*

Ónody Éva

Szemérmes rózsák Vas Istvántól

A feleségéhez, Szántó Piroska festőművészhez látogattam el a Groza (ma már Várkert) rakparti lakásukba. Akkor ismertem meg a költő Vas Istvánt; az íróasztalától indult felénk. Igen röstelltem, hogy megzavartuk. Akkor már rég Kossuth-díjas volt, és én, nagy híve lévén, minden versét ismertem. Elképzelhető a zavarom, amint korunk költészetének nagy alakja előtt szótlannul állok. (Bennem élhettek még az *Óda a tegnapi asszonyokhoz* megható sorai.) Csak később, Piroska biztatására mertem bejelentkezni hozzá. Nagyon örültem, hogy 1985-ben meglátogathattam Szentendrén, a nyaralójukban.

Örök állókép maradt bennem a látvány, ahogyan ül és ír a teraszon; tudtam, hogy a *Miért vijjog a saskeselyű?* második kötetén dolgozik. Tájékoztattam, hogy nagyon sokan izgatottan várják ezt a prózáját. A ház asszonya leültetett a költő mellé, és elment folytatni a kertészkedést. Rózsáihoz indult színes virágok szegélyezte úton.

Akkoriban nem olvastam a költőnek ezt a nagy visszhangot keltett könyvét, csak jóval később, úgy 2008 őszén kölcsönöztem ki könyvtárból, és őszinte ámulatba ejtett a több ezer oldalas valomás. Lévén hiteles rajz a korról, írókról, a korabeli irodalmi életéről.

Vas István későn induló költő volt. Türelmesen jutott el a beteljesedésig. Tizenöt évig tisztviselősködött, s 1949-től 1953-ig nem is publikálhatott. (Ez volt mindenki másnak is a tiltás legnehezebb időszak.) Elképesztő mennyiségű világirodalmat fordított, Radnóti Miklóssal együtt is, köztük olyan alapvető műveket, mint Villon: *Nagy Testamentum*; Apollinaire: *Válogatott versek*; Shakespeare: *IV. Henrik, III. Richard, A velencei kalmár, Minden jó, ha vége jó, Antonius és Kleopátra, V. Henrik*; Schiller: *Ármány és szerelem, Don Carlos, Tell Vilmos*; Molière: *Tartuffe*,

A nők iskolája. De Racine, Thackeray, Goethe, Steinbeck, G. B. Shaw, Thomas Mann, Anatol France, Maugham és sok más nagy név is ott van a sorban.

Csak 1933-ban kezdhette publikálni verseit. Közben különböző cégeknek dolgozott, amíg a numerus clausus miatt el nem bocsátották. 1944-ben Ottlik Géza bűjtatta őt gödöllői házában.)

*Vas István a feleségével,
Szántó Piroska festőművésszel*

*„Te akartad ugye ezt a kései kertet?
Én azt mondtam fákat ültetni késő van már
S szántalak, amiért még elkezdni merted –
S most szökőár fut föl a földből, a rózsák, és
Lombokban lobog a nyár...”*

Mire is emlékszem a találkozásunkból? Az életmódjáról beszélt; Budapestet dicsérte, mert szerette nagyon a várost, ahol ugyan meditációs sétái közben kétszer is elütötte az autó, és legfrissebb élménye volt, hogy ott, a kertben, a természetet egyálta-

lán be tudta fogadni költőileg. Mert ő úgy, de úgy szereti a várost – erősen hangsúlyozta – „...ahogyan a legnépiesebbek tudják szeretni a falut!”

Minden megnyilvánulásában született úr volt. Különösen fedhetetlen számomra alábbi vallomása. Talán mert alkatilag én is így érzek, ízlésvilágom hasonló. Szó szerint idézni tudom őt:

– Az öregkori költő szokatlan, szinte ismeretlen fogalom nálunk. Gondoljon csak bele, költőink mind fiatalon mentek el. Engem egyébként is feszélyez a versírás, illetlen dolognak érzem. A személyes líra, amit én művelek, szemérmetlen dolog. Annak tartom. Így kitérülközni a világnak! A társaságban is megvan a véleményünk azokról, akik túl sokat beszélnek magukról. Arról nem is beszélve, hogy a szerelmi líra ebben az életkorban is illetlen, akkor is, ha házasságtörő, de még inkább, ha hitvesi szerelemről beszél.

(Gondoljunk csak bele, mennyire megváltozott azóta minden, a líránk is sokkal kitérülközőbb.)

A szentendrei kert tele volt rózsával. Búcsúzaskor kaptam egy csokorral, mintegy utalással Vas István hitvesi lírájára:

*„A rózsalángolás, a fehér meg a sárga
Meg a rózsaszín s a piros, a piros a nyár:
Ez mind te vagy magad, aki a pusztaságra
Szemet vetettél – s most a 'legyen' meg
a 'lőn' egy lángban áll.”*

Nagy Koppány Zsolt

A vendégmunkás dala

*Van otthon egy-két cucc
ami itt nem kapható.*

Például egészségügyi szesz.

*Ebből mindig
ipari mennyiséget hozunk.*

*Nem azért
hogy megigyuk.
Takarítani
arcszesznek
fertőtlenítőnek
ilyesmik.*

*Egyszóval immár többnyire
csak szeszt hozunk otthonról
így mondjuk
röviden
szesz
de nem szeszre gondolunk
hanem szeszre.
Legalább
hetvenfokos
halványkék
szubsztancia.*

*A Kauflandban vesszük
Udvarhelyen
vagy Csíkban
ahol éppen van belőle*

*ipari mennyiség.
(Már vannak barátaink is
akik kérnek
és akik kérnek
azok kapnak.)*

*Lassan már csak ez köt szülőhazámhoz
gondolom olykor keserűen
mint a szesz
ha borotválkozás után
a számba szivárog egy cseppnyi.*

*Csinos
nővérruhás lányok
pucsítanak
a műanyag flakonon
örökség a kilencvenes évek
fülledt erotikájából
amikor egy nővérkeruhába
öltözött nő
beindította
a kamaszfantáziát.*

*Olykor eltűnődöm
vajon mikor jár le a
sok felhalmozott
szesz
szavatossága
(mondd ki gyorsan)
próbálom kiolvasni
a lejárat dátumot
de olyan apró betűkkel szedték
hogy bármennyire is
eltartom magamtól
nem tudom
kisilabizálni.*

*Nem tudom
 mikor jár le a sok szesz
 mikor rohad a nyakunkra
 egyáltalán...
 megromlik a szesz
 egyáltalán?
 Megromolhat a kapocs
 a szülöttem
 földdel?*

*Aligha.
 Kicsit aggódva gondolok
 ugyanakkor
 arra
 mikor issza meg véletlenül
 vagy persze szándékosan
 egy nálunk vendégeskedő
 igazi pannon
 valamelyiket.*

Bosszú

– idill –

*Megígérttem
 neki,
 hogy, amint szabadulok,
 megölöm.*

*Éreztem,
 hogy elhitte.*

*Mikor
a csűr mögül
előléptem
(„Szerussz, komám”),
láttam,
hogy közben
megfeledkezett
rólam.*

De teljesen.

*Eleinte,
gondolom,
még néha
eszébe jutottam,
de aztán
egyre ritkábban.*

*A felesége
(jaj, a felesége,
az a szép,
rég asszony!)
sem emlegetett
soha
többet.*

*„Hát eljöttél?”
kérdezte.*

*A fejszével
a favágótönkre
mutattam:
„Oda megyünk.”*

Kísérlet

Radu Andriescu versei
Száva Csanád fordításában

Pandemic

*Az a nap, amikor biztosra tudtam,
hogy különleges küldetésem van
a földön,
majdnem úgy kezdődött,
mint bármelyik másik.*

*A látóhatár teljes volt,
és a víz
elegáns alakzatokban
kikristályosodott.*

*Rettenetesen egyedül voltam,
a ház előtt maradt
több öl,
több köbméter fa.*

*Az ég –
elborítva a boldogság
hűvös felhővel.*

*A világ végét
nem lehetett előre látni,
jó illat szállt, és
nem vagyok allergiás a parlagfűre,*

*vagyis az élet lehetségesnek látszott.
Étel helyett
van itt
nekem és a kicsinek
wrap majonézzel,
egyfajta taco, csak vékonyabb,
ezekre vártunk,*

*vagy húsz percet
beszélgetve közben
ezekről a Red Pipes és
főleg a Pandemic játékokról,*

mert nem tudtuk,

*hogy megbetegíteniünk kell-e az
emberiséget,
vagy megmenteniünk,*

*és a hegesztő a bejáratnál
a fémes részt javította,
szikrák
és megfagyott esőcseppek között,
amelyek annyira szépek voltak,
hogy a vég nagyon
távolinak tűnt,
és
– őszintén –
valószínűtlennek.*

2019. szeptember

Kísérlet

(Experiment)

*Sajnálom, hogy már nincs az állatkert.
Elmegyünk valahová, hogy megnézzük a zsiráfokat, ígérem.
Veszünk pattogatott kukoricát,
és nézzük a pingvineket az üvegen keresztül.*

*Késő már,
hogy bármit is mondjak az erkölcsi árról,
arról, hogy mit akarok,
vagy mit nem akarok.*

*Nekem is tetszett a farkas szőrme nélkül,
a majmok Buciumból és az afrikai strucc,
amikor odaértünk,
mindig megvolt a kísérlet:*

*Bubi bátyám leállította a motort,
és elengedte a kormányt.
A kocsik egymaga felment a dombra.*

*Jó – nem volt valami nagy domb,
de jó érzés volt azt hinni,
hogy a kocsik képesek maguktól feljutni a dombra,
a lelkek meg az égbe.*

Szilárdságtan

(Rezistența materialelor)

*Hetente kétszer éreztem
azt a sötét illatát.*

*Fontos dolgokat és adatokat
tudtunk meg az anyagokról, este hatkor,
és az én tollam pontosan úgy
esett le, mint az osztálytársaimé.
Akkor volt a mini divatja, narancssárga,
rövid szoknyája volt,
és mindent tudott a fémek erotikájáról,
mi annál kevesebbet. Sötétedés után kimentünk*

*a gimi épületéből, és cigiztünk,
aztán megfélelkeztünk a tanárnőről,
és elmentünk a Babeș-re.*

*Tornácos háza volt,
az íróasztal tele orvosi könyvekkel. És ősszel
ott állt egy radiátor hosszú wolframszálakkal,
ugyanolyan göndör szálak, mint a haja is.*

*Meglett korom van már,
és más életkorúakba habarodom bele,
ezek az igazsághoz közelebbiek,
ha van valami beleszólása az igazságnak,
a kozmikus spekulációk pörgettyűk az agyamban,
játsszok színes kockákkal,
és kérdem én, miért lennének a nagy tömegű
atomok robbanékonyabbak
mint egy-két megjegyzés a Messengeren.*

*A negyedben mindennek jó illata van,
szerelemmel töltött paprika, tömérdek.*

RADU ANDRIESCU Jászvásáron (Iași) született 1962-ben. Fontosabb kötetei: *Oglinda la zid* (1992), *Sfîrșitul drumului, începutul călătoriei* (1998), *Eu și câțiva prieteni* (2000), *Punțile Stalinskaya* (2004). *Cînd nu mai e aer* című kötetével elnyerte az Observator Cultural 2017-es díját. Legújabb kötete 2022-ben jelent meg *Fire lungi de wolfram* címmel a Cada de Editură Max Blechernél. Számos irodalmi fesztiválon vett részt, többek között a Poezia e la Bistrița költészeti fesztiválon. A jászvásári Alexandru Ioan Cuza egyetem oktatója.

„A csipszesztasakban rejtőző sötétség”

Cătălin Lazurca versei
Szonda Szabolcs fordításában

aztán hallgatja a brekegést
a fűtőtestekből
(apoi ascultînd orăcăitul broaştelor
din calorifere)

*nehezen alszik el
lelkifurdalása van
mert nem mesélt a nejének
a betegségről amiben szenved*

*nagyon rövid álmod lát
amelyben elmondják neki
hogy a Világ amúgy is egy rossz Ötlet*

*hallja hogy nyüsszít a kutya
kiviszi és kint köd van*

*megáll a küszöbön
azokra gondol akik 1967-ben haltak meg és születtek
arra az időszakra amikor senki nem tudott már semmit
a heavy metal zenéről
a földönkívüli civilizációknak küldött unalmas üzenetekre
az összes dalra amely úgy kezdődik hogy
I woke up this morning
és last time I saw you*

*a kezdet és a vég alfa és ómega
és ha in the space between talán szubatomi szinten
ott a vibrálás és aromák közepette
még lehet beszélni olyasmikről mint a nyomor
a túlzásfoltosság a miazma*

*vagy ott van ez ahol nincs
sem fájdalom
sem elszomorodás?*

*és mind így tovább
cigaretára gyújt
és érzi ahogy egyre inkább elborítja
egy hatalmas spekuláció*

*aztán a konyhában
egy csupor kávéval maga előtt:
Uram, Te ismersz engem,
változni már nem tudok.*

önarckép 48 évesen
(autoportret la 48)

*Tudom, a cím lopott,
de olyan banális,
hogy talán nem is vevődik észre.
Úgy választottam, mint autót a gonosztevők
rajtaütésük megtervezésekor,
közhelyest, hogy aztán nyomuk vesszen vele a forgalomban.*

*De, ezt leszámítva, úgy érzem,
túláradsz az őszinteségedem.
Tegnap este azt mondta nekem egy nő,
hogy soha többé nem szexel velem,
és ez a legtermészetesebb vallomásnak tűnt. Mindegy.
Lehet, hogy bezárult a világom,
mert mindig szerelmet mondtam, amikor nem volt.
Úgyhogy idővel minden elfogadhatóvá vált.*

*Azt azért el tudnám képzelni, hogy még fiatal vagyok,
megajándékoznám magam ezzel a gondolattal,
hogy rövidnadrágban sétálok egy parton,
koszos hely, szemét mindenütt és feszülő zsinór,
amely láthatatlan horgászokat köt össze láthatatlan halakkal.*

*Pontosan ez a hely ötlük az eszembe,
amikor valaki kimondja, hogy part.
Elképzelhetném azt is, hogy
vidám színekbe öltöztem,
és hogy a vízen egy sötét színű szárcsa,
mint egy fekete lyuk, szálakba
görbíti a fényt. De nem teszem.*

*Végző soron a dolgok nem változtak nagyon sokat.
Akárcsak egykor, a Marsra tartó úrhajókról beszélünk,
és mégis a csipzestasokban rejtőző sötétséghez ériünk
folyton fogunkkal tépve fel a csomagolást.
De lehet, ez véletlen egybeesés csupán,
az ironia, amely csak úgy kézügyben van nekem, hogy kitölt-
hessem az űröket,
az egyszerű út, amelyen már nem létező emlékek felé mehetek.*

Mert hogy valójában soha nem is léteztek?

*Lehet, hogy a nagy emlékek elnyelik a kicsiket,
és csupán puszta villogás marad körülöttük.
És alig egy-egy bojtorjánhal, amint annak maradékán hízik,
amit akkor éreztem,
amikor nem kellett volna éreznem semmit.*

CĂTĂLIN LAZURCA (1973, Temesvár) író, költő, műfordító. Korábbi kötetei: *Remix* (versek, 1988), *Nu za eț, pagadi* (No, nyuszi, megállj csak. Rövidprózák, 2005), *Celebrul animal* (A híres állat. Regény, 2005), *Răufăcătorul vorbește* (A gonosztevő beszél. Versek, 2008). Franciából és angolból fordít szép- és szakirodalmat, több kötetet jegyez műfordítóként. Irodalomszervezőként is ismert. A fenti versek *Lumea e oricum o idee proastă* (A világ amúgy is egy rossz ötlet) című, frissen megjelent kötetéből (OMG Kiadó, 2023) származnak. (via dlite.ro)

Petróczi Éva

„Kanhán-beli sidók”

Bár a Partiumban gyakran jártam, a szilágysági Kraszna méltán híres gótikus templomában, amely a 14. században épült, sajnálatos módon még nem. Hogy mégis tudok róla, az egy krasznai baráti lelkészcsalád tagjaival való kapcsolatunkon kívül az évszázadok óta református templomként szolgáló épület kazettás mennyezetének, s különösen is az egyik, sok művész (írók és fény-írók!) figyelmét felkeltő kazettának köszönhető. Láttam ezt a fotón megörökített bibliai pillanatot többek között Száraz Miklós György több kiadást megért *Írd fel házad kapujára* című kötetében, amelynek szerzője a zsidó vallás és közösségek történetét sok archív illusztrációval, köztük portrékkal, s szépirodalmi igénnyel örökítette meg. De helyet kapott a neves fotóművész és író, Móser Zoltán *Alámerült Atlantiszom IV. – Laskótól Laskodig* című kötetében is. Közelebbről, e sokak által kedvelt Móser-opusz *Ketten vivék azt rúdon – Kraszna* című fejezetében: „A számos tábla közül itt egyet mutatunk be. A Kanhán-beli sidók feliratú tábla képe ugyanígy ismertté vált témaként a XV. századi fametszetes esztergomi Biblia pauperum egyik lapján, amely a két hírhozót mutatja be az óriás szőlőfűrttel.” (A *Biblia Pauperum* 1966-os hasonmás kiadása, sajnos, nincs a birtokomban, de Móser Zoltán pontosságában mindig meg lehet bízni – P. É.) A történet Mózes IV. könyvében olvasható (13, 24), amikor Kánaán földjére kémek küldetnek, és azok felmennek észak felé, és eljutnak Hebronig. Negyven nap múlva pedig visszatérnek a kémlelésből. „Mikor pedig eljutának Eskol völgyéig, lemetszének ott egy szőlővesszőt egy szőlőfűrttel, és ketten vivék az rúdon...” A krasznai és a szilágysomlyói, méltán híressé vált festett famennyezetek Pataki Asztalos János remekei, sorrendben 1736-ban és 1737-ben készültek el. Az itt látható krasznai kazetta képét Mihály Ferenc szovátai restaurátor állította helyre, az alkotás csatolt fotója a Nagyváradhoz közeli Fugyi baráti lelképásztorának, a papi szolgálataival mellett tudós művészettörténész Zsigmond Attilának köszönhető. A színek e képen sem

Fotó: Zsigmond Attila

erősek, de felbontása illusztrációnak már tökéletesen alkalmas. S most egy kis kiegészítés a Móser Zoltán felvázolta bibliai történethez: Mózes nem hadi kémekeket választott, amikor tizenkét megbízható férfit küldött Kánaán gazdag földjére, hanem az volt a célja, hogy az

ottani termőföldekről, kertekről beszámoljanak, s onnan visszatérve megerősítő táplálékot is vigyenek rájuk váró népüknek. Maga az „Eskol” szó is szőlőt, szőlőfürtöt jelent, s óriási mérete gazdag, sokáig tartó testi, de ugyanakkor lelki „ellátmányt” is jelentett a negyvenéves vándorlás alatt sokat szenvedett zsidóságnak.

A szakrális üzenetek mellett azonban van ennek a képnek egy nagyon erőteljes „asszimilációs”, azaz befogadó, vagy – ha úgy tetszik – korai zsidó-keresztény párbeszédet is kiábrázoló olvasata. Nézzük csak meg közelebbről. A két „gazdasági kém” megjelenése a hagyományos 18. századi, sőt, későbbi (s végképp nem az ószövetségi!) ortodox zsidó öltözék, de ugyanakkor az abban az időben dívó „magyaros” viselkedés elemeinek harmonikus együttese. A két férfi zsidó mivoltára utal a prémmel szegélyezett kalap, valamint a haj- és szakállviselkedés jellege, dolmányuk azonban egyértelműen pitykés-sujtásos, amelyet akár bármelyik krasznai férfi viselhetett, Pataki Asztalos János idejében. Az impozáns és imponáló szőlőfürt-óriáson kívül ennek a meghökkentő, ugyanakkor nagyon rokonszenves „dress-code”-nak is szerepe lehet abban, hogy a krasznai református templom egyik legnépszerűbb kazettája éppen ez.

A HÓNAP ALKOTÓJA

SÁNDOR ZOLTÁN

A művésznő álma

A falevelek suhogása jelezte először: feltámadt a szél. A függöny lengedezése egy bohókás szellem táncmutatványára emlékeztetett. A távolból kutyaugatás hallatszott. Ha aludtam is előtte, nem a zajokra riadtam fel, még csak nem is a morajló égzengésre, hanem az ablakot eltakaró árnyékokra lettem figyelmes. A gyomrom diónyira zsugorodott, és felszökött a torkomba, ha akartam volna, sem tudtam volna sikoltani. A hatalmas árny kigabalyodott a firhangból, az ágyam felé indult. Csak akkor ismertem fel, amikor a számra tette a tenyerét, és a fülembé súgta: *Ne félj!* Nem féltem. Már nem. Levette ajkaimról a kezét, és megcsókolt. Lerúgta lábáról a cipőjét, majd a szőnyegre dobva pólóját és nadrágját, befeküdt mellém az ágyba. Odakint megeredt az eső. Gyengéden átölelt, magához szorított. Arcom és nyakam puszilgatva, kezével hálóingem alá nyúlt, előbb megcirógatta a melleim, aztán lejjebb csúsztatta ujjait, egy kört rajzolt a köldököm köré, végül finoman a bugyimba nyúlt. A következő pillanatban már bennem volt, eleinte szelíden, ritmikusán, majd egyre hevesebben döfködött, míg szép lassan egész testemet el nem árasztotta a gyönyör. Mielőtt azonban a csúcsra értem volna, szertefoszlott a kép – zakatoló szívdobogással felébredtem. Félénken magamhoz értem. Annyira felizgultam, hogy le kellett cserélnem átnedvesedett alsóneműmet. A telefon három óra tíz percet mutatott. Leültem a nyitott ablak elé, rágyújtottam egy szál cigarettára. A messzeségben villámlott és mennydörgött. Hamarosan már zuhogott is. Becsuktam az ablakot, és visszabújtam az ágyba.

Lehet, hogy nem egészen így játszódott le. Nem kizárt, hogy kicsit kiszíneztem a történetet, de ez nem baj. A pszichológus-

som szerint egy álom kiegészítése a fantázia által sokban árulkodik egyéniségünkről. Vajon mit álmodtam ténylegesen, és mit képzeltem hozzá féléber állapotomban? És mindez mire utal? Fontosak ebben az esetben a részletek? Az biztos, hogy vihar készülődött, akárcsak a valóságban, mint ahogyan az is, hogy kifejezetten élethű intim viszonyunk volt. Intim viszonyunk... Micsoda eufemizmus! Valójában dugtunk, keféltünk! Már ezektől a szavaktól begerjedek. Nem emlékszem, hogy korábban álmodtam volna valami hasonlót. Rendkívüli izgatottság fogott el, jó volt rágondolni, ugyanakkor ijesztő is kissé. Ha léteznek párhuzamos univerzumok, lehetséges, hogy az egyikben éppen most is azt tesszük. Azt. Az sem kizárt, hogy az egyik ilyen alternatív világban férj és feleség vagyunk, s van három egészséges, okos és szép gyerekünk. Ő eminens szívsebész, én pedig világhírű zongoraművésznő vagyok. Valószínűbb talán, hogy ő sikeres gépészmérnök, én meg ünnepest színésznő. Esetleg ő autójavító műhelyt vezet, én pedig titkárnő vagyok egy multinál. De az is lehetséges, hogy ő autómekanikusként dolgozik másvalakinek, én meg pénztárgépi eladó vagyok egy szupermarketben. Rengeteg lehetőség! Csupán egy férfival. És mennyi férfi van a világon! Megannyi lehetséges élettörténet, amelyekből mindig csak egy valósul meg. Tudom, ott vannak az esetleges párhuzamos világok, de lehetetlenség ide-oda ugrálni közöttük, mindegyikben kizárólag egyetlen élet élhető le, az összes többi, alternatív lét örök rejtély marad a maga univerzumát lakó embernek...

Hónapokig járt utánam, lesett és kerületgett, mire összeszedte a bátorságát, hogy moziba hívjon. Annak rendje s módja szerint kellett magam, úgy tettem, mintha hidegen hagyna a dolog, és csak jófejségből fogadnám el a meghívást, odahaza viszont az ágyon ugrándoztam örömben, hogy randira hívott. Napokig csak romantikus szerzeményeket játszottam a pianínón. A moziteremben az utolsó sorban kaptunk helyet. Valószínűleg nem a véletlen folytán, de ezt sohasem firtattam. Emlékszem, a *Holt költők társaságát* néztük, de az izgatottságtól képtelen voltam követni a cselekményt. Szemem sarkából lopva az ülés kar-

fáján nyugvó tenyeremet figyeltem. A film felénél megérintett, mintegy akaratlanul, mintha rángatózna a kisujja. Bátorításként egy kicsit felé toltam a tenyerem, mire ő is ugyanazt tette. Az ujjak, mint valami mitikus állatok, egyenként egymásba kapaszkodtak. Abban a pillanatban, amikor a kezem teljesen eltűnt az övében, úgy éreztem, hogy a szívem kiszakad a helyéről. Legszívesebben felálltam volna a székre, mint a tiltakozó diákok a filmben, hogy mindenki lásson bennünket. Ehelyett csak enyhén felé dőltem, és a vállára hajtottam a fejem. Látszólag a filmet néztem, valójában egészen más járt a fejemben. Évekkel később újra megnéztem a filmet, és csak akkor esett le a mondanivalója. Az elkövetkező időszakban még néhányszor láttam, legutóbb a lányommal, de akárhányszor is néztem, mindig ő jutott róla eszembe, meg a régi, faüléses moziterem, ahol arról ábrándoztam, egyszer csak magához szorít és megcsókol. Ahhoz azonban még néhány filmet meg kellett néznünk. Kárpótlásul már első este kézen fogva mentünk hazafelé. Mint a nagyok.

Sokáig azt tartottam életem tragédiájának, hogy fel kellett adnom a zongoraművészi pályát. Olyan súlyos gerincproblémát diagnosztizáltak nálam, amivel összeegyeztethetetlennek tűnt a napi több órás ülés a billentyűk előtt. Ma már nem vagyok annyira biztos abban, hogy ez igaz. Mivel a zeneakadémia kiesett a lehetőségeim közül, viszont tizenévesen megrögzött művészléleknek tartottam magam, magától értetődően egy másik művészi pályán próbálkoztam. Rengeteget szekíroztam az állandó tanácstalanságommal. Visszagondolva, nyilván nem is értette ezt az önmegvalósítási szándékot. Nem volt szűk látókörű, és azt hiszem, jóval intelligensebb is nálam, csak ő két lábbal állt a földön. Ha éppen nem a leendő művészi karrieremről nyavalyogtam neki, megpróbáltam rávenni, hogy ő is iratkozzon be egyetemre, de határozottan elutasította a felvetésemet. Nem hagyhatom magára anyámat, mondta, meg nem is lenne miből finanszíroznom a tanulmányaimat, és ami a legfontosabb, kedvem sincs hozzá. Meggyőződése, hogy bármelyik műszaki kart könnyen elvégezte volna. Sokkal szerényebb képességűek is boldogultak.

A tehetségnél talán fontosabb az ambíció, és belőle az teljesen hiányzott. Tudtam ezt, mégis, amikor örökös, hangos töprengéseim egyike során felvetette, hogy ugyan miért is szükséges nekem továbbtanulnom, maradhatnék itthon, ő majd gondoskodik rólam, egy pillanatra meghűlt bennem a vér. Ilyet el sem tudtam képzelni. Mivel fogok foglalkozni, kérdeztem hűledezve. Halkan felelte, hogy lesz elegendő teendőm a gyerekek és a ház körül, ha pedig mindenáron dolgozni szeretnék, lehetek titkárnő vagy bolti eladó, de semmi baj, ha nem akarok, mert ő minden szükségeset biztosít a *számunkra*.

Időre volt szükségem, hogy megemésszem ezt a nem formális, ám valóságos lánykérést. Ő is érezhette, hogy valami rosszat, kellemetlent mondott, mert nem sokkal utána közölte, bárhogy is döntök, ő támogatni fog, ugyanakkor ne várjam el tőle, hogy örüljön annak, ha elköltözök otthonról. Valahol jólesett a ragaszkodása, ugyanakkor sértett is, hogy két év után még mindig ennyire kevésbé ismer. Sohasem beszéltem neki se gyerekről, se családról, se háztartásról, se boltról, se hivatalnoki teendőkről, se egyéb munkaköréről, semmi ilyesmiről. Az én világomban csak önkifejezést segítő, kreatív energiák és teremtő erők szerepeltek: zene, színház, képzőművészet!

Hivatalosan sohasem szakítottunk, legalábbis én nem emlékszem ilyenre. Hosszú tépelődés után a színművészeti akadémia mellett döntöttem, mivel volt némi tapasztalatom az amatőr színjátszásban. Kezdetben még jelentkeztem nála, ha hétvégére hazajöttem, idővel azonban a hazalátogatások is megritkultak, a jelentkezések pedig végleg elmaradtak. Tanulmányaim elvégzése után rögtön munkát kaptam a városi színházban. Néhány évet lehúztam már színészként, amikor egy kiségitő szex (így nevezük egymás közt a pusztá biológiai szükségleten alapuló együttlétet) közben állapotos maradtam az egyik kollégától. Mindketten egyetértettünk abban, hogy semmi értelme megpróbálni a közös életet, ennek ellenére a babát megszülettem. A terhesség alatt tért vissza újra a hátfájásom. Egyézségügyi gondjaim és az egyedülálló szülői lét összeegyeztethetlenné bizonyult a színészi pályá-

val, úgyhogy azt is fel kellett adnom. Ezt a *szakítást* lelkileg irtó rosszul viseltem. Pszichológusom tanácsára kezdtem el festeni, hogy részint megnyugodjak, részint kiegyensúlyozottabb legyek. Új mottót választottam: *Több festék, kevesebb Zoloft!*

Elynomtam a cigarettát, visszafeküdtem az ágyba. A reggeli kávézás közben, amíg szokás szerint a friss híreket olvastam a telefonon, eszembe jutott az álmom. Önmagam előtt is kissé pironkodva beütöttem a nevét az egyik közösségi oldal keresőjébe. A gép talált néhány azonos nevű felhasználót, de egyikük sem ő volt. Megpróbáltam egy másik programmal, majd egy harmadikkal is, de valamennyivel hasonlóképpen jártam. Gondolhattam volna, meglehetősen konzervatív beállítottságúnak ismertem mindig, alighanem nem sokat jelentenek neki az *okosvilág* nyújtotta hó-bortok. A raktárszobának becézett rumlihelyiségben lévő dobozok egyikéből előkotortam a régi, enyhén megsárgult telefonfüzetem, megkerestem benne a telefonszámát. Miután a szüleim meghaltak, a szülői házat eladtam, az árából vettem egy lakást a városban. Ily módon leszámoltam az örökös albérleti léttel, ugyanakkor végleg elszakadtam attól a helytől, amelyiket az otthonomnak hittem és éreztem. Tengernyi cuccot hoztam magammal, a pianínót kinkeservesen beszorítottam a nappaliba, az összes többit pedig bedobozolva betettem az egyik helyiségbe. Alig nyitottam ki a füzetet, azonnal beugrott a számsor. Beírtam a telefonomba. Napközben többször is késztetést éreztem arra, hogy feltárcsázzam, de valahogy nem tudtam rávenni magam. Mi van akkor, ha a felesége veszi fel?! Mit mondok neki, ha megkérdezi, ki vagyok? Hencegjem el, hogy egy sokoldalú művésznő?! Vagy legyek vele őszinte, és válaszoljam azt, hogy egy bukott színésznő, aki féltehetségeknek adott zongoraleckékből tartja el magát, és festegetéssel küzd a szorongása ellen?! Mellesleg a férjed excsaja. Még az őskorszakból. Hogy mit akarok?! Hát az éjjel azt álmodtam, hogy kufircolunk, erről eszembe jutott, és gondoltam, felhívom. Ezt így még neki is meredek lenne elmondani, nemhogy...

Valami azért mégsem hagyott nyugton, és az esti órákban csak rászántam magam a telefonálásra. Ujjaim a régi beidegződés

szerint, szinte maguktól nyomkodták a gombokat. Kicsöngött. Mély lélegzetet vettem és vártam. Csakhamar egy idős női hang szólt bele a kagylóba. Illedelmesen bemutatkoztam. Felismerem a hangod, mondta, semmit sem változott. Jólesett a bók, egyben zavarba is hozott, hebegve motyogtam, hogy a fiát keresem. Elkéstél, mondta egyszerűen, mégis kegyetlenül hangzott. Hogyan?! Nem értem, dadogtam. Mi történt? Az éjjel balesetet szenvedett. És?! Tán csak nem... De igen. Hajnali három után történt. Sajnálom... Nem tudtam többet mondani, de a telefont sem voltam képes letenni. Helyettem az asszony beszélt. Egyetlen fiáról. Mondogatta neki, hogy nősüljön meg, de nem hallgatott rá, esze-kedve mindig csak a munkán járt, igaz, voltak kapcsolatai, de utánam – így mondta az anya: *te utánad* – egy sem volt túl komoly, csak arra kellettek neki. Gyereke sem született, unoka nélkül halok meg. Miután vonalat bontottam, a fürdőszobába mentem. Levetköztem, a zuhany alá álltam. Megeresztettem a vizet, s ahogy a forró vízcseppek rám zúdultak, a könnyeim is megeredtek. Percekig hisztérikusan sírtam. Egész testemben rázkódtam. Nem tudom, őt sirattam-e, vagy inkább magamat, vagy akár kettőnket, holott már évtizedek óta nem gondoltam magunkra párként, de az is lehet, hogy egyszerűen csak ez az elcseszett élet váltotta ki belőlem a bögést. Fürdés után rögtön ágyba bújtam. A szél a függönnyel játszott. A távolban kutyaugatás hallatszott. Mennydörgött. Csendben feküdtem. Elképzelttem, hogy a telefonbeszélgetés nem történt meg. Semmi sem történt. Egyszer csak felbukkan az ablakban, bejön, pucérra vetkőzik, és befekszik mellém az ágyba. Mint egy álomban. Lehunytam a szemem, hogy jobban lássam és érezzem. Ujjaim lassan a bugyimba csúsztak...

Egy házasság története

Már a menyegzőnk rosszul kezdődött. Búsék közvetlenül a temető mellett állították fel a lakodalmi sátrat, a kölköknek meg úgy volt teljes a muri, hogy tortaszeletekkel a kezükben bóklásztak a sírok közt. Alighogy visszaértünk az esküvői szertartásról, elterjedt a hír, hogy az egyik friss sírhant alól kopogtatás hallatszik. Nem kellett több a násznépnek, csakhamar mindenki ott nyüzsgött egymás hegyén-hátán a sírbolt körül, a fiatal özvegyasszony érkezését várva, csak újdonsült férjem és én ücsörögtünk hallgatagon a részünkre kijelölt helyen, a sátorban. Visszagondolva, egyáltalán nem lehettünk valami felemelő látvány, nem csoda hát, hogy az embereket jobban érdekelte a föld alól érkező titokzatos zaj. Alig vártuk, vagy legalábbis én, hogy vége legyen az egész ceremóniának, és ágyba bújhassunk.

Nos, a nászéjszakánk nem épp olyanra sikeredett, amilyenre számítottam, amit a nagy felhajtás körüli fáradalmakkal és a napközben átélt bizarr történésekkel magyaráztam. Tévedtem. A következő éjszaka is ugyanúgy telt, mint az első, majd a rákövetkező. Két héting nem tettem szóvá a dolgot senkinek sem, akkor azonban már képtelen voltam tovább magamban tartani, és elmondtam az édesanyámnak. Első felindulásában leteremtett. Azt mondta, nem kell többé görcsös nyápicként viselkednem, férjes asszony lettem, éljek a nőiességgemmel. Ha az ágyban is úgy viselkedek, ahogy egyébként szoktam, akkor egyáltalán nem csodálja, hogy az uramnak már most nem fülrik hozzám a foga, nézzek magamra, úgy festek, mint egy kicsavart mosogatórongy!

Alig hittem a fülemnek. A saját édesanyám mondta mindezt, aki sohasem engedett el diszkóba, mert oda csak a legalja jár; aki magamutogató cafkáknak nevezte azokat a nőket, akiknek szoknyájuk alól kilátszott a térde; aki még a szájfestést is tiltotta, mert olyat csak a ledér nők tesznek, hogy ágyba vitessék magukat; aki nem szerette, ha bárki eljön hozzám az osztálytársaim közül, mert feltart a tanulásban, biztos telebeszéli a fejem minden hü-

lyeséggel, s különösen az zavarta, ha én akartam meglátogatni valakit. Mindenkit elvadított a környezetemből. Középiskolás koromra egyetlen közeli barátnőm sem maradt. Bármennyire is szörnyen hangzik, nagylányként egyszer sem voltam szórakozni. Nyilván éppen ez keltette fel Mihály érdeklődését irántam.

Az esküvőnk előtt egy évvel ismertem meg egy vasárnap reggeli szentmise után. Szürke öltönyében nagyon fess volt. Édesanyámmal éppen jöttünk ki a templomból, amikor előttünk termett, enyhén meghajolt, és bemutatkozott. Azt hiszem, már abban a pillanatban minden eldöntetett. Anyámat teljesen levette a lábáról ez a modorosság. Talpig úriember, mondta később nekem otthon. Az is maradt. Az ártatlan puszikat és néhány ügyetlen csókot leszámítva semmi testi érintkezés nem volt közöttünk. Azonnal fel kellett volna, hogy tűnjön, hogy valami nincs rendben, főleg mert tíz évvel idősebb nálam, akkor harmincadik életévének a küszöbén, de mit tudtam én még akkor ezekről a dolgokról, felvilágosítatlan kis liba voltam.

De még, ha tudtam is volna, nem volt kihez segítségért folyamodnom! Pszichológusról akkoriban még nem is hallottam, a tanárjához nem fordul az ember ilyen kérdésekkel, igazi barátnők híján egyedül csak anyám maradt, ő azonban teljesen el volt ájulva vőjelöltjétől. Reggeltől estig róla áradozott, önmagát dicsérve, amiért megóvott a helytelen életmód csábító csapdáitól, aminek jutalmául, íme, az ég tökéletes férjjel jutalmaz meg. Bárcsak drága édesapád is megérhette volna ezt az örömet, mondogatta pityeregve, én meg sohasem értettem eme érzelemkitéréseit. Emlékeim szerint apám csak a korai halála után érdemelte ki a *drága* jelzőt. Anyám határtalan öröme fél év udvarlás után Mihály megkérte a kezem, kora tavaszra kitűztük az eljegyzést, az érettségim után pedig a lakodalom időpontját is.

Amikor kissé lehiggadt, anyám azt tanácsolta, legközelebb húzzak fel valami csipkés, kihívó alsóneműt, és viselkedjek kacéran. A párnára könyökölve nyújtózzak végig az ágyon, térdben kissé hajlítsam be a lábamat, és miközben az uramat gusztálom, mutatóujjamat lágyan húzigáljam az ajkamon. Pontosan az uta-

sítások szerint cselekedtem, néhányszor diszkrétén még a nyelvemmel is megérintettem az ujjamat, mindhiába, Mihály csak kedvesen elmosolyodott, s úgy feküdt le mellém, mintha ott sem lennék. Amint letette a fejét a párnára, mélyen szuszogva álomba merült, én pedig nyalogathattam magam saját örömömré. Még néhányszor megpróbálkoztam anyám módszerével elcsábítani a férjemet, de valahányszor kudarcot vallottam.

Több mint egy hónapja voltunk házások, amikor egy este szóvá tettem aggodalmaimat Mihálynak. Mint aki őszintén meglepődött szavaim hallatán, furcsán rám nézett, és azt mondta, ő azt gondolta, ha egy év járás alatt egyszer sem hoztam szóba a szexet, akkor ezután sem teszem. Iszonyatosan felháborodtam. A megdöbbenéstől alig kaptam levegőt. Mihály közben, azzal az idegesítő kimértiséggel, felhúzta a pizsamáját, és bebújt a paplan alá. Egész testemben reszketve leguggoltam az ágy elé, s elfúló hangon ordítottam a képébe, hogy gyereket akarok, csináljon nekem egyet, egyszer még rá is ütöttem a karjára, de csak annyit értem el, hogy megvető tekintettel végigmért, a fal felé fordult, és lekapcsolta az éjjeli lámpát.

Kétségbeesésemben anyósomhoz fordultam segítségért. Abban reménykedtem, hátha vele tudok beszélni mint nő a nővel. Tévedtem. Elszörnyedve zúdította rám szemrehányásait. Örüljek annak, hogy ágrólszakadt létemre ilyen tehetős családba kerültem, kiabálta, tegyem össze a kezem-lábam, hogy ilyen szerencsém volt. Mi a fészkes fenét szeretnék még, mindenem megvan, mi lenne, ha látástól vakulásig dolgoznom kellene a betevő falatért, akkor bezzeg nem járna az eszem mindenféle paráznaságokon, hogy nem süll ki a szemem ilyesmit kiejteni a számon, szégyelljem magamat! Ordított. Hiába próbáltam emlékeztetni arra, hogy én nagyon szívesen vállalnék munkát, esküvő előtt hívtak is a városi gyermekorvosi rendelőbe nővérnek, mivelhogy egészségügyi szakközépiskolát végeztem, ők beszéltek le róla, mondván, hogy egy asszonynak otthon a helye, de mintha ott se lettem volna, csak mondta a magáét. Sokan nagyon szívesen cserélnének velem, tudom én azt, hogy más feleségeket üti-veri a férje?! Ilyeneket vágott a fejemhez,

teli torokból üvöltve, hogy boldognak és hálásnak kellene lennem, hogy senki sem molesztál. Szerencsétlenségemre kiszaladt a számon, hogy olykor még egy pofont is eltűrnék, ha tudnám, hogy férfihez mentem férjhez, aki legalább hetente egyszer megbasz. A hallottak miatt anyósomat majd' megütötte a guta. Takarodj a szemem elől, te mocskos szajha, sziszegte, Istenhez fohászkodva, hogy térítsen jobb belátásra.

Nem tudom, hogy a Mindenható mekkora szerepet játszott az egészben, vagy inkább a köröttem lévő elítélő magatartása készített meg hátrálásra, elég az hozzá, hogy az anyósommal történt kellemetlenség után felhagytam érzéki törekvéseimmel. Anyám egyszer tapintatosan érdeklődött a fejleményekről, s mivel azt hazudtam neki, hogy minden rendben, soha többé említést sem tett a dologról. Ritka baráti összejöveteleken és a kötelező bálon Mihály és én, azt hiszem, sikeresen megjátszottuk a boldog házaspárt. Napközben ritkán találkoztunk, mert ő rendszerint dolgozott, ha meg éppen nem, akkor vagy a motorbiciklijét bütykölte, vagy a vadászfelszerelését rendezgette. Esténként egy ideig a tévét néztük, utána pedig mindenki a saját oldalára fordult az ágyban. Vasárnaponként misére mentünk, és hálát adtunk az Úrnak, hogy mindezt lehetővé tette számunkra, és azért imádkoztunk, hogy a jövőben is így tegyen.

Ki tudja, ha nem történik meg az a sorsdöntő eset az apósommal, lehet, hogy mindörökre belenyugszom a helyzetembe, és egy napon Búsnéként terítik rám a szemfedőt. A magasságos nyilván nem így akarta. Aratásidő volt. Mihály és az anyja kimentek a rétre, Pali bácsi az utolsó pillanatban rosszullettére hivatkozva otthon maradt. Kimostam, kiteregettem, odatettem az ételt, és gondoltam, amíg fő, gyorsan lezuhanyozom. Pokoli hőség volt aznap, patakokban csorgott rólam az izzadság. Éppen csak kimentem a hajam, és levettem a blúzomat, amikor az ajtóban megjelent Pali bácsi. A mosógépről felkaptam a törülközőt, és magam elé tartottam. Azt mondta, ne féljek. Mit akar, kérdeztem tőle. Látszott rajta, hogy zavarban van, közben eltökélt a szándékában. Én nem értek egyet ezekkel, mondta halkan. Az

élet nem arra való, hogy önmegtartóztatásban szenvedjük végig, hebegte, ha Isten ezt akarta volna, akkor nem látja el az embert az élvezet szerveivel. Beszéd közben lassan levetette az ingét, a földre dobta, s ott maradt előttem szőrös mellel. Tata, kérem, próbáltam jobb belátásra bírni, amikor a nadrágját kezdte gombolni, de hasztalan. Miért ne segítenénk egymáson, ha már az Úr egy házba rendelt bennünket, senki sem tudja meg, mondta, ezek legkevésbé. Hónapok óta rólad ábrándozom, veled fekszem, veled kelek, magyarázta nagyokat nyeldesve, miközben kibújt nadrágjából, a gyönyörű formás seggedet látom mindenütt, meg a két szép kerekded melleidet, amelyek majd' megepednek azért, hogy megmarkolássza őket valaki. Egy szál gatyában maradvá egy újabb lépést tett felém. Tata, kérem, ne jöjjön közelebb, esedeztem, és a zuhanyozóba hátráltam előle. Sajnálalak, kislányom, istenkáromlás megtagadni magunktól az élvezetet, motyogta, segítsünk egymáson, ezzel belemarkolt a fenekembe. Nem tudtam, hová menekülni előle, már szinte felragadtam a csempézett falra, hirtelenében leemeltem a zuhanyzórózsát, és hatalmasat sújtottam apósom fejére. Nyomban összerogyott előttem, én pedig kirohantam a fürdőszobából.

A hazaérkezőknek azt mondtuk, hogy az öreg megszédült fürdés közben, és nekiesett a mosógépnek. Szerencsére komolyabb baja nem esett, váratlan közeledése azonban felnyitotta a szemem. Majdhogynem egy teljes évet lehúztam ebben a kamuházasságban, eddig reménykedtem, hogy előbb-utóbb teljes mértékben is férjjé és feleséggé válhatunk, nem tudok többé várni, ezért úgy döntöttem, hogy elválok tőled, jelentettem be este a férjemnek. Alaposan kihúztam a gyufát, jól kikökkentettem az uramat a komfortzónájából, a mindig higgadt Mihály teljesen felbőszült, kigyót-békát kiáltott rám, rusnya ringyónak nevezett, akinek máson sem jár az esze csak, hogy széttegye a lábát, el is híreszteli majd a faluban, micsoda kéjsóvár cafka vagyok, amire azzal kontráztam, én pedig azt fogom elterjeszteni, hogy mellette egy év házasság után is még szűz vagyok. Cudarul összevesztünk. Először és utoljára.

Az egész rokonság és az összes ismerős megdöbbenésére másnap beadtam a válókeresetet. Anyám majd' megveszett kínjában. Mit mondanak majd az emberek, mostantól hogyan megy végig az utcán, bárcsak elnyelné a föld, kinek kellek majd elvált asszonyként, ő ezt a szégyent nem éli túl, mihez kezdek magammal, sopánkodott. Mivel nem akartam visszatérni lányszobámba és hallgatni édesanyám sirárait, aki mindvégig abban reménykedett, hogy majd meggondolom magam, a házasságunk felbontásáig, sőt az ítélet kikézésé után is még néhány hétig a Búsházban maradtam. Mihály nem gördített semmi akadályt a válás elé, felfogta, hogy úgysem változtatom meg a döntésemet, így hát az átmeneti időszak meglehetősen nyugodt légkörben telt el. Majdhogynem semmiben sem különbözött az elmúlt évhez, anynyi volt csupán a különbség, hogy már nem egy ágyban aludtunk a férjemmel.

Időközben megpályáztam egy nővéri állást az egyik fővárosi kórházban, amit meg is nyertem, sőt a kórház ideiglenesen még egy olcsó panziót is biztosított a számomra, amíg nem rendezem tartósan a lakhatásomat. Indulásom előtti este bekopogott hozzám Mihály. Bejöhettek, kérdezte. Igen, válaszoltam, bár már ágyban voltam. Csípőre tett kézzel végignézett a bőröndökön, és annyit mondott, ha nincs kifogásom ellene, majd ő elvisz autóval, hogy ne kelljen ezzel a sok poggyásszal szerencsétlenkednem a buszokon. Szabad, mutatott az ágyra, de mielőtt még bármit is felelhettem volna neki, lefeküdt mellém. Percekig némán feküdtünk egymás mellett, a mennyezetet bámulva, mire újra megszólalt. Zöldfülű kamasz voltam, mondta halkan. Nem biztosítottam ki, és váratlanul elsült. A vadászpuska. A dörrenéstől a mellettem lévő kutya ijedtében belém harapott. Ott. Apa alig tudott kiszabadítani az állkapcsa szorításából. Megműtöttek, de már baszhattam. Vagy épp ellenkezőleg. Sajnálom, öleltem át. Hát még én, ölelt vissza. Másképp is alakulhatott volna. Nem baj, Isten előtt örökre férj és feleség maradunk. Önmagunktól meghatódva mindketten kissé elpityeredtünk. Ez volt a legintimebb együttlétünk. A soha el nem hált nászéjszakánk.

Fekete J. József

Sándor Zoltán 50

Sándor Zoltán 2023. december 19-én tölti be ötvenedik életévét. A vajdasági Nagybecskerekhez tartozó Muzslán született alkotónak van mire visszatekintenie a jubileum alkalmából. Ötven életéből mondjuk három évtized plusz-mínusz néhány esztendő jut aktív alkotómunkára, író esetében, hacsak nem könyvtárban vagy egyetemen dolgozik, ennek az időnek nagy részét a megélhetését biztosító munkával kell eltöltenie. Sándor Zoltán ezt újságíróként tette, teszi, ami nem éppen nyugis szakma. Ennek ellenére ez alatt az idő alatt írt verskötetet, novelláskötetek sorát, regényeket, szerbről magyarra fordított irodalmi műveket, vezette a muzslai Sziveri János Művészeti Színpadot, főszerkesztette az annak kiadásában megjelenő Sikoly folyóiratot, antológiákat szerkesztett, figyelemmel kísérte a magyar és a szerb irodalmat, amiről ugyanúgy rendszeresen írt kritikákat, mint kortárs filmművészeti alkotásokról. Folyóirat-szerkesztőként több pályakezdő első kötetének megjelenését segítette a Sikoly által meghirdetett pályázatok révén.

Irodalmi pályáját költőként kezdte, első kötete, a *Sár* 2002-ben jelent meg. A mű a harmincadik életévéhez közelítő alkotó fiatalos indulatát, kiábrándultságát, a valóságtól való rettegetését tükrözte, amit az általa alapított folyóirat Edvard Munch festményétől kölcsönzött címe (*A sikoly*) is kifejezett. A kötetben közölt versekben feltorlódozó indulat szokatlan volt a vajdasági magyar költészetben. Az érzelem talán felül is kerekedett a poézisen. A szerző ezzel a kötettel fel is hagyott a költészettel. Alig egy évre rá, harminc éves korában jelent meg első prózagyűjteménye, egy hosszúra nyúló elköteleződés első dokumentuma a Franz Kafka teremtette prózavilág mellett, melyben *A per* című regény tisztviselő hősét, Josef K.-t a *Sár* versvilágából átemelt, megrettent, a világra minduntalan rácsodálkozó alteregójává tette. Prózaírói

munkásságában eddig öt tematikai központ és négy műfaj különböztethető meg: az álom és a valóság átjárhatósága, a világ parabolisztikus ábrázolása, a jelenkor abszurditásának leleplezése, a szülőhely ihletése, irodalom- és filmkritika, zsánerei pedig ezekből adódóan a novella, a regény, az esszé és a kritika.

Merőben új, bár nem elődök nélküli jelenség volt (például Gobby Fehér Gyula parabolisztikus novellisztikája és szürrealista regénye után) Sándor Zoltán prózája. Elvetette az akkoriban divatos önvezérlésű posztmodern szövegvilágúság barokkosan bonyolult szerkezetét, és helyébe egy redukált világú, eszköztárú és stílusú, a hétköznapi valóság banalitása fölé programszerűen nem emelkedő prózavilágot helyezett. Állandó hőse, a karkai (és önéletrajzi) allúziót sejtető J. K. nyelvében ugyan nem, de cselekedeteiben, még inkább gondolataiban igyekezett meghaladni az intimszféra kis tragédiákba dermedt miniatűr aktivitásait, s ennél fogva az elbeszélés posztmodern versus minimalizmusa az elbeszél metafizikai cselekménnyel egyetemben egyfajta példázatokká, parabolákká minősíti Sándor Zoltán írásait.

Első pillantásra olyan örömszövegeknek tetszenek a kötetbe foglalt írások, amelyek az „ágy és a WC-kagyló között” születve élik efemer életüket, ám ahogyan előbbre jutunk a könyvben, kibontakozik szerkezetének íve, gondolati háttere, metafizikai magnetizmusa. Az írások alaphangját a praenatalis paradicsomi állapotból a való világba csöppenő hős eleve undorral és elvágyszakozással teli, cinikus világszemlélete határozza meg. J. K. cinizmusa azonban egy ponton túl már bölcséletbe fordul, igyekszik felfedni a földhözragadtság, az életbevetettség és a lét banalitásának misztériumát, a vele, körötte történő események pedig szentenciázó parabolákká szerveződnek. Ugyanilyen megmagyarázhatatlan misztériumként jelenik meg a szövegekben az idő és annak múlása. Sándor Zoltán nem csupán az ontológiai magyarázat keresésére indult szövegeiben, hanem írásának szerkezetét is az idő múlása határozza meg. „Az idő múlt.” Ezzel a tömonddal olyan szerkesztési problémáknak veszi elejét, amelyek megoldása és áthidalása érdekében más szerzők fabulán

tépelődnek, logikus felvezetést építenek, szerkesztési trükköket kombinálnak. Sándor Zoltánnak elég, hogy „az idő múlt”, számára ugyanis a zománcnál fontosabb az edény, fontosabb egy fűszál a sivatagban, mint rózsakert a Paradicsomban. A poénkodástól a metafizikai bölcselkedésig ívelő szövegek harmadik nagy talánya az álom, ami átjárhatóvá teszi a lét és a nemlét közötti világot. A fiatal J. K. a nemlétből a nemléthez vezető élete során minduntalan átváltozási lehetőségei és állandósága kényszere között vergődik: a tükörből bizonyára a szerző önarcképe tekint az olvasóra, egy olyan szerzőé, aki szemmel láthatóan helyes ösvényen indult el a prózaírás útvesztőjében.

Sándor Zoltán egyike azon szerzőknek, akik az internetes közlési lehetőségek kihasználásától jutottak el a nyomtatott könyvig, aminek esetében annyi az előnye, hogy a kisprózait a szerzői szándék rendezi sorba, és ezáltal egy olyan szerkesztési ív bontakozik ki az olvasó előtt, amit az Internetről olvasott szövegek akcidentális sora képtelen megjeleníteni. Mindenképpen olyan előny, amit a szerző a maga javára fordított első prózakötetében. Korábban társszerzője volt a *Simogasd meg az árnyékokod* novellagyűjteménynek, a *Tetszőleges irány* versantológiának, a *Bábel 2000* és a *Bábel 2001* esszéköteteknek és a *Térfoglaló* című tanulmánygyűjteménynek. Ez a különböző műfajokban történő megmutatkozása arra utalt, hogy mélyen elkötelezte magát az irodalom mellett, első prózakötete pedig arra engedett következtetni, hogy a számára legkézenfekvőbb műfajt is megtalálta, ám az írásbeli megnyilvánulás más területein is számolni kell az alkotóval.

Sándor Zoltán regényként kezeli *eMese* című szövegét, ami annak tudatában, hogy a regény ma már nem ugyanaz, ami hajdanán volt, nem kell kötelezően négy vagy bár három lábbal rendelkeznie, mint az asztalnak, hogy föl ne boruljon, elfogadható. A művet *imaregény*ként sorolja be egy nem létező prózakategóriába,

de csak azért, hogy ne kelljen *szerelmi* regényt mondania, pedig lényegében szerelemről szól az elbeszélés. Ha már be kell sorolni valahová ezt a szöveg-görgeteget, akkor sokkal inkább illenék rá a tudatregény vagy az álomregény megnevezés. Az álom és valóság nem két egymástól elkülönülő tapasztalati sík Sándor Zoltán prózájában, hanem a realitássá szervesülő tapasztalás két egymáshoz vonzó, egymáshoz egyre inkább közelebb kerülő pólusa. Erővonalaik között az igazán nagy dolgok mégis az elbeszélő álmában történnek meg. „Csak álmaimban vagyok ébren” – írja szokatlan létállapotáról, ami a J. K.-novellák jellegzetessége is.

Az elbeszélő hős céltalanul bolyong (álmában vagy a valóságban? – lényegtelen), s fogalma sincs, hol fog kikötni. Az elbeszélő és eMese (az elbeszélő szerelme) egymás álmaiban élnek, de nem azonosak az emlékeik az együtt töltött percekéről. Az elbeszélő nem emlékszik álmaira, nem emlékszik elmúlt életeire, de feljegyzései paradox módon rendre ezekről szólnak, számára a legtökéletesebb művészi kifejezőeszköz az álom: „*Gyakran csak azért van szükségem nappalokra, hogy elmélázzak (ismét!) álmaim felett*” – állapítja meg, és az olvasó azt tapasztalja, hogy ezek az álmokban történő és álmokkal foglalkozó tépelődések épülnek szöveggé. A szerző mindent „beirodalmaz” (copyright: Vass Tibor) maga körül, visszafogottabban ugyan, ahogy például Szabó Palócz Attila teszi, de így is minden szellemi termékét igyekszik beépíteni munkájába: van itt novella, feljegyzés, bölcselelő töprengés, átomleírás, levél stb.

Mi (ki) eMese? Ihletgyár, posztipari műzsagépezet, maga a Tökély megtestesítője, a Végtelen tárgyiasítása – tudjuk meg a regényből. A szövegtengerben eMese, a fikcionált, vizionált-álmodott-valóságos hármaslény teszi az egyetlen kijózanító észrevételt: „*Még majd beleesel saját teremtményedbe...*”, s ezzel közhírré teszi: itt bizony művészet születik. Örökös művészi probléma is tornyosul már az alkotás elé: a Bovaryné-komplexus vagy Karenina-effektus – a szerzőben egyszerre tudatosul, hogy bármi is történik a valóságban, a fikcióban ő az úr, azt öl meg, és azt kelt életre, akit csak éppen kedve támad: de így van-e való-

ban? Egyszer csak a regényhősök lesznek úrrá a szerzőn, a narráción, a fikción, és akkor bizony pödörgetheti bajuszát az író, és kívánhat magának illatos szivarokat, hatalma immár nem egyéb, mint napon kornyadó fülű mikuláscsomag, amit komolyan lehet venni, de ugyanúgy hahotázva a kukába is lehet vágni.

Hogy végül regénnyé szervesül-e a történet? Nem. Vagy legalábbis nem olyan formában, amit még regénynek szoktunk nevezni. Ömlik a szöveg, a történet szépen ível, beleélésünk egyre fokozódik, végül azonban magába roskad az egész építmény. Szerelmi történet talán másként nem is végződhet, mint összeomlással. Mindössze egy a baj vele: olvasmányos.

A kafei parabola, az eMesei álmovilág mellett a szerző harmadik tematikája a szülőfaluja, ami mára egy nagyváros része. Van egy negyedik meg ötödik is, a jelenkor abszurditása meg az irodalom felőli gondolkodás, de ezekről majd később.

A korábbi városi környezetben játszódó elbeszélésekkel szemben egy mára eltűnőben lévő, netán soha nem is létezett műfaj reprezentánsaként tűnik föl Sándor Zoltán falunovellákból épített kötete a kortárs magyar irodalom palettáján. Pedig az urbánus közösséghez köthető epikus formák folyamatosan jelen vannak irodalmunkban, csak már elszoztunk a tájirodalom kifejezéstől, mert annyira átfogóvá vált, hogy a megnevezés nem bír sajátos hozadékkal. Közben a műfaj az egészséges regionalizmus folyományaként él és virágzik, a kisebb-nagyobb urbánus térségek köré narratív háló szövődik, függetlenül attól, hogy az események gócpontja azonosíthatóan megnevezett-e, vagy sem. Sándor Zoltán epikai világa a Bánságban gyökerezik, közelebbről Muzslán, ahol megtalálta a maga jellegzetessé formált alakjait, elmondást követelő történeteit, amelyeket addig fűzőgetett egymáshoz, míg a különös figurák még különösebb történeteiből egy település feltehetően megtörtént, mégis fiktív múltja bontakozik ki az olvasó előtt, nem latin-amerikai szerzőktől elorzott,

hanem a bánsági népi epikában folyamatosan jelen lévő mágikus realizmus varázslatos elbeszélő eszköztárával.

Sándor Zoltán irodalmi munkássága a pszichonovelláktól, meditatív prózától, tudatregénytől indult, ezeket az írásait az álomszerűség, a fantasztikum, a metafizika, a misztikum határozta meg. Novelláiban, regényében önmagát, a szétszóródó világba vetett egyént kívánta folytonos kételkedésének csillapítására felfedezni. Később a szerző érdeklődése szülőfalujának, Muzslának irodalmi ábrázolása felé fordult, elbeszélések sorában jelenítette meg a bánsági régiót, a múlt jellegzetes figuráit, tárgyi emlékeket font körül elbeszélte élettel, és szinte észrevétlenül megalkotta a bánsági falu mítoszát, ami kissé mágikus, kissé misztikus, miközben realiztikus. Mondhatni: magára talált az egészséges bánsági regionalizmus XXI. századi megteremtésében.

A XIX. század végén kincstári telepen létrejött Felsőmuzslya, „a folyó és mocsár közé ékelődött szikesből kinőtt bánsági falu” Sándor Zoltán realitáshoz visszatérő regényének színhelye, mondhatjuk akár, hőse. A szerző sugallja, hogy már a település létrehozásának is politikai oka volt – *„igazából Pestnek és Becskereknek csupán ezeknek a szerencsétlen nincsteleneknek a szavazataira volt szüksége”* –, és a politikai változások keményen rányomták bélyegüket a falu életére. Bár a regény egyik szereplője szerint a trianoni impériumváltást voltaképpen meg sem érezte a falu népe, a szerző megtalálja a módját, hogy érvénytelenítse ezt az állítást. A világ történései, a háborúk, hatalomváltások, ideológiacserék lecsapódtak mind a közösség egészére, mind az egyéni sorsokra.

Sándor Zoltán elbeszélője a mindentudó narrátor pozíciójából beszélve mindvégig feszesen tartja az egyéni és a közösségi sors közé vont párhuzamot, de ugyanilyen feszültségkeltő erővel von egyéb paralelleket is, például a babona, az ezotéria és a tudományosság, illetve ideologizáltság között. Erőteljes párbeszédben szembesíti Isten szolgája és a vajákosság ismerője hivatástudatát, amelyek szinte klasszikus filozófiai dialógusban fordulnak egymás ellentétéből analógiába.

A falutörténet se nem történelmi munka, se nem szociográfia, hanem regény. Muzslát meg sem nevezi benne az elbeszélő, viszont a helybeliek bizonyára felismerik a történet szereplőit, illetve azokat, akiknek tetteiből, figurájából az elbeszélő összegyúrta regényalakjait. A történet mesélője néhány személyt emel ki a közösségből, azok életmenetét kíséri figyelemmel, és ezek a sorsok jelzetten, de gyakrabban jelöletlenül fontos, a társadalomban lecsapódó politikai eseményhez, mondjuk úgy: dátumhoz kapcsolódnak, cáfolván a már említett állítást, hogy a szegény ember számára nem hozott változást Trianon, legfeljebb annyit, hogy előtte magyar, utána szerb gazdánál kellett gürcölnie. *A boszorkány botja* című regény éppenséggel arról szól, hogy miként befolyásolja a politika az egyéni sorsokat, és azok révén az egész társadalmi közösséget. A falutörténet túlmutat magán, tehát nem valószínű, hogy minden szereplő és minden esemény referenciáját, valós megfelelőjét Muzslán kellene keresni. Ezért regény.

Nagy lehetett ugyanis az egyéb műfajok kísértése, a történet elbeszélhető lett volna naiv önéletírásként, szociográfiaként, helytörténeti monográfiaként is, de Sándor Zoltán a fikciót választotta, elbeszélőjének gördülékeny előadásmódja néhol annyira lényegre törő, hogy szinte színopszisnak tűnik, amit majd még „szét kíván írni”. Ezeket az összefoglaló jellegű szövegszakaszokat követően ráközelít egy-egy mikrorészletre, dialógussal föllazítja a feszes előadást, vagyis a szépíró technéjével, mestersegsbeli tudásával regényesíti tárgyát.

Regényének megjelenése a délvidéki magyar próza új, a helytörténet és a posztmodernen túlmutatató narráció között ívelő, irányt adó lehetőségének nyitott utat.

Azt kellene írnom, hogy jellemzően az egykori Jugoszlávia térségében játszódó, ezredfordulós történetek sorjázna Sándor Zoltán említett, negyedik tematikájú elbeszéléskötetében. Vi-

szont nem írhatom, ugyanis a „jellemzően” jelző mögött valahol ott lappang a „tipikusan” minősítés is, ami általánosításként nem említhető a *Térdről a világ* szövegeiről. Sőt, azt is megkockáztatnám, hogy e könyv kapcsán nem szövegekről, nem is ciklusokról, hanem egészről illene gondolkodni.

Tény ugyanis, hogy a kötet egészként funkcionál, ami nem előzetes koncepció nyomán alakult ki, hanem a szerző utólag osztott tizenkét elbeszélést négy ciklusba, ami eleve föltűnhet annak az olvasónak is, aki korábról nem ismeri a szerző vonzódását a számmissztikához. A 12-es szám a nyugati kultúrában eleve jelentéshordozó, legprofánabb módon az év hónapjaira, a nappal és az éjszaka óráira, az állatövi jegyek számára utal, spirituálisan az apostolok számához köthető. Ez utóbbi vonatkozás lehet a kapocs a kötetbe foglalt élettörténetek fölépítéséhez. A tizenkét apostolnak ugyanis spirituális elhivatottságuk mellett megvolt a saját, profán életvitelük, ami akarva-akaratlanul belecsatlakozott a társadalmon belüli tektonikus mozgásokba, és mindegyiküknek azt a sorsot hozta, amit az adott helyzetben, pillanatban, csillagállásban, hatalmi erőviszonyok metszéspontján kénytelenek voltak elfogadni, illetve megvalósítani.

Sándor Zoltán elbeszéléseinek hősei távolról sem apostolok, hanem a saját koruk leszűkült mozgásterének sorsviselő áldozatai, akik zömmel a bezárult mozgásterükből mutatják föl általánosítható létmotívumaikat, hiszen a megmaradásért folytatott személyes és családi küzdelem, a megkapaszkodás igénye, a környezet kiváltotta deviancia, a bukást és fölemelkedést elválasztó keskeny határ a világ egészére leképezhető. Viszont Sándor Zoltán elbeszéléseiben topográfiailag, nyelvileg azonosítható területeken játszódnak a történetek, úgy tűnhet, narratívája regionális, vajdasági kötődésű. Ez igaz. Ugyanakkor nem igaz, hiszen a történetek mentén nyitott elmével haladó olvasó azzal szembesül, hogy egy bánsági történet akár New York valamelyik elegáns galériájában is – nem játszódhatna! – megtörténhetett. Innét az ódzkodásom a „jellemzően” és „tipikusan” jelzők irányába Sándor Zoltán kötete kapcsán. A mumifikálásra szánt exjugoszláv, immár exvajdasági regionális való-

ságvilágban gyökerező, az ezredforduló tájáról följejtett történeket expresszív előadása lerombolja a regionalizmus határait, és az ábrázolt 12 (és több) életsorson keresztül olyan társadalmi-egyéni létszituációkat mutat föl, amelyek tapasztalati-érzelmi tartalmait a nyelvi-stiláris megformálás kiterjeszti Közép-Európára, és ennek nyomán helye van a szociálisan érzékeny, a regionalizmus pozitív értékeit megjelenítő egyetemes irodalomban.

Húsz év alatt tíz prózakötete jelent meg Sándor Zoltánnak, a legutóbbi éppen a szerző ötvenedik születésnapjára, ami ráadásul a zEtna Kiadó *Vulkáni Helikon* elnevezésű sorozatának 50. darabja. A számmisztika tovább folytatódik az *Apátlanok* kötetben: az első és a befejező szöveg négy ciklusban 3–3 novellát fog közre. Egyik szövege minderre refrénként éppen a számok bővületéről szól. Ez tehát a szerző legutóbb megjelent, ennél fogva a legkönnyebben beszerezhető kötete, így kissé bővebben foglalkozom vele.

A bevezető *Otthon* című női monológ meghatározza a hangütést, jellemzően kelet-közép-európai történet, ahol a különböző hatalmak és nemzetek, felekezetek folyamatosan üldözték, ha módjukban állt, irtották is egymást. Ebbe az indokolatlan gyűlöletbe simul bele az otthonát, családját elveszítő, majd új otthonra és családra lelő nő élettörténete, amely ellentmondást nem tűrően leszögezi, hogy a családok nemzedékei összetartoznak ugyan, de nem tehetők felelőssé egymás tettei, sem sorsuk alakulása miatt. E morális alapvetés irodalmi megjelenítésére, ábrázolására, sőt deklaratív megfogalmazására szükség van e sajátos történelmű térségben. A folytatás nem is marad el, csak el kell jutni a könyvet lezáró, *A negyedik nővér* című, rendkívül összetett és sokrétegű elbeszélésig, amiben egy család tragédiáján keresztül tapasztalhatjuk meg az emberi gonoszság személyekre vetülését.

A kötet természetesen nem ragad le sem a megpróbáltatások idejében, sem a történelemben felvállalható megoldásoknál. Viszont mindvégig személyes marad, az ábrázolt életérzésekbe be-

lefér a búskomorság, az elkeseredettség, a tébolyodottság, valamint a depressziós állapoton túllendítő bölcsesség, a világ dolgai fölötti elmélyült tépelődés. Nem meglepő, hogy az elbeszélések alapformája a monológ. A vallomásos beszámolók során jelen van egy második személy is, akinek egyfajta katalizátor szerepe van csupán, inkább szemlélője mint szereplője a történetnek. Ha az író keretes elbeszélésében külön történetet mesél, vagy szereplői naplót, levelet írnak, akkor is tulajdonképpen monologizálnak, kibeszélik magukból az eseményeket.

Az író számára a múlt többnyire rekonstruálható akár kellő dokumentáció hiányában is, mindössze a fantáziájára hagyatkozva teremtheti meg a korban érvényes körülményeket, a hányattatásokkal küszködő alakokat. Számára – és az olvasója számára is – nem az a fontos, hogy az elbeszélte történet valós-e, hanem az, hogy maga az elbeszélés hiteles legyen. A jelen ábrázolása ennél összetettebb feladat. A szerző szerint a jelenben a valóság helyett a valóság illúziója a mérvadó, a valóság sugallt képéhez kíván igazodni a világ. A kvantumfizika rávezetett, hogy a valóságnak számtalan változata létezhet, miközben a lélektan is hasonló érvelésre alapoz. Sándor Zoltán összefoglalása szerint: „...*reggelenként soha nem az a személy ébred fel, aki előző este a párnára hajtotta a fejét? Hány ember és hány álmom él bennünk, párhuzamosan? Vajon álmaink meghalnak-e velünk együtt, vagy itt maradnak utánunk is valaki mást kísérteni?*” Az elbeszélések szinte észrevétlenül, zökkenőmentesen átfolynak a digitális világba, ahol az elbeszélő a történet sűrítésének céljából jelentős időbeli ugrásokat engedhet meg magának.

A hit meg annak megtestesítője, a templom, és hirdetője, a pap, de akár a magányos ima, a fohászzkodás, esetleg a remény megfogalmazása a korábbi könyvekből ismert, visszatérő motívumként végigvonul az elbeszéléseken, de az *Örvényben* címűben szinte hitvitázó dialógus formáját ölti, a kereszténység megélési formáiról értekezik a szerző, pontosabban az elbeszélő. Az elbeszélések központi témája a bűn, a bűncselekmény, illetve a bűnelkövetés relativitása, erkölcsi igazolhatósága vagy igazolhatatlansága. „*Bűnösök vagyunk valahányan*” – szögezi le az elbeszélő.

A monológok folytatódnak, a párkapcsolatok ábrázolásává szélesednek. Ezek a történetek olykor túlmutatnak a személyességen, társadalmi vetületet, ha úgy tetszik, háttérrel kapnak, ám mindegyikben tombol a fikció. Erről Sándor Zoltán korábbi műveiben is megbizonyosodtam, viszont a helytörténeti igény-nyel megírt Muzsla-történeteiből ítélve azt hittem, hogy megmarad annak az írónak, akinek a saját élete, múltja, a kollektív emlékezet az örök témája. Tévedtem. Miként vagy két évtizeddel ezelőtt tévedett egy ma már akadémikusi rangú irodalomtörténész, aki úgy nyilatkozott a szerzőről, hogy „*kár, hogy csak újságíró*”. A megnevezetlen akadémikus kijelentése során talán nem tudta, pedig illetet volna, hogy a magyar irodalomban kéz a kézben jár az írás az újságírással. Legjobb íróink újságírók is voltak, legjobb újságíróink pedig íróként is kiválóak voltak. A hajdani kijelentést cáfolandó kijelentem: Sándor Zoltán képzettsége szerint eleve jogász, emellett huzamos ideje újságíró-szerkesztő, de alapból író, műveit egyszerűen olvasni kell. Sem újságíróként, sem fikciós íróként nem hazudik: szembesít – elsősorban önmagunkkal, majd – a világunkkal. Fontos, és talán nem is meglepő, hogy a szerző ebben a kötetében is visszatér a maga teremtette karkai világhoz meg a digitális globalizáltsághoz, egy nem létező könyvről írott recenziójában a ketreccben közszemlére tett utolsó európai fehér emberről ír – aktuálisan reagálva a jelen kultúraromboló mozgalmaira –, és leszögezi: „*Nem csak az lehet igaz, ami létezik, hanem az is létezhet, ami igaz*.” Az elképzelhető jövőből az elképzelt múltba vezet a kötet, visszatér kedvenc témája, a szülőfaluja története. Igaz, korántsem a szokványos módon.

Ebben a könyvben nem isznak, nem szexelnek, az erőszak megkülönböztet is a folklór része – ahogy azt a hátsó borítóra választott idézet is megerősíti: „*Az erőszak is a folklór része. Akárcsak a népviselet és a néptánc*.” Érdekes, hogy szex és dorbézolás nélkül is lehet könyvet írni. A bölcselkedést viszont – szerencsére – nem ússza meg az olvasó. Sándor Zoltán elbeszélői ugyanis okosan bölcselkednek.

Irodalom- és filmkritikáival újságíróskodása kezdetétől jelen van a vajdasági Magyar Szó napilap hasábjain, folyóiratokban és különböző médiumokban, de 2020-ban a kötetben megmutatkozáshoz is lehetősége nyílt. A *Korunk lenyomata* mind szerkezete, mind témái kapcsán megérne egy misét, ám itt nem foglalkozom vele, egy nagyfejezete ugyanis az én műveimről szól, így nem lenne etikus méltatnom. Ehelyett egy rövid részletet idézek Csík Mónika recenziójából: *„A változatosság ellenére Sándor Zoltánt leginkább azok a művek foglalkoztatják, amelyek társadalmi kérdésekkel foglalkoznak, a kéziratba gyűjtött művek többek között olyan kérdéseket feszegetnek, mint a mindenkori politikai változások kihatása az egyén sorsának alakulására közép-kelet-európai viszonylatban; a magyar társadalom, ezen belül pedig a magyar irodalom megosztottságának problematikája; a vajdasági magyar irodalom meglétének kérdése; a múlttal való szembe-sülésből eredő traumák feldolgozása; centrum és periféria viszonya; a szociográfia jelenléte a kortárs irodalomban; a kisebbségi létkérdés és a multikulturalizmus fenntarthatóságának kérdése; a jugoszlávizmus és a volt szocializmus megítélése.”*

Sándor Zoltán eddig megjelent kötetei:

Sár (versek, 2002)

Az élő J. K. (novellák, 2003)

A szoba (novellák, 2005)

eMese (regény, 2006)

Föltámad a szél (novellák, 2014)

Térdről a világ (elbeszélések, 2015)

J. K. (novellák, 2016)

A gonosz átváltozása (elbeszélések, 2018)

Korunk lenyomata (esszék, kritikák, 2020)

Bánki Éva

A jövő megszűnt, mielőtt elkezdődhetett volna

A kötet cím rögtön fókuszba állítja a XX–XXI. századi magyar irodalom nagy témáját, az apát és az apátlanságot. Ami azért is különös, mert nem mindegyik novella hőse „apátlan”, nem mindegyik szöveg tematizálja nyíltan az apátlanságot, nem olvashatunk ebben a remek kötetben klasszikus apakeresős történeteket.

De az apátlanság, a kezdőpont hiánya vagy inkább megfoghatatlansága tényleg ott bujkál mindegyik én-elbeszélésben. Nincs objektív elbeszélő, nincs „rálátás” az eseményekre, semmilyen fókusz, mely mentén az események értelmezhetőek lennének, Sándor Zoltán történetei ezért is tűnnek olyan töredezettnek. Ennek a töredezettségnek, szubjektumba zártságának persze súlyos metafizikai következményei is vannak. Ilyen értelemben valóban társtalan a kötet szép nyitónovellája. A Sándor Zoltán felvetette apátlanság kérdése összefügg egy hermeneutikai dilemmával, a „valódiság”, a „kezdet” problémájával is, ami már korábbi írásai-
ban is foglalkoztatta a szerzőt.

A borges-es ihletésű *A könyv* című novella nagyon szellemes, főszereplője egy nem létező (de fontos!) könyvről ír nagy sikerű recenziót. Az „eredeti” művet aztán égen-földön keresik az olvasók, de képtelenek ráakadni. *„Úgy van, hogy nincs. Akárcsak a nulla, vagy Isten. Nemcsak az lehet igaz, ami létezik, hanem az is létezhet, ami igaz.”*

Ebben a világban, ahol Isten, az Apa, vagyis az eredet megfoghatatlan (*igaz, de nincs, vagy nincs, de igaz*), maguk a karakterek, az emberi szereplők is kontúrталanná, elmosódottá válnak. Nem érzik saját határaikat, és természetesen a saját világukban sem hihetik összetéveszthetetlennek magukat. Különösen a nőalakok

titokzatosak és elmosódók, ezt látjuk *A negyedik nővérben*, de az *Álmos vagyok* című novellában is.

Ám a bizonytalanság, önmagunk határtalanságának tudatosítása erő is lehet, nemcsak gyengeség – és nemcsak végzetes adottság, valamiféle „sors”, ahogy láttuk ezt a szerző *J. K.* című kötetében. Az *Apátlanok* talán legjobb novellája, *A tökéletes másolat* egy démoni lényt, egy félig-meddig bűnöző, politikai machinátort beszéltet, aki saját bizonytalanságából kiindulva, önmaga korlátait intellektuálisan tudomásul véve képes manipulálni embertársait. Ez a félművelt, de szenvedélyes olvasó ezt szűri le bölcseleti olvasmányjaiból: „*Az lesz igaz, ami mögött a legerősebb hatalom összpontosul. Nemcsak politikai, hanem vallási, tudományos és kulturális téren is. Egyetlen igazság híján a rész- és féligazságok elfogadtatása másokkal az ember fontos jellemzőjévé válik. Ebbe a műveletbe pedig a hamisítás, a sumákolás, és a látszatteremtés is jócskán beletartozik.*” Az önmagát – és másokat is – simulacrumnak tekintő emberi lény játékos könnyedséggel szembesül az emberi történések és tulajdonképpen a történelem céltalanságával, a történelemben élők már-már irracionális kiszolgáltatottságával, a jelentés, mindenféle jelentésadó tekintély hiányával. „*Az egészben az a legizgalmasabb, hogy mindenki igyekszik logikusan megmagyarázni azt, ami éppen történik, ám mi van akkor, ha ezt nem lehet? Merthogy öncélú. Akár egy lidérc.*”

Sándor Zoltán egyik legfigyelemreméltóbb írói erénye, hogy a metafizikai kérdések iránti érzékenységet milyen remekül ötvözi az aprólékos megfigyelésekkel, a társadalmi témák iránti nyitottsággal. *A tökéletes másolat* sem csak egy izgalmas eszme-futtatás a történelem értelmetlenségéről, hanem egy perverz és félművelt, a közelmúlt kelet-európai történelmében könnyen elhelyezhető politikai machinátor, éceszgéber, politikai tanácsadó rajza.

Ebben a műfajilag nagyon színes, még tárcanovellákra is emlékeztető novellákat is tartalmazó kötetben felsejlik az emigráció, a balkáni háború, a magyar vidék pusztulásának, lassú, könyör-

telen elidegenedésének számos témája is. Nagyon jellemző az elmagányosodott, beilleszkedni immár sehova nem tudó, a saját maguk árnyékaként tengődő, a maguk és hozzátartozóik múltjában, valóságosságában is kételkedő magányos lelkeket bemutató második novellaciklus címe: *Hálózatba kapcsolt remetéik*. A hangsúly a „hálózaton” van: még ezekben az én-elbeszélésekben is felvillan a lehetőség, hogy valamifajta metafizikai mélységet találjunk az önmagukból is kikopott, többnyire idős vagy társadalmilag lecsúszott figurákban (ilyen az *Apátlanok* novella gyerekkel a karján kéregető női nőse, akinek fényképe „nem enyészik” el, túléli a lakástüzet). Ezeknek a figuráknak a története már nem is egészen rekonstruálható.

Ez a sajátos töredezettség, „rekonstruálhatatlanság” különbözteti meg Sándor Zoltán emberábrázolását az „elveszettekben”, a történelem számkivetettjeiben, a vesztesekben szintén metafizikai távlatokat kereső Tar Sándor figuráitól. A Tar kedvelte szabad függő beszéd nagyobb távolságot tesz lehetővé, épp ezért valahogy tágasabb, mint az *Apátlanok*at jellemző én-elbeszélés.

A *negyedik nővér*ben Sándor Zoltán mesterien kiaknázza az én-elbeszélésben rejlő drámai lehetőségeket. Három nővér, Magdi, Viola, Piroska monológjait halljuk, miközben végig felderítetlen marad a titok, ki felelős a negyedik nővér, az 1945-ben bestiálisan meggyilkolt Ilka haláláért. Senki nem tud mindent – és nemcsak azért, mert a gyilkosságnál nem voltak személyesen jelen, hanem mert a büntudat és a szégyen is elnémitja őket. Maradnak a célozgatások, találgatások, sugalmazások: vajon melyikük volt az, aki a német katonával kapcsolatot tartó szépséges Ilkára irányította a bevonulók figyelmét? Az életben maradt nővérek mind a hárman e nagy titok foglyai, és a fiatalon meghalt „negyedik nővér” árnyékában kénytelenek élni le életüket. A több mint száz éves, a bárányt kivégző, már-már mitikus szereplőnek tűnő Apus (ő a bánáti telepés falu legelső szülöttje) nézőpontja alkalmas lenne egy távolságtartóbb ábrázolásra, de ez tulajdonképpen látszat, a megtörtént tragédiával képtelenség távolságot tar-

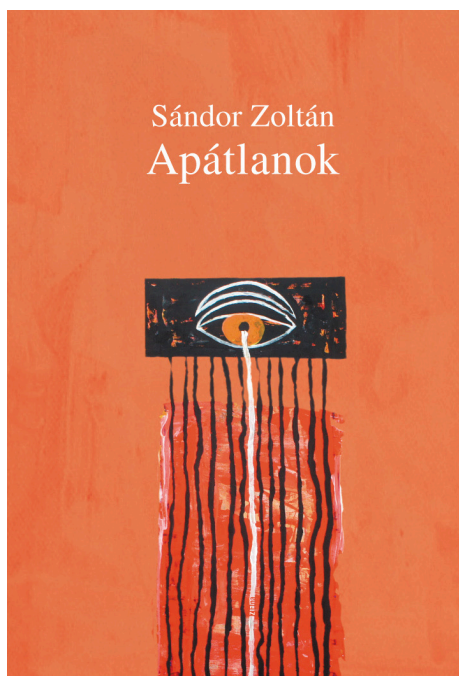
tani. Épp az elhallgatás és rejtélyeskedés, a kimond(hat)atlanság emeli ki a fiatal lány tragédiáját a történetek (a történelem) sűrűjéből, és avatja amolyan görögös sorstragédiává. Ez a novella azt is sugalmazza: a történelem az, amiről soha nem lehet objektíven beszámolni, a történelem az, amivel érintettséünk miatt lehetetlen távolságot tartani.

Apátlanok a kötet címe, de akár *Gyerektelenek* is lehetne. A múlt a szereplők számára rekonstruálhatatlan (bevallhatatlan vagy kideríthetetlen), a jövő pedig egyszerűen lehetetlen. A szereplők jövője megszűnt, mielőtt elkezdődhetett volna. A négy nővérnek jellemzően összesen egyetlen gyereke születik, a többi novella gyerekszereplője pedig vagy meghal, vagy eltűnik, vagy meg sem születik (bár várják a szülei). Az *Álmos vagyok* című novella örjítő büntudat fogságában szenvedő hősnője ezt látja ál-mában: „*Felültem, és ölembé helyeztem a csecsemőt, letekertem a pólyája legfelsőbb rétegét, majd az alatta levőt, aztán az alattit, és így tovább, végül csak egy borzalmasan hosszú rongy maradt a kezemben...*”

Igencsak mesteri és Sándor Zoltán írásművészetére jellemző az „álmos” metafora már-már a lírai ábrázolás sűrítettségét idéző kimunkálása. Álmos (vagyis álmatlanságban szenvedő) a főszereplő, hiszen visszatérő rémálmai vannak. Álmos a szeretett kutya neve, amelyet a férj – a betegsége miatt – az orvos-sal elaltatott (már megint az alvás!), és aki a rémálmok idején a beszélő mellkasára telepszik, nem hagyja lélegezni. De Álmos a főszereplő bátyja is, akit egy vak disznó halálra taposott. Így aztán különösen baljós a hősnő, az elbeszélő utolsó megjegyzése: „*Álmos vagyok, dúdoltam magamban. Álmos.*” Nagyon jellemző, hogy a beszélő igazi nevét nem ismerjük meg, mint annyi novella főszereplője, ő is névtelen. Mindezek mellett érdemes tekintetbe venni az Álmos név történelmi jelentését is: Álmos (tehát akinek a nevével a hősnő többször is azonosítja magát), az a személy, akinek nem lehet jövője, aki nem léphet be az általa vágyott új országba, aki nem kezdhet új életet. A hold fénye felidézi azt a határvonalat, amin a főszereplő nem léphet át, és ami tulajdon-

képpen a beszélgetőtársától is mindörökre elválasztja. *„A jövő elmúlt, világosítottam fel. A telihold tompa fénysávot húzott a szobába.”*

Az apátlanság és a sorstalanság motívuma mellett a költői gondossággal kimunkált metaforaháló rokonítja a remek kis kötet intellektuálisabb, példázatszerűbb és realista elbeszéléseit.

Bene Zoltán

Az irodalom lényege a gondolatébresztés

Beszélgetés az 50 éves Sándor Zoltánnal

SÁNDOR ZOLTÁN író, műfordító 1973-ban született a vajdasági Nagybecskereken, jelenleg Szabadkán él. 2003-tól a Magyar Szó napilap újságírója, 2013 óta az Újvidéki Rádió Szempont című kulturális műsorának munkatársa. 2000-től 2007-ig a muzslai Sziveri János Művészeti Színpad elnöke, a 2004 és 2016 között megjelenő *Sikoly* irodalmi és művészeti folyóirat főszerkesztője. 1997 óta publikál. 2002-ben jelent meg első, *Sár* című verseskötete. 2003-ban kiadott, *Az élő J. K.* című novelláskötete óta prózát közöl. Szerb nyelvről fordít. 2011-ben Herceg János-díjat kapott.

Onda Péter fotója

– *A magyar kortárs irodalomnak sajátos színe és íze a vajdasági magyar irodalom. Akkor is, ha olyan képviselőjéről beszélünk, aki már nem él a szülőföldjén, és akkor is, ha olyanról, aki máig a Vajdaságban maradt. Te az utóbbiak közé tartozol...*

– Valóban meghatározó mind az életemben, mind az irodalmi tevékenységemben az, hogy vajdasági vagyok. És az sem elhanyagolható, hogy az is maradtam. Fontos azonban megemlíteni azt is, hogy muzslai, tehát nagybecskereki, azaz közép-bánati száрма-

zású vagyok. Ez azért lényeges, mert az a régió már a gyerekkorom idején, azaz a hetvenes-nyolcvanas években is szigetmagyarságnak számított, viszonylag távol éltünk a tömbmagyarságtól, amely Észak-Bácskát jelentette elsősorban. Mi például nem fogtuk a magyar televíziót, következésképpen én teljes mértékben a szerb adást néztem gyerekkoromban. Egy zárójeles megjegyzés ezzel kapcsolatban: óvodás voltam, amikor meghalt Tito. Másnap az óvónéni mindannyiunkat odaintett a tévé elé, mert egész nap Titóról szóló műsor ment, és mi mindannyian néztük, mind magyar kisgyerekek... Most már nem emlékszem, mennyit értettünk, mennyit nem. Arra viszont tisztán emlékszem, hogy amikor bemondták a tévében, hogy Tito meghalt, azt kérdeztem apukámtól: most akkor megtámadnak bennünket az oroszok?

– *Miért juthatott ez eszébe egy nagyjából hatéves gyerekeknek? Honnan jött ez a kérdés?*

– Nem tudom, de arra emlékszem, hogy ez volt a kérdés. Valószínűleg a Tito–Sztálin-szakítás több évtizeddel később is erősen jelen volt a társadalomban, hogy még a legfiatalabbakat is megfertőzte. De bezárom a zárójelet, mert a lényeg, hogy olyan közegből érkezem, ahol a magyarság erős kisebbségben van, ennél fogva mindenki megtanul szerbül relatíve korán. Ez pedig egyrészt befogadóbbá és nyitottabbá tesz, másrészt viszont küzdelemre kényszerít. Rögtön a legegyszerűbbet, az anyanyelvét.

– *Az, hogy az irodalom felé fordultál, ennek a küzdelemnek a része?*

– Talán igen, de nem direkt módon... Kezdjük a legelején. A muzslai Tesla Mozival szemben állt a szülői házunk, és még most is emlékszem, hogy kedden, csütörtökön és vasárnaponként volt vetítés. Apukámmal, illetve, ha ő dolgozott, akkor nagyapámmal szinte mindegyik vetítésen ott voltunk. Nagyon korán, olyan négy-öt éves koromtól kezdve rengeteg westernfilmet, hongkongi akciófilmet és művészfilmet megnéztem, s már akkor beszippantott a történetek világa...

– *A film azóta is fontos az életedben...*

– Igen, ez egy örök szerelem. Nagy filmfogyasztó vagyok, filmkritikákat is szívesen írok, filmfesztiválokon is megfordulok...

De visszatérve a gyerekkoromba: amikor megtanultam olvasni, jöttek a könyvek, könyvek, könyvek. A történetekhez attól fogva nemcsak mozgóképen, hanem bekötve is hozzájuthattam. A legtöbb gyereknek elmondták annak idején, hogy a könyv a legjobb barátod – én ezt szó szerint értettem. Tényleg nagyon korán elkezdtem falni a könyveket. És van egy harmadik dolog is, amit nem hagyhatok említetlenül, ha az eszmélésemről beszélünk. Ami összeköti a képet és a szót...

– *Csak nem a képregényekre gondolsz?*

– De igen. Az egykori Jugoszláviában a képregénynek nagyon komoly hagyománya volt. Ez a mai napig él, de akkoriban, kifejezetten a nyolcvanas években majdnem minden fiú gyűjtött valamilyen képregényhőst, mindenkinek megvolt a kedvence. A képregény pedig szintén nagyon sokban hozzájárult ahhoz, ami vált belőlem. A képregény többnyire egy egyszerű történet, de a nyolcvanas évek *Jugójában* kimondottan igényes alkotások is hozzáférhetőek voltak. Én gyakorlatilag ezek által tanultam meg szerbül, hiszen láttam a képet, olvasni pedig már tudtam magyarul, a szerb latin betűs írásmód és a magyar írásmód között nem sok különbség van.

– *A középiskolát is szerb nyelven végezted, ugye?*

– Igen, szerb nyelvű, villamossági középiskolába jártam, azért oda, mert nagyon jó voltam matekból és fizikából, ezért mindenki abba az irányba orientált. Nyolcvannyolcban nyílt meg a nagybecskereki villamossági szakközépiskolában a számítógépes szak. Szerbiában van egy úgynevezett Vuk-díj, amely annak jár, aki elsőtől nyolcadikig színötös az általános iskolában – nos, erre az említett szakra harminchárom Vuk-díjas jelentkezett, és mindannyiunkat föl is vettek. Csakhogy mi se tudtuk, meg szereztem a tanárok se tudták, hogy mi is ez, nem csoda, hogy olyan számítógép-technikusok is lettünk.

– *Nem csoda hát, hogy nem számítógép-műszerészként keresed a kenyered...*

– Nem bizony. Ennyi év távlatából úgy gondolom, hogy mégis abban az iskolában dőlt el végleg, milyen irányba fordulok. Mert

az irodalomtanárnőm óriási hatással volt rám. Aki sokat követelt, de hagyta, sőt, elvárta, hogy mi, a diákok, ne magoljunk, ne fogadjuk el az ő vagy a tankönyv véleményét, hanem magunk értelmezzük az olvasmányokat, vitatkozunk, érveljünk. Megtanított bennünket gondolkodni az irodalom kapcsán, pontosabban észrevétlen módon arra kényszerített bennünket, hogy gondolkodjunk – márpedig szerintem ez az irodalom lényege. Amikor irodalmat olvasunk, akkor információkat gyűjtünk, meg is tanulunk ezt-azt, de szerintem sokkal fontosabb, hogy a hősök által, a jó karakterábrázoláson keresztül azonosulni tudunk olyan szereplőkkel is, akikkel vagy egyetértünk, vagy nem, de akár igen, akár nem, átéljük a nézőpontjukat, az ő szemszögükből látjuk a világot – és ez csodálatos! Hús-vér emberek belső vívódását, párbeszédét, döntéskényszerét, helyes lépéseit és baklövéseit követve nyomon empatikusabbá válunk. Ilyen módon fejleszti az olvasás az érzelmi intelligenciánkat, ezért tartom fontosnak, hogy minél több szépirodalmi művet olvassanak az emberek. Mert fontos a tudásgyarapítás, a tanulás meg a szórakozás, mégis azt gondolom, hogy az olvasás legfontosabb funkciója az érzelmi intelligencia fejlesztése, ami által könnyebben tudunk azonosulni másokkal. A világban és az életünkben a legtöbb baj éppen abból ered, hogy mindenki mondja a magáét, és nem tud azonosulni a másikkal, képtelen megállni és megpróbálni a másik szemszögéből is megvizsgálni a problémát. Pedig, ha megtenné, talán ráébredne, hogy a másiknak is lehet igaza. Részben vagy egészében.

– Ezek után mégsem irodalom szakra mentél tovább, hanem jogra...

– Magyar szakra nem mertem jelentkezni, mivel középiskolai szinten szerbül tanultam az irodalmat. Viszont már fertőzött voltam. A tanárnőnk már elsőben mintegy száz huszadik századi világirodalmi művet ajánlott nekünk, ezeket nem volt kötelező elolvasni, ám én zömét elolvastam. Charles Bukowski, Margaret Atwood, John Dos Passos, William Faulkner, Kafka, Herman Hesse, George Orwell, Salinger, Henry Miller és így tovább. Pedig Bukowski például akkor még messze nem volt az a kultuszíró,

amivé később vált. Magyarul még ki sem adták. A kilencvenes évek elején aztán a szerb kultúrkörben elképesztő népszerű lett; amikor kilencvenkettőben bevonultam katonának, a *Nők* című regényét az egész kaszárnya olvasta...

– *Kilencvenkettő háborús év...*

– Igen, keményen az. Kilencvenkettő-kilencvenháromban töltöttem sorkatonai szolgálatomat, előbb katonai rendőri, később pedig ejtőernyős osztagban... Az ország hivatalosan ugyan nem volt háborúban, ennek ellenére a hadsereg egyes különleges alakulatai részt vettek a bevetésekben. Elsősorban hivatásos katonák, olykor azonban sorkatonák is. Szerencsére engem nem vittek a frontra, ettől függetlenül eléggé megterhelő és kihívásokkal teli időszak volt ez a számomra, mert, ugye, sose lehetett tudni, mikor történhet valami előreláthatatlan, és mikor kerülhetünk sorra. Tizenévesen mellbevágó látni és hallani a parlamenti képviselőt, ahogyan dörgedelmes beszédében elmondja, hogy nincs jugoszláv (ebben az esetben: szerb és montenegrói) katona Boszniában, te pedig tudod, hogy néhány nappal korábban egy riadó során varrtad fel az ingedre a Boszniai Szerb Köztársaság Hadserege emblémát. Nagyon kijózanító tapasztalat, amely után egy életre fenntartásaid lesznek mindenféle tekintéllyel szemben. Erről még nagyon sokat beszélhetnék, de ennyi most elegendő. Utólag, azt hiszem, nyugodtan kijelenthetem, hogy a kilencvenes évek szörnyűségei nagymértékben meghatározták a világnézetem.

– *Miután leszereltél, még nem az egyetem következett, ugye?*

– Nem, valóban nem. Ezerkilencszázkilencvenháromban szereltem le, tombolt az infláció. A szüleim olyan két márkát kerestek havonta. Ezt úgy értem, hogy amennyiben a fizetésnapon elköltötted, akkor úgy 2–3 márkát ért a bérük. Másnap már semmit. Akkoriban Szegedre jártunk át ezt-azt árulni, a bevételen bevásárolni. Ilyen körülmények között, kilencvennégyben jelentkeztem a jogi karra. Az igazat megvallva a filozófia szak is felmerült bennem, nagyon érdekelt és nagyon foglalkoztatott a bölcsélet, a mai napig így van ez, ám végül gyakorlatias megfontolásból maradt a jog.

– *Egyetemistaként kerültél kapcsolatba az újságírással. Hogyan történt?*

– A kilencvenes években jogot tanulok, s közben próbálkozom írásokat elhelyezni a Képes Ifjúságban, ami egy népszerű lap volt akkor a Vajdaságban. Tóth Livia volt a főszerkesztője. Akkoriban került a laphoz irodalomszerkesztőnek az Új Symposion volt főszerkesztője, Beszédes István költő. Kilencvenhetet írtunk, amikor ezek az új, fiatal, agilis szerkesztők szerveztek egy újságírotábort, amelyen többek között részt vett Szabó Palócz Attila, Tóbiás Krisztián, Erős Ervin, Simon Vilmos, Mészáros Zoltán, aki később történész lett – és én is. A tábor után és részben annak köszönhetően kezdtem publikálni, főként rövidebb tárcákat. Kilencvennyolcban jelent meg Szabadkán a *Simogasd meg az árnyéket* című antológia, alcíme szerint *Ifinovellák*, benne az első J. K.-novellám. A következő évben látott napvilágot a *Tetszőleges irány* című versantológia, amelyet a Képes Ifjúság adott ki és Beszédes István szerkesztett. Abban az évben az a kötet nyerte a Sinkó-díjat, amely egy vajdasági, fiatal szerzőknek adható díj. Abban az esztendőben tehát nem egy szerzőnek osztották ki az elismerést, hanem ennek a válogatásnak. Emlékszem, hogy a két tiszteletpéldányomat a postás a NATO-bombázások idején hozta. Az akkori helyzet miatt nem is szerveztek bemutatót a kötetnek.

– *Az egyetemi életedet mennyire befolyásolta a háború?*

– Előző évben hallgattam le a negyedik évemet, és megélhető okokból dolgozni kezdtem otthon, Muzslán egy állateledelgyártó üzemben és kiskereskedésben. Maradt néhány vizsgám, amelyeket nem tettem le, közben viszont egyre többet írtam. Aztán egyszer csak Szabó Palócz lett a Képes Ifi főszerkesztője, és ő szólt nekem, hogy azon a vidéken, ahol élek, nincs munkatársa és tudósítója a lapnak. Zárójelben jegyzem meg: akkor már egyébként a helybeli Sziveri János Művészeti Színpad vezetője voltam. Így kerültem előbb a Képes Ifibe, aztán nemsokára a Magyar Szóhoz. Azóta is ott vagyok. A jogot csak később fejeztem be, de mióta megvan a diplomám, azóta is újságíróként keresem a kenyerem.

– *Mennyire nehéz összeegyeztetned a napilapos újságírást a szépírással?*

– A média a tényszerűségre alapoz, a szépirodalom pedig elemel. Én személy szerint inkább a véleménypublicisztikai műfajokat művelem újságíróként: tárcsa, jegyzet, kritika. Ezekben persze szintén fontosak a tények, de az érvek legalább annyira, miközben valamilyen jelenségre reflektálok. A publicisztika és a szépirodalom hangoltsága tehát egészen más. Ám ettől függetlenül én vagyok az újságíró is meg az író is. A filmrajongó is. A zeneszerető ember is. Ez mind bennem van. És még nagyon sok minden más. Éppen ezért szoktam mondani, hogy az identitás rengeteg tényező ötvözete. Szerencsémre valahogy megférnek egymás mellett ezek a szerepek, sőt, súgnak egymásnak, akár az újságíró is súghat a szépírónak, például, hogy itt van egy érdekes történet, amelyet publicisztikai műfajban nem lehet annyira érdekesen feldolgozni, viszont születhet belőle egy novella, s akkor egészszebb és teljesebb lesz...

– *Lehet, hogy rosszul éreztem, de a legújabb köteted, az Apátlanok kapcsán sokat súgott az újságíró a szépírónak...*

– Ez tagadhatatlan, de ebben az esetben is igaz, hogy sok feőlől mazsoláztam össze egy-egy történetet. Rengeteg apró-cseprő motívumot szemezgettem innen-onnan, csipegettem akár a gyerekkoromból, a múltamból, abból, amit hallottam, amit láttam. Bevallom, az a fiú, aki az egyik novellában rugdossa a labdát a falhoz, majd utána védi a visszapattanót, én vagyok, de abban a történetben mindösszesen ennyi vagyok én. És akadnak szép számmal olyan mozzanatok, amelyek az újságírói létemben gyökereznek...

– *Fontos megjegyeznünk, hogy az Apátlanok a 10. köteted...*

– Igen. Halmozom a jubileumokat. Ez a könyv ugyanis a zEtna kiadó sorozatának, a Vulkáni Helikonnak az 50. kötete, amely az 50. születésnapom előtt jelent meg, és amúgy valóban ez a 10. könyvem...

– *És Fekete J. Jóska szerint 20 éve írsz...*

– Pontosabban 20 éve jelent meg *Az élő J. K.*, ami az első prózakötetem volt. De előtte, kettőezer-kettőben megjelent egy verseskönyvem.

– *Számomra ez amúgy meglepő volt, én mindig prózairónak ismertelek. Felhagytál a verssel? Mi lett a versíró Sándor Zoltánnal? Egyáltalán versíró Sándor Zoltán volt, vagy költő Sándor Zoltán?*

– Versfaragó, talán ez a pontos kifejezés. A politika, mondják, kiöli az emberből a lírát, vagy legalábbis a verseket. Belőlem az újságírás ölte ki. Évekig a belpolitikai rovatot szerkesztettem napi szinten, és az bizony nagyon más, mint a költészet. Mindazonáltal azt gondolom, vagy legalábbis úgy érzem, hogy a lírai hangomat néhol sikerült átmentenem a prózába. Nem állítom, hogy van olyan novellám, amely egészében lírai, de sokban akadnak kis lírai betétek.

– *A 10 könyved közül tehát egy verseskötet volt, egy esszét tartalmaz, a többi viszont próza... Egyet, az eMese címűt szokták regénynek titulálni, de szerintem a J. K.-kötetek is olvashatók regényként...*

– Igen, attól függ, hogy a regényt hogyan értelmezzük. Tudjuk, ma már nem szükséges, hogy legyen négy lába ahhoz, hogy ne boruljon fel. Megállhat már három lábbon is. Sőt, meglehet, egy is elég neki.

– *Nagyon fontos dolog ez a kérdés szerintem az olvasó szempontjából, mert bármilyen olvasásszociológiai kutatást nézünk, az derül ki belőle, hogy kereskedelmi szempontból mindenképpen a regény az, amit leginkább olvasnak az emberek...*

– Ismerem én is ezt a statisztikát, ettől függetlenül még mindig közelebb áll hozzám a kispróza, mint a regény. Hemingwaytól elolvastam *Az öreg halász és a tengert*, s belefutottam a vitába, hogy az regény vagy elbeszélés. Lényegtelen, gondoltam, és elolvastam az összes regényét. Először szerbül, utána magyarul. A tizennyolcadik születésnapomra a nagynéném adott pénzt, hogy vegyek magamnak kabátot, és én megvettem a Hemingway válogatott műveit, volt egy szép díszkiadás szerb nyelven. Aztán elolvastam az elbeszéléseit, és megállapítottam, hogy jobbak, mint a regényei. Kafkával is így vagyok, ott *A per*, ott az *Amerika*, ott *A kastély* – mind kiváló, főleg *A kastély*, azt nagyon szeretem, de nekem Kafka mindenekelőtt mégis novellaszerző. De említhetem a Nobel-díjas Alice Munrót is, aki pazar elbeszéléseket ír, 30–40 oldalban egy teljes életregény benne van, Borges novelláiról nem is beszélve... Ezzel nem azt mondom, hogy én nem olvasok regényeket, mert az igazság az, hogy sok regényt ol-

vasok, de igyekszem a rövidprózát és verseket is forgatni. És persze esszéketeket, társadalomtudományi szövegeket úgyszintén. Saját novelláim esetében a kötetemet igyekszem mindig felfűzni egy-egy vezérfonalra. És sokszor egyesek számára ez valóban elég kritérium ahhoz, hogy valamit regénynek tekintsünk. Számomra nagyon fontos, hogy egy kötet kompakt egységet képezzen, ám attól még lehetőleg maradjon változatos. Az a lényeg, hogy legyen egyféle íve. A J. K.-kötetek esetében az állandó hős az összekötő kapocs, úgy hiszem, azok többek, mint novellafüzérek, de kevesebbek, mint regények. *A Föltámad a szél* közös „hős”-e a falu. *A Térdről a világ* egy hiperrealista kötet, látélet a kétezres évek utáni világunkról, a helyszínek is többnyire felismerhetők. *A gonosz átváltozása* ugyancsak a naturalista vonulatot erősíti, bár néhol némi misztikum is fölsejlik benne. *Az Apátlanok* esetében a saját egyéni hangukon megszólaló elbeszélő hősök vallomásossága képezte az egyik vezérfonalat. A másikat pedig az erőszak, ami a legtöbb novellában jelen van. Mert elfogadjuk azt vagy sem, az erőszak különböző megjelenési formái – fegyveres, politikai, családon belüli, iskolai, verbális stb. – képezik a társadalom legfőbb mozgatórugóit. Az erőszak a legfontosabb, s talán az egyetlen erő, ami tényleges társadalmi dinamikát fejt ki. Nem kis kihívás tehát megtalálni az emberséget az embertelenségben.

– *A szociológiai érdeklődés jellemző rád mint íróra is...*

– Egyértelműen. Túl szkeptikus alkat vagyok azonban ahhoz, hogy nagy megállapításokat tegyek, inkább csak eltöprengek a felmerülő lehetőségeken. Ebből kifolyólag engem elsősorban a különböző nézőpontok kérdése foglalkoztat. Legyen szó eszméről, ideológiáról, vallásról, vagy akár bűnről és bűnhődésről. Hogyan látunk bizonyos kérdéseket különböző szemszögből, változik-e a látnivaló, ha módosítunk a látószögön. Azt szeretném, hogy az elolvasottak után az olvasó változtasson a perspektíváján, aminek következtében talán a megalapozottnak és cáfolhatatlannak hitt álláspontja is megváltozik. Nem annyira az elolvasott történet kapcsán, hanem a hétköznapi életében.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

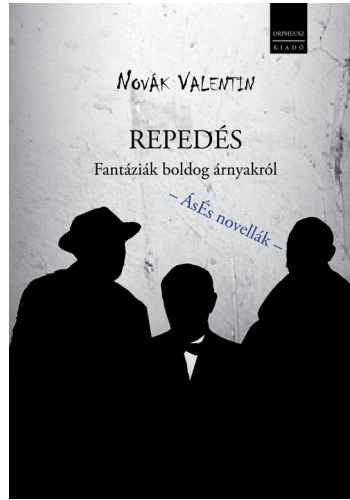
Rimóczi László

Holt költők és írók holtjátékai

Írónak lenni ma már egyfajta küzdősport, hiszen egy szerző nemcsak a világgal, de olykor önmagával is kénytelen ringbe szállni. Hősi feladatai közé tartozik az elrendezés, az oldás és kötés, a valóságfeltárás, esetleg Isten-keresés. Novák Valentin legújabb kötetében a „párhuzamos valótlanságok” virtuóz koreográfusa, kinek sorait élénken átszővi a láttató képességbe oltott szatíra. A *Repedés*hez hasonlóan már korábbi műveiben is bizonyította, hogy azt írja meg, amit érez, nem pedig azt, amit éreztetni akarnak vele. Mivel túl mer lépni 3D-s világunk kötöttségein, egyfajta metafizikai látnoknak is tekinthetjük. Olyan szerzőről beszélünk, aki még hisz az írás misztikumában és teremtő erejében, hőseit pedig a tenyerén hordozza – aminek vagy örülnek, vagy nem.

Manapság egyre több író foglalkoztat az időutazás, a mesterseges intelligencia és a virtuális valóságok, ebben a kötetben pedig az első novella (*Élesztés*) játszadozik sci-fi-elemekkel: a művészetet csak letölthető adatként kezelő, rideg, idegen civilizáció híres magyar írókat, költőket kelt virtuálisan életre, és megpróbálja az őket jellemző szituációkat, hangulatokat, momentumokat is rekonstruálni:

„Sajnos a háttérprogrammal valami baj történt, mert nagy villanás közepette, hirtelen semmibe tűnt az élénken gesztikuláló és vitatkozó társaság. Szerencsére a partra vetített emberek ezt nem észlelték, viszont a kedves olvasó méltán

szememre hányhatja, megint hagyok egy elvarratlan szálat, ráadásul a naplemente is gyanúsan villódzott, az ég több helyen is megnyílt, a chemtrailek pedig ékirássá álltak össze, ráadásul a partot ellepték az éjszakai fürdőzőnek álcázott gyíkemberek, akik egy felhőpára-Nibiruról potyogtak a szigligeti strandra...”

Sok alkotót irritál mostanában, ha egy számítógépes program művészettel próbálkozik, de mindenkit megnyugtat a szerző, hogy „a művészek felborítanak minden földi és égi rendet”, és egy gép legfeljebb virtuális utánzásra képes, ami mögött nulla lélek és még nullább élettapasztalat lappang. Az *Élesztés* szereplőinek gáláns mozgásteret enged, egyben szerzői alteregóját (Novi Bálint) is bevezeti e virtuális térbe. Szubjektív perspektíváihoz nem kevés abszurd humor társul.

A *Vendégeskedés*ben szélesedik a spektrum, ahogy a szerző elhelyezi az írókat a játéktábláján, mindenkit a maga jellegzetes környezetében, a feltámasztott költőkben, írókban pedig egyre növekszik a kétely:

„– *De mi a fenét akar velünk tulajdonképpen?*

– *Biztosan csak ürügyül kellünk, valami elvadult tétel igazolásához.*

– *Szolipszizmust gyanítok...*

– *Nyugalom, uraim, semmi bántódásuk nem esik. Tulajdonképp semmi sem fog történni, csak beleállnak a huszonegyedik századba fél lábbal, míg másik felük a saját korukban gyökerezik le. S ebből a groteszk kacszászból, felfénylik valami örök érvényű, talán...*

– *Mondtam, hogy csak kísérletezgetni akar.”*

Tehát egyfajta szimulációról van szó, aminek karmestere Novi Bálint, aki időnként megszólal, és mesél a fiatalkori vívódásairól, nőkről, önkeresésről, a világnézetéről, a kudarcok és az írói érvényesülés lehetőségeiről, de az irodalmi élet mai állapotára

vonatkozó kritikák sem maradnak el. Ehhez a misszióhoz pedig a szürrealizmus hatásos hordozóeszköz – ami bírja is a terhelést –, csakúgy, mint az olykor beköszönő paródia. A *Száguldásban* még egy Kosztolányi-parafázist is kapunk:

„Már csak száguldó csíkokat látok odakinn. Miért-e koka-in, elvtársak? Én megőrültem? Teljesen megőrültem, de egy limericket még kisajtolok magamból: Elfogytak már mind a grogok! // Nincsenek dizájner drogok! // A Kati, a Kristály, // hogy ne tudd, mid is fáj... // Majd patrongázt tolok... Jaj, ne írja-álmodja ezt tovább, mert mind elveszünk az Ön salvadori fejében!”

A négy nagyobb részre osztott kötetben a novellák dominálnak, melyek szorosan összefüggnek és egy irányba tartanak, jelentésrétegeik pedig egyre finomabban bomlanak ki, ahogy haladunk velük. Miközben a szerző az írókat, költőket mozgatja, páratlan fantázia és irigylésre méltó műveltség mutatja meg magát, valamint egy alaposan végigélt élet. Hatékony figurái nem ragadnak bele a szövegtestbe, élnek, mozognak, szeretnek, filozofálnak, pozörködnek, strandolnak, esznek-isznak – és néha rakoncátlanul el is szabadulnak, de mindig visszatalálnak teremtőjükhöz.

A *Vásárolásban* irodalmi kiadványokkal telezsúfolt raktárépületben járunk, ahol könyveken taposva juthatunk el más kötetekig:

„Ha a bála tetejéről leemeled a szerelmes füzetek feltétet, Gárdonyi kacsint Göre Gábor mögül, vagy Ady sodródik le a könyvkupac (Parnasszus) csúcsáról. Ide nyúlsz, oda nyúlsz, mindenhol nagy szellemek. Gyötrődnek. Szétgyűrve, eltaposva, láb beletörölve, megszagatva. Nézd! Ott egy Novi Bálint kötet! Hogy akkor még nem volt könyved? De lesz, a jövőidő ideholografálta. No! Jé! Ez lesz a címe. Három év múlva jön ki. Na, ugye, igen, ott a neved! Pont te csodálko-

zol? A nagy varázsló? Az irodalmi Manitu? A rámutatás, a távolba-mutatás, a főzetkeverés, a bódítás mestere?"

Miközben Novi Bálint alaposan megkeveri az irodalomtörténetet, rengeteg kisebb sztori is kibontakozik – az időspirál vadhajtásai (kapillárisai?) –, melyek hol a jelenben, hol a múltban játszódnak. Ebben az őszinte és szabad kötetben nagyon sok minden zajlik, és a sorok között is bőven van csipegetni való. A helyenként posztmodern szöveggörnyezet alaposan próbára teszi a legedzettebb olvasókat is. A szerző egy párhuzamos dimenzióba, egy alternatív valóságba kalauzol minket, ahol *minden kicsit más* – káoszt teremt, de kifésüli. A feszített tempójú, sűrített elbeszélés-hullámok egymás után érkeznek, egyik nagyobb, mint a másik, ez mégsem zavaró. Kisebb-nagyobb időbeli ugrások váltják egymást, miközben együtt utazunk a beteljesülés reményében pácolódó Novi Bálinttal, aki hol izgágáskodik, hol csak úgy elvan a maga teremtette világban.

Korszakokon és képlékeny időközön átívelő, kiszámíthatatlan fordulatok várnak ránk, sebes sodrású történetvezetéssel. Ez egy nagyon markáns kötet, melyben a szerző több műfajban is otthonosan mozog. Megtudhatjuk, hogyan vezet Trabantot Mikszáth, hogyan fest a Balaton Poszeidónja, és miként eteti megolvadt önmagával a galambokat Cholnoky Laci – a tájékoztatás természetesen nem teljes körű. A kötet talán egyetlen hibája, hogy az, aki nem bírja az abszurdot, valamint a különböző idősíkok között csúszkáló, dimenzió-ugrabugrálós műfajt, egyszerűen nem érti, miről van szó, miből és miért lett pont az, ami – így számára könnyen szétfolyhat a szöveg, vagy minimum ágas-bogasnak, törmelékesnek, pozdorjásnak és szervezetlennek tűnhet.

Annak ellenére, hogy prózai művek, mégis átlengi a sorokat egyfajta költőiség. E sokrétű szerző nem ismer lehetetlent, sem témában, sem karakterben. Olykor szürreális, olykor spirituális, olykor vérkomoly, sajátos szellemessége, hangvétele pedig a mű folyamán végig kitart. Világossá válik, hogy a szerző nem nagypari irodalmat művel, sorai átgondoltak, mellébeszélés nélküli-

ek: bázisugrás a végtelenbe és tovább. A múlt és jelen történéseire egyaránt reflektál, így a *Repedés* talán egyfajta Novák-életmű esszenciának is tekinthető.

A *Repedést* olvasni olyan, mint amikor szilveszter este az utcán ácsorgunk, és valaki elhív minket egy ismeretlen házibulijára, ahova szabódva, de elmegyünk, ám előtte még beugrunk egy éjjel-nappaliba, gondosan kiválasztunk egy üveg bort, hiszen nem tudjuk, milyen igényű lesz a társaság. Nehezen találjuk a megfelelő kapucsengőt, és sokat kell lépcsőzni felfelé, míg célba érünk, de a hangos zene útba igazít. Amikor megérkezünk, az alkoholpárában puhuló tömegben nem találjuk a házigazdát – talán jelen sincs, ám a borunkat az első, eszelősen vigyorgó, kaptos figura azonnal elkéri. Megvárjuk az éjféli koccintást, majd telihoddá változunk.

Böszörményi Zoltán

„A leghordozhatóbb haza kétségtelenül az anyanyelv”*

„A magyar író feladata minden időben az, hogy írjon, szóban és szellemben magyarul. Ha ezt teszi, nem kell politizáljon. Mert ha magyarul ír, magyar szellemben, lelkiismeretének és felelősségének parancsa szerint, s nemzete iránt érzett aggódó hűséggel, ez már több mint politika. Ez már honvédelem” – írja egyik esszéjében Wass Albert. A fentiek erősen jellemzőek Lezsák Sándor költőre, drámaíróra, politikusra és legutóbbi kötetére, a *Szellemfalura*.

Írásainak balladaszerű, nyelvtelentő ereje van. Tiszta, pallérozott magyar nyelven szól hozzánk. „...az én nyelvtanárom a magyar Biblia, Arany János és Tamási Áron” – vallja az író egyik szereplőjével, István atyával.

Színházi jeleneteiben, népszínművében a történelmi visszatekintés, a magyarságot ért tragédiák paradigmaszerűek. „A tatárok is győzni akartak.” „A törökök is.” „A Habsburgok is.” „A németek is.” „Győzni akartak a szovjetek is.” „Győzni akarnak most a maguk fajta nyugatiak is.” „Ez a mi szabadságharcunk. Honvédő háborúnk.” „Folyamatos Trianon. 110 esztendő Trianon” – adják egymásnak a szót a *Szellemfalu* szereplői. Majd ugyanitt Péter, az asztalos és villanyszerelő külföldi vásárlók ostromolta falujáról, a jövőt fürkészve azt mondja: „Készül a település története

is. Árpádkorabeli. Ez a kicsi falu egykor nagy templomot épített. Akkor lett a népesség, hogy kinőtte a templomot. A tatárok fölégették, a török meg a templomot hordta szét. Háromszor épült újjá a vár, míg végül a Habsburgok fölrobbantották.” Péter feleségével, Anikóval külföldön próbált új életet kezdeni, de mindketten visszatértek a faluba. Tapasztalataikról így vall: „Anikót is féltettem. Az utcán kerülgették, füttyögtek, sokszor volt az utcán zavargás, autókat gyűjtögettek, kirakatokat törtek be. Egyszer a rendőrök minket is bevittek, mert véletlenül arra mentünk, megláttuk a rohamrendőröket, kezdtünk futni, a rendőrök utánunk, mivel nem volt nálunk se kábítószer, se röplap, egy idő után elengedtek... Spóroltunk, s ahogy összegyűlt egy komolyabb összeg, hazajöttünk, itthon is egyre több a támogatás... Két éve járunk ide, eleinte feltérképeztük az országot, ezt a helyet találtuk. Itt akarunk megtelepedni.”

Lezsák Sándor *Szellemfalujában* a múlt nem válik idegenné, hanem megváltozott formában beépül a jelenbe. A jelen tükrében a múlt magára eszmél, és meglátja a folytatást. Az épülő országot, ahol a magyar nyelvi kultúra, a hagyományok, az igazi értékek uralkodnak. A szavaknak értelem- és életteremtő ereje van. Az ország jövője a megszületett és megszületendő gyermekekben rejlik. A drámaíró látva láttatja, amit Reményik Sándor programszerű versében megfogalmazott: „*Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!*” Ez a jelenlét morális immanenciája. A léthez, a magyar nemzethez való szoros kötődés, mely az író benne-létét is igazolja. Az ország él, és újra kivirágzik. Van magyar jövő idehaza.

A kötet balladaszerű versei (*Ilyen ez a tél, Az esernyő titka, Adventi dramolett*) a szavak melegével mondják el a történeteket. A mindennapi vagy éppen drámába hajló témát a költő tiszta egyszerűséggel, szívhez szólóan beszéli el. A fintor, a groteszk csak itt-ott bukkan fel, mint egy-egy szinkópa a zenei műben. „*Mielőtt még megszületett, / mennyi, de mennyi versmagot / el-pazaroltam, engedtem az arcomon túl, / hiába fénylett a szó...*” (Örök verstöredék). Ez Lezsák Sándor nosztalgiába hajló vallo-

mása arról, hogy a mindennapi gondok miatt mennyi mindenről lemond a költő, hány meg nem írt vers marad csak töredékben, csírájában. De kiérzi az olvasó, ott bujkál a remény a sorok között, hogy ez nem lehet örök állapot.

PAUL GAUGUIN (1848–1903) festménye

Lezsák Sándor: *Szellemfalu és egyéb jelenések*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2023

* Lászlóffy Aladár

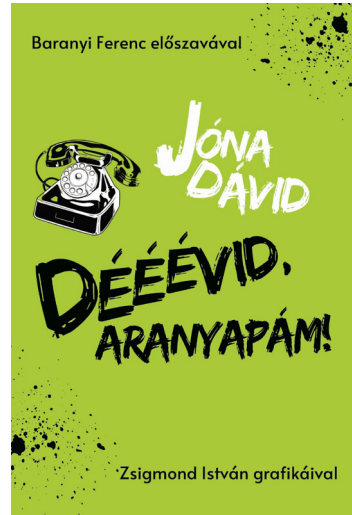
Csontos Márta

Frivol regiszterek

Jóna Dávid versbeszédének izgalmassága többek között abban rejlik, hogy a populáris és a magas kultúra közötti határ összemosódik, s ahogy Tóth Krisztina is utal rá a kötethez írt előszavában: *„Nem riad vissza a regiszterek frivol keveredésétől sem.”* A *Szlengben* a versszakokat létrehozó, látszólag öncélú játék azonban gyorsan magunkhoz térít bennünket az utolsó strófa szomorú igazságának megjelenítésével, előre vetítve a világszétmozdulás minden negatívumát: *„Nem is értem, groteszk világ / napszemcsimet felteszem, / elsötétült ez a világ, / elsötétült teljesen.”*

A kötet a négy évszakot mesterien bemutató tájleírással indul. Formavilágában megőrzi a költői tradíciókat. Sajátos az újjászületés megjelenítése *A tavasz* című versben: *„Kezdhethük újra, útjainkra kapunk áldást, / félelmeinkre pedig egy reménnyel bélelt hajnalt, / olyan az ég alja így reggel, / mint egy szétfolyt vaníliafagyalt.”*

A költő nem akar világnézeti vagy stílusbeli különbözőségeket kiemelni. Hagyomány és modernség ötvözetében sajátos értékteremtő munkát végez, s bennünket, az olvasókat arra inspirál, hogy a diszharmóniát harmóniává alakítsuk. Erre ösztönöz bennünket még akkor is, amikor tudja, hogy szenzorok és algoritmusok figyelik az ember minden lépését a digitális világban, ahol látszatmegoldásokat kínálva próbálnak megnyugvást hozni az embernek: *„hízelegnek, simogatnak / vagy úgy dühítenek fel / ahogy az adatbázisba”* kerülhet, s az ember a végén módosítható, törölhető vonalkóddá változik.

A szerző kellő humorral tárja elénk a lírai én valóságát, érezzük, mennyire igaza van Bókay Antalnak, amikor hangsúlyozza a poétikai beszédmód arculatának megrajzolásával kapcsolatban, hogy nem a vers szól a selfről, hanem a vers maga a self. Jóna Dávid írásai megcáfolják Blaise Pascal megállapítását, amely szerint a képzelet az értelem ellensége, és csak tetszeleg az ember abban, hogy mennyi mindenre képes. Oláh András egy kötetére reflektálva így fogalmazza meg a költői feladat paradoxonjait: „*Szavakkal helyettesíteni a valóságot, / csendben és holt térben maradni, / elképzelt a vágy, könnyű vele szaladni, / ott vagyok a versedben Veled: a »kifosztott senki«.*”

A kötetbe gyűjtött írások felvetik azt a nagyon aktuális kérdést ebben a versdömping-korszakban, hogy vajon mi a költő feladata, szükséges-e a közéleti állásfoglalás, az erkölcsi felelősség, van-e a költőnek küldetése, vagy kellő magasságból kell szemlélnie az emberiség problémáit, eltávolodva az életszerűségtől. A költészet valójában, ahogy Lászlóffy Aladár fogalmazott, a valóság birtokbavételének egyik eszköze, a valósághoz pedig hozzátartozik a korszellem viszonyulása a felvetődött kérdésekre, vagyis nem kerülhető el a feladatvállalás. Jóna kommunikációja is hangsúlyozza: „*Ékezet vagyok / egy isteni szöveg hangsúlyát hordom.*”

Szerzőnk verseit olvasva eszembe jut Kántás Balázs érdekes tanulmánya, a *Poetica Humanistica Hungarica*, amely a posztmodern korszakban élő emberek egymáshoz való viszonyát tárja fel. Ennek alapján azzal foglalkozik, hogy napjainkban a versek besorolhatók-e közéleti-képviselői kategóriákba, s mennyire feladata a költőnek reflektálni az életterében megtapasztalható környezeti, társadalmi problémákra. Ma kevés olyan vers lát napvilágot, mely nyílt politikai hovatartozást fejez ki, a véleményalkotás egyfajta önreflexió. Jóna Dávid beszédmódjában azonban a költői én az emberek mint társadalmi lények egymás közti viszonyában manifesztálódik, lírai kommunikációja humanista beállítottságú. Minősíti és feltárja a dolgok és a problémák viszonyát, egyfajta költői önfelmutatással hívja fel a figyelmet napjaink zűrzavarára, az igazi értékek mentésének fontosságára.

A környezeti trauma tapasztalatait ezért nem lehet semmiképpen figyelmen kívül hagyni. „*A történelem megpihent nálam, / békét álmodott, mi mást? / Önmaga elpusztításában / álma szövetében nem talált értelmet, se moralitást*” – mondja ki a lényegyet *A történelem* című versében.

A Gyóni Géza emlékére írt versében is az emberi gyarlóságok létrehozta történelemre utal vissza, kiemeli az emberi jellem eltorzulását, az anyagi javak megszerzéséért folytatott értelmetlen versenyfutást, „*hiszen amit csak lehet, elad a szellem / a történelem is csak szárnyacsapkodás*”.

Jóna Dávid kötetének záró része az *Ostromnapló*, mely az elmúlt két esztendő retteneteiből táplálkozó abszurd helyzeteket mutat be, mint „*sorszámozott sorscsapásokat*” a „*halál vércsekarmai között*”, Ady Endrét idézve *A krónikás ének 1918-ból* című verséből: „*Iszonyú dolgok mostan történülnek.*” Az ostromállapot pedig egyre jobban húzódik, kiszélesedik, óriás szörnyeteggé alakul, ahol az ember már saját humanitásának fontosságát is megkérdőjelezheti.

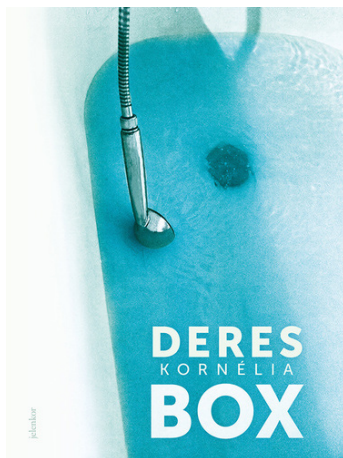
Talán szerencsés lett volna ciklusokba rendezni a verseket, hogy az olvasó könnyebben tudja követni ezt az ostromállapotot, hogy még világosabban láthassa: saját harcterületén is aktívabban kell közreműködni az emberi értékek megóvása érdekében.

Kádár Fruzsina

„Az álmok alatt nincsen semmi, / csak egy rengeteg rágott széle”

„[T]érképet készítek, tudatelőt-
ti / tájakról, tengerekről” – Deres
Kornélia harmadik verseskötete, a
BOX, egyidejű barangolás az em-
beri psziché fantáziatájain, alá-
merülés a tudati tartalmakba, és
szembenézés a múlttal. Álomszerű
képekből, szabad asszociációkból
épített versvilágában nem annyira
az emlékfoszlányok, hanem inkább
azoknak az egyénre gyakorolt hatá-
sai kerülnek előtérbe, az én szem-
benézése az őt visszahúzó erők-
kel. Tematikailag a szerző folytatja
az utat, amin előző két kötete – *Szórapa* (2011), *Bábhasadás*
(2017) – is elindult. A korábbi munkák szintézisének tekinthető: magánmitológia-építés generációs traumákkal, szembefordulás a családi múlttal.

A kötet folyamatosan küzdő, önmagával és külső erőkkel örökös harcban álló énjének perspektívájából nyer értelmet a cím: a bokszt mint küzdősport a saját és ellenfelünk határainak fessegetéséről szól, egyszerre feltételez támadó és védekező mozdulatokat, erőszakos és határozott önértékesítést, melyben a metaforikusan értett túlélés a tét. Kontaktsportként a közvetlen találkozás, a küzdőtárs személyének megkerülhetetlensége az egyén alapélménye, az erőszakos felülkerekedés a végső cél. Ugyanakkor az, hogy a cím őrzi a magyarral szemben az angol helyesírást, más értelmezési horizontot is megnyit: körülhatá-

roltságot, a bezártság érzését hordozza, olyasfajta közeg képét, amiből a kitörés vágya szólal meg.

A versek énje hol önmagával, saját pszichéjével és tudatalattijával, hol a mindenkori külső másikkal – társadalommal, líraivá tett apafigurával – folytat látszólag végeláthatatlan harcot, a kötet verseit mintegy keretbe zárják a küzdés paradigmájának variációi. A versbeszélő ingadozik az aktív cselekvés és a passzív védekezés között. A kezdeti introspektív, önfeltáró versek támadó jellege a későbbi ciklusokban átfordul a külvilág elleni harcias attitűdbe.

Érdekes megfigyelni, hogy mindez hogyan csapódik le a versek képi síkján: az önreflexív küzdés mozzanataiban felerősödik a magánmitologikus-archetipikus motívumhasználat, a komplex versnyelv nehezebben hozzáférhető a befogadó számára. Ezzel szemben a külső harcot leíró versekben a szimbólumok visszaszorulnak, nyelvezetük dinamikusabb, kevésbé metaforikus. A nyelvhasználati és a képalkotási különbségek ugyanakkor megtörik a kötet szerkezetét, sok esetben disszonáns a megszólalásmódok közötti váltás: például a *Kérem, fáradjanak ki a történetemből* című rész tudatfeltérképező, traumafeldolgozó motívumaiban és nyelviségében a kezdőciklus eszmeiségét folytató versei után némiképp törésként hatnak a *Lófarkas őseid* társadalommal és magyarságélménnyel szembenező, nyelvileg kevésbé komplex darabjai.

Ez a diszharmónia érzékelhető a megszólalásmódok játékában is: az én mintha nem lenne képes gördülékenyen beletalálni az egyes szerepváltozatokba, a váltás néha túl éles. Emiatt is hat különösnek a kötetzáró *Civil tél*, amelyben az én eléri a küzdés abszolút fokát: „*Sejtenként pucolom a mérgeket. Oldalágról szüremlett / szokásokat mosok le. Precíz szortírozás. Génfrissítés. / Mimikák, gesztusok: mennek a levesbe. Csupaszsítsam le / ezt a márkás korpust. Szívjam ki a hagyományt, a mákonyt. / Végül marad a lélegzet.*” A démonokkal, traumákról való szembenézés, a számadás és önvizsgálat után szimbolikusan leszámol az apafigura halálával, de a kötet egészet tekintve ez mégsem katartikus pillanat, nem a korábbi szövegek alkotta ív logikus végpontja.

A BOXot alkotó hat ciklus – *Rengeteg; Kérem, fájadjanak ki a történetemből; Lófarkas őseid; Még kifordulnék magamból; Paradise Alley; (No) exit* – a kötetet fejlődéstörténetként rajzolja meg, az egyes részek a lírai én belső útjának egy-egy állomását reprezentálják. A kötetnyitó *Rengeteg* a tudat világában bolyongást, a visszatérést az ősi állapothoz, a tévelygést az ösztönök és sejtelmek birodalmában helyezi a középpontba. Az egyén önmagába fordul, alászáll belső világába, itt alapozódnak meg azok a magánmitológiába hajló motívumok, amelyek a későbbi versek képhasználatát is megszabják. Az egyén a *Kérem, fájadjanak ki a történetemből*-ben folytatja a kezdőciklus problematikáját, az én további kísérleteket tesz belső világának feltérképezésére. Mindkét rész alapvető tapasztalata, hogy – bár a teljes megismerés nem lehetséges –, a kapuban megtorpanás, részleges betekintés az egyetlen járható ösvény a tudat működésének belátásához, a traumák feldolgozásához.

A nehezen megfogható tudati tartalmaktól elmozdulva a második részben az önvizsgálat tárgya konkrétabb, témaként megjelenik a múlt, szerelmi csalódás, nőiség, a családi traumák felgöngyölítésének kísérlete. A *Lófarkas őseid*-ben a hangsúly a külvilágra helyeződik át, generációs és társadalmi sérelmekre, valamint az egyént foglalkoztató kérdésként bukkan fel a magyarságtapasztalat megélése. A harmadik részben az első két ciklus alászállás-barangolás motívuma mellett megjelenik a gyógyulás lehetősége, a kitalálás labirintusból, a beletörődés a teljes megismerés lehetetlenségébe. Ez a perspektíva mélyül el a *Paradise Alley* verseiben, a belső vihar csitul, erre utal a világosság és meleg képzetkörébe tartozó képek számának növekedése. Az út lezárulását jelenti a *(No) exit* egyetlen verse, a kötet legkevésbé lírai alkotása, melyben – úgy tűnik – megtörténik a végső leszámolás a korábbi tapasztalatokkal.

Maguk a részek viszonylag jól körvonalazható ívet rajzolnak, egyedül a *Lófarkas őseid* pozíciója hat némiképp zavarónak, mivel logikailag nem kapcsolódik sem az előző részben elinduló traumafeldolgozáshoz, sem a következő egység gyógyulási kilátásához. A fejlődéstörténeti szerkezetben ugyanakkor más irányú

mozgások is megfigyelhetők: főleg az első két ciklus szövegeiben dominálnak az alászállás elemei, a versbeszélő képzeletbeli útját az alámerülés, zuhanás, mélyebbre hatolás jellemzi: „*Lefelé zuhanni egy testben. Méltó feladat. / Vezetőszáron rángatnak le, át a szájbolton, / a nyelv alatti tájra. Elnyelem saját magam*” (Szívkirály); „*Alászállni a víztömeg mélyére*” (Családragény alja). A felszín alá bukás mint cselekvés szorosan összefonódik a sötétség, félhomály, átláthatatlanság képeivel, mintegy sugallva, hogy ez a fajta alászállás nem a tisztánlátást hozza el, a feltérképezni vágyott területek megőrzik titkaikat: „*Ahová érkezem, ott makacs félhomály van*” (Szívkirály). Emellett pedig erőteljes belső-külső irányú kilendülés is észlelhető abban, ahogyan a belső világra irányuló merengések váltakoznak a külvilágot érintő reflexiókkal.

Bár látszólag önmagában is értelmezhető, lezárt egységet alkot a hat ciklus, két aspektus is mélyebb összefüggésrendszert sugall: egyrészt maga a fejlődés-narratívába illeszthetőség, másrészt azok a motivikus összefüggések, melyek átjárását biztosítanak különböző ciklusok versei között, létrehozva a kötet metaforikus hálóját. Legszembetűnőbbek: a víz motívumra visszavezethető asszociációk (halak, elmerülés stb.; a kötet borítóján egy folyadékkal teli kád); a labirintus-toposz képtársításai (erdő, bolyongás); a sötétség–világosság ellentétpár; valamint amikor a szerző korábban szöveghelyeket emel át akár cikluscímként, akár verssorként: például a második egység *Rengeteg: át sose vágta* már címében is rájátszik a kezdőciklus *rengeteg-toposzára*; a *Rám jár* című vers „*Reggelente a vizet bámulod, lófarkas őseid*” sorának kifejezése („lófarkas őseid”) egy későbbi rész címeként tér vissza.

A *Rengeteg* és *Kérem, fáradjanak ki a történetemből* ciklusok a mű legsikerültebb darabjai, bennük valósulnak meg legteljesebben a kötetet meghatározó poétikai eljárások és megszólalásmódok. Ezekben a versekben bomlik ki legintenzívebben az én magánmitológia-teremtő hajlama, az önmagába tekintés során egy motívumokkal sűrűn körbeindázott világot rajzol a befogadó elé, erősen behatárolva ezzel az egyes szövegek képhasználatát. Szinte minden versben felfedezhető az *álom* („*Szerinted álomban minden alak*

én vagyok. / Gyurmázás, kivételés csak”), a sötétség („Lemerülni képeim közé, / az otthon mögöttibe, az átkozottba, / sötét tárgyakhoz”), a víz („Uszonyos szerveimmel lubickolok / a neonnal áttört akváriumban”), a labirintus („Ősi szavakból szőtték ezt az erdőt, / át sose vágta”), az éjszaka („Leghosszabb éjszakáimon törpékkel társalgok”), a némaság („Hetek óta hullacsend. Kivágták a földből / a vezetéket, a zsinórt, a zümmögést”), a nyelvi kifejezés korlátoltságának („csak beszélne már szabályosabban / az idegerdők. Több felismerhető hangot követelek, / kevesebb morajlást”) képei. A kiépülő motívumháló a belső tájat kiismerhetetlen, átláthatatlan, különös lényektől hemzsegő és sokszor fenyegetéseket hordozó közegnek mutatja („de az éjszaka százlábú is mozgolódnak, / ki-be járnak. Árnyszövők, nyirkos testű, / sokkos halak, angolkák / Prenatális alaphelyzet. / Fog nélkül harapók, húson élnek”), ahol maga az egyén nem tud veszély nélkül keresztülhatolni, a valahová érkezés csak küzdelem árán lehetséges. Ezek a képek áttételesen jelenítik meg az én belsejében tomboló szorongásokat, traumákat, ki nem fejezhető tartalmakat, ezekkel kell szembenéznie ahhoz, hogy megbékéljen, és a gyógyulás következő fázisába lépjen.

A kötetkompozíció tükrében nyer értelmet a mű mottója: „Nem változni: öngyilkosság.” A változás a lét alapvető feltétele (ezt látszik sugallni az említett víz-motívum gyakorisága is), az egyéniség megőrzésének lehetősége. Az én szembesülése önmagával és a külvilággal folyamat, örök küzdelem, oda-vissza játék.

Deres Kornélia harmadik kötetében alámerül az énben, kutat és felfedez, hogy jobban megértse önmagát és világhoz való viszonyát. Az alászállással megkísérli megtalálni a kulcsot a traumák kezeléséhez, s bár azok a zárlatban sem tűnnek el, az egyén megtanulja elengedni őket, kiszabadítja önmagát az ingoványból. Bár poétikailag korántsem egységes a kötet, az egyes ciklusok között szembeötlőek az eltérések, összességében elmondható, hogy akár egy jó bokszmeccs végén, még sebtől tarkítottan bár, de egyértelmű győztes emelkedik ki a küzdelemből.

Oláh András

Hol a helyük a meséknek?

Gyerekkorom már-már elfeledett emlékeit ébresztette fel Mezey Katalin közelmúltban ismét kiadott meseregénye, ami az életműsorozat darabjaként megújult külsővel látott napvilágot.

Fölmerülhet a kérdés, hogy sokszorosan fölpörgetett életünkben van-e még helyük a meséknek. Korunk ifjúsága fogékony-e a megélt valóságtól távoli világra, ahol három nap egy esztendő, sárkányok és boszorkányok testesítik meg a gonoszt, és a főhősnek minduntalan kemény próbákat kell kiállnia?

Nagyapai minőségbe lépve azonban azt látom, nagyon is szükség van arra, hogy a mindennapokat egyre jobban behálózó virtuális térből valahogy kimenekítsük a gyerekeket. Szükség van a pozitív üzenetekre, amiket a mesék hordoznak, ahol a főszereplők – kitartásuknak és elkötelezettségüknek köszönhetően – végül eléri a céljukat. De addig is, míg a dolgok helyükre billenek, együtt izgulhatunk velük, és elégedetten tehetjük le a könyvet, hisz a gonosz megkapja megérdemelt büntetését, a jók pedig boldogan élnek, míg meg nem halnak.

Mindez nem rejt el az élet esetleges igazságtalanságait, de gyógyírként hat, reményt ad, és egy magatartásformát is megerősít, amelyben a szeretet, a tisztesség, a becsület, az igazságért való kiállás, az őszinteség, a bátorság kap kulcspozíciót.

A mese bizonyos elemei így átvezetnek a megélt világba, a valóságos időbe. Talán épp ez volt az oka annak, hogy régen nem csupán a gyermekek voltak a mesék hallgatói, hanem a felnőttek

is. Mert a mese iránytű is. Segít tájékozódni. Megmutatja az igazi mélységeket, és lehetővé teszi, hogy az ember önmagához közelebb merészkedhessen.

Mezey Katalin meseregényének hőse – Kivala Palkó – özvegy édesanyjával éldegél borzasztó szegénységben, ám egy nap felébred benne a kíváncsiság, hogy felderítse a távolibb tájakat, megnézze, miféle körülmények veszik körül az ott élőket. Elindul hát, hogy világot lásson. Vándorútja során egy megnyomorodott, bicebóca vaskályha személyében lel megbízható társra, *„aki nemcsak meleget ad, és ételről gondoskodik a hideg éjszakákon, de bátorító szavaival, okos tanácsaival gyakran átsegíti őt a nehézségeken”*.

Barangolásuk során eljutnak egy lepusztult vidékre, ahol az éjszakát egy düledező tanyán töltik, amelynek rettegésben élő gazdái – az elvadult környezetben rejtőzködő öregember és felesége –, minden mondatukban a legteljesebb reménytelenségnek adnak hangot. *„Nem lehet.”* Ezt szajkózzák, bármit is kérdez tőlük Palkó.

A fiú azonban nem adja fel, a vaskályha segítségével életet lel a kietlenségbe, befűt, vacsorát készít, rég nem tapasztalt, harmonikus estét varázsol, és ezzel ráveszi az öreget, hogy mesélje el a történetüket. Kiderül, hogy egy gyilkos háború tette tönkre az egykori pompás környezetet. A falu elnéptelenedett, ők pedig bujkálásra kényszerültek ezen az elátkozott vidéken, ahonnan életkoruk és gyöngeségük miatt menekülni sem volt reményük. Szerencsére a repkény borította kis tanya menedéket biztosított a számukra.

Így tudják meg a vándorok, hogy ez a Vértes király által kifosztott, néptelen vidék nem más, mint az addig sosem hallott Nemlehet-ország, ahol már semmi öröme okot adó dolog nem található.

Palkó azonban – a népmesék vándorlegény hőseihez hasonlóan – nem torpan meg, sőt még inkább erősödik benne a kíváncsiság, s a nyilvánvaló veszélyek ellenére folytatja útját újdonsült barátjával.

Kalandos útjuk során végül eljutnak az egykor virágzó fővárosba is, ahol az ifjú rábukkan a Jó király elhagyott kastélyában bujkáló Annára, aki teljesen magára maradván él itt örökös rettegésben, ám kitartása, bátorsága révén sikerül átvészelnie a borzalmakat. Szülei történetét elmesélve fejt ki a kulcsmondatot: *„Ha az embernek van, akit szeressen, könnyebb életben maradnia.”* Édesanyja azért kesergett halála előtt, mert félt, mi lesz a lányával, ha magára marad, milyen élete lesz az örökös bujkálásban, megismerheti-e valaha a boldogságot.

Gyermekként még játéknak fogta fel a bujkálást, mert semmit nem tudott a normális világról, és természetesnek tekintette mindazt, ami körülvette – mindaddig, míg az édesanyja el nem mesélte neki, milyen volt itt az élet a háború előtt. Igaz, csak képzeletben kószolhatott bele ebbe a szépségbe, mégis kapaszkodót jelentett számára a sivár jövőtlenségben.

A történet azonban új fordulatot vesz, megváltozik minden. Hűséges alattvalói kíséretében a Jó király is visszatér, és a birodalomban ismét felvirágozik az élet. Palkó pedig Annával és a felújított vaskályhával hazaindul édesanyjához, hogy – amint a mesében illik –, boldogan éljenek halálukig.

A boldogságosra váltó befejezés tehát követi a népmesék ritmusát, és az élhető jövő felé mutat. Ám amíg idáig eljutnak a mű szereplői, nem kevés megpróbáltatást kell kiállniuk, és föl kell ismerniük azt is, hogy egymás nélkül tehetetlenek.

Mezey Katalin meseregénye a népmesékből táplálkozik, de továbbbszövi a mesefonalat. Ebben a történetben ott bujkál – több szálon is – a család motívuma. Az árván maradt kislány, a félárva Palkó mellett a királyi család és a tanyában rekedt két öreg házaspár más-más aspektusból mutat rá az összetartozás fontosságára. De a különböző élethelyzetek mindegyike azt igazolja, hogy a család az a molekula, ami az emberi lét egyedüli és kizárólagos biztosítója.

Fontos elem, hogy mindegyik család történetével szembesül az olvasó. Láthatjuk, hogyan állták ki a próbát. Azért fontos ez, mert ilyen legendák vesznek körül mindannyiunkat. Szüleink,

nagyszüleink sorsa a példa, ami megmutatja, honnan, hova érkezünk, mihez kell alkalmazkodnunk, milyen utat érdemes választanunk.

És fontos, hogy megismerjük egymás történetét, s mindig legyen, aki mesél nekünk. Mert ez adja az élő kapcsolódást a valósághoz. Nemcsak a halványuló múlthoz, a valóságon túli emlékekhez, hanem a jelenhez is, ahol folyton útkeresztvezetődések nehezítik a haladást, s nekünk dönteni kell, melyik irányt választjuk. A mesék, a mesehősök egyfajta mintát adnak, formálnak, iránymutatóként szolgálnak, és igazolják, hogy a felelősség nem kikerülhető: a lehetőségek közül magunknak kell választani.

Mezey Katalin hőseinek komoly próbát kell kiállniuk a mesevilágban. De ezek a próbák jelen vannak a mindennapokban is. A gyermeki létben is. Azért különleges ez a mese, mert az olvasó gyermek azzal szembesül, hogy az őt körülvevő világot s a benne élő embert sajnos nemcsak a jóra való törekvés mozgatja, hanem a mindennapok része az önzés és az abból fakadó ártó szándék is. A háború, a pusztítás sajnos a jelenkort is megfertőzte.

Olvasmányos és tanulságos mű született Kivala Palkó kalandjaiból, amit a kötetet illusztráló Berki Viola gyönyörűséges akvarelljei még közelebb hoznak a gyermekekhez.

Szeder Henrietta Réka

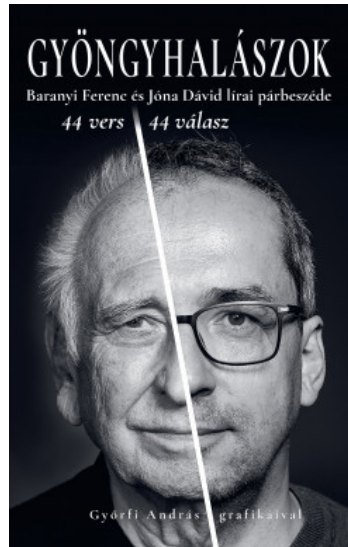
Gyöngyhalászok — szavak a mélyből

„A szavaink mások, hisz
50 évnyi élet ült meg közte.”
(Jóna Dávid: *Esetleg a hegy*)

A két éve megjelent kötet lírai párbeszédet tartalmaz, amelyben a versek úgy fonják át az előre-hátra-utalásokkal az egész könyvet, ahogyan a csillagképek az eget. Összesen 88 művet olvashatunk, amelyekben Jóna Dávid reflektál Baranyi Ferenc kiválasztott műveire. Az oldalakat lapozva egyre bizonyosabbá válik, hogy ahány vers, annyi reflexió. A diverzitás remekül áthatja a könyvet, a reflektív változatosság pedig folyamatosan ingerli az olvasót, hiszen egyik műnél sem lehet előre tudni, mire számíthat az ember, milyen megközelítésből hallhatjuk a választ. Ez a vibrálás végig érezhető olvasáskor.

A válaszvers általában szintén az érzelmi síkon mozog, így akár egy traumatikus, akár egy boldog esemény kétféle érzelmi szűrőn keresztül látható, az egyéni perspektívák jól kivehetőek ugyanarra vagy szinte ugyanarra az élethelyzetre, érzelmi állapotra. Sokszor pedig megesik, hogy bár hasonló a kezdés, a konzekvencia más. Máskor a cím egyezik, de a párbeszéd másik fele teljesen másképpen interpretálja.

Meghatározó, ahogyan a verseket vegyíti Jóna; hol visszanyúl, kiemel, hol elvesz vagy beletesz. Különböző módon reflektál, versenként mást-mást hangsúlyozva ki. Például már az elején utal egy jóval későbbi versre (*Tótágas*), és az egész kötetet végigolvasva láthatjuk, hogyan fonódnak egybe a költemények, hogyan játszanak

egymással a versek, és egészítik ki egymást. Mint amikor Baranyi *Roskadó alázatának „és mint borús szemekben a könnybe-bújt meleg-kék”* sorát (amelynek a hívó ríme parádés: rezzenéstelenség) Jóna így evokálja: *balaton-kék szem (A térdek remegése)*.

Ami különösképpen tetszett, hogy az ötvenes-hatvanas években írt jelent Jóna a történelmi időben később megélt valóságba helyezi, ezzel is jól kirajzolva a generációs különbségeket, az aktuális tudáshálót történelmi, tudományos, szociológiai síkon is. Mindkét esetben ugyanaz a probléma, más kontextusban (pl. kommunizmus, fundamentalizmus), ezért fontos az aktuális történelmi idő kiemelése. Hiszen: mi történik most, mi történt akkor. Hogy csak pár témát emeljek ki: piaci berendezkedés, emberi túlkapások, nárcizmus. Itt látszik a két idősík közötti eltérés: hogyan befoly-solja a globalizáció, az információhoz való hozzájutás, az aktuális rezsím, a propaganda az emberek gondolkodását. Gondolok itt többek között a morálok, eszmék változására a korral. Az emberek ingerküszöbének tudatos kitolására, a kollektíve elfogadott eszmékre, áramlatokra, mémekre. Magára a main streamre.

Ezt a kötetet nem igazán lehet szétdarabolni: a mikro-makro elemek egymásba fonódnak. Makroszinten az imént említett nagy vonulatok, körülmények, mikroszinten pedig a rengeteg visszautalás a másik versre – mint egy rendes párbeszédben. Akár hasonló szójátékok formájában, de kiemelhetjük a versek játékosságát és sok korrelációját is. Megunni nem lehet, hiszen van, ahol szorososan követi a két vers egymást, máshol (pl. *Hó-ál-maim*) egy „belehalást” (érzelmi sokkot, tramutatikus eseményt) teljesen másként ad át Jóna. És ez így működik remekül.

A verseket olvasva megkapjuk a katarzis élményét. Baranyi Ferenc egykori friss lírájában anno a végigjárt poklot két méter távolságból tette közölhető állapotba. A frissen, két éven belül megírt reflektív versektől viszont ezt nem várhatjuk el. A pokoljárásnak megvan az a „szépsége”, hogy akkor szól erőset, akkor egetrengető, amikor megtörténik, és akkor is kell papírra vetni, majd dolgozni rajta, hogy több száz év távlatából is ugyanolyan

erős, „korokon átívelő” hatása legyen. A második esetben nem is tudott a vers megszületésekor átmenni ezeken a belső lelki folyamatokon, hogy az olvasónak ugyanolyan szinten érzékelhetőek legyenek (pl. *Hajza*). De ez nem is az a műfaj. Jóna versei remekül lavíroznak a különböző reflexiók, perspektívák változtatása között. Máshol, töreseknel viszont a mondandó, az érzés gyönyörűen átjön (*Valami mindig közbejött*), vagy éppen odavág az asztalra.

Az *Előtted is hozzád – Istennőid* verspárban a Jóna-vers pedig más művekre is bőven reflektál. Átfogó és komplex. Az *Ádám és Éva* is meglepő visszacsatolás Baranyi *Antikrisztusára*, ami tökéletesen működik, hiszen egy új útvonalon jutunk el ugyanoda. Ez pedig a műkedvelőknek (is) mindig szórakoztató. Kiemelném, hogy a párbeszédnek lényege: Jóna néha rákérdez, néha ellenvet. Ez a változatosság pedig csak emel a kötetben. Hogy Baranyit idézzem: „*a bunkó meg szégyenlősen leszegete / üres fejét – rossz volt hülyének lenni. / Ma szinte sikk. S nehéz bármit remélnem. / Azt még talán, hogy késő unokáink / arra ébrednek egyszer, hogy javakból / nemcsak pénzzel szerezhetőkre vágynak, / s emberré válni újra kedvük támad.*” (*Remény*)

Amire Jóna a *Remény nélkül* című költeményt írta, ennek két sorát helyezném ide:

„*s míg a hőssé tett bűnösök licitjét néztük a tévén, / a jövőnket lopták el ezalatt.*”

Viola Szandra

„Nem fejezték be a végső mesét”

Azokra a napokra emlékszem a legélesebben az életemből, amelyeket külföldön töltöttem. Amikor az idegen környezetben sem a hangzás, sem az illat, az íz vagy struktúra nem volt ismerős, amikor kicsit újra kellett tanulnom a valóságot. A jó irodalom ugyanezt tudja, újraalkotni a világot, új körvonalakat festeni és néven nevezni az ismeretlent. Külföldi szerző esetében a rácsodálkozás még nagyobb lehet. Az „ismeretlenbe vetettség izgalma”, a „minden perc jelenidő” extázisa egy alkotói univerzumba való belépés által is megélhető. Jaan Kaplinski *Benéztem a Nap ablakán* című verseskötete utazás az észti szigetvilágba, történelembe, lélekvesztők és „lélektalálók” verssé vált, misztikus téridejébe.

Csodálkozásom azonban az északi tájak intenzív hangulatainak felfedezésénél nem ért véget. Nem gondoltam volna, hogy egy észti költőben ilyen rokonnélekre találok. Ráadásul egy olyan ősi összetartozás-élményt adományoznak versei, ami a magyar szerzők esetében tapasztaltnál régebbre mutat. Nem tisztzem eldönteni a finnugor nyelvrokonság helytállóságát, az azonban bizonyos, hogy a hitvilág egyes elemei, a sámánizmus és a természetvallás emlékei nem csupán nálunk, magyaroknál őrződtek meg, hanem az észteknél is. A természettel való mitikus kapcsolat, az állatok tisztelete, erőteljes szimbolikája egy évezredek óta mozdulatlan világ képét festik meg, amely ősi nyugalmat sugároz.: „A föld / kettesben marad az éggel / ahogy az idők kezdetén...” vagy „...a háziasszony, aki minden áldott este / ágyba dugja a tüzet, / hogy kialudja magát reggelig.”

A magyar lélek pont annyira északi, mint amennyire déli, az itáliai reneszánszból hozott hatás miatt mégis mintha ritkábban csodálkoznánk rá a nordikus, egyszerre erőt és higgadságot sugárzó temperamentumra. Pedig a fákat, füveket, hegyvonulatokat jól ismerő, szinte totemizáló gondolkodásmód otthonosnak hat. Kaplinskinél különös módon épp az avantgárdnak is beillő költői gesztusok, szimbólumok válnak egyúttal archaikussá, a lélek számára jólesően ismerőssé. Talán nem csupán a képzőművészet egyes ágaira illik a természetművészet kifejezés, hanem irodalmi művekre is. Kaplinski szómágiája legalábbis természetművészet a javából. Nála az „*ágak rajza*” többet elárul, mint az emberi tenyér, olvasni tudja a „*nyír sorsát*” vagy a „*hárs vérméréséket*”. Természeti létezők és elemek pedig egyaránt a megszemélyesítettség gyermeki-ösi állapotában jelennek meg. És ez a bizonyos szómágia természetesen nem lenne számunkra sem érthető, sem élvezhető Jávorszky Béla fordítása nélkül.

Ha csupán természeti líraként olvasnánk a *Benéztem a Nap ablakán* sorait, akkor is bizonyosak lehetnének benne, hogy az észti líra egyik csúcsteljesítményével van dolgunk. Kaplinski azonban finom, alig észlelhető áthallásokkal utal az észti történelem sötét korszakára, a II. világháború borzalmaira, a szovjet megszállástól szenvedő Észtország hétköznapjaira. Ilyen például a fű, amely újból nőni kezd és „*semmire sem emlékszik*”. A versek egyik legerőteljesebb hangulata, amely felsejlik még a legharmonikusabb sorok mögött is, ez a kép: a halottak felett sarjadó zöld, a történelem viharait elfe(le)dő, burjánzó élet. A szinte kegyetlen harmónia, az (emberi) időn túli csönd járja át a kötetet, mégis megnyugvást adva, perspektívaváltást kínálva. Talán egy égitest szemlélheti ilyen távrolról az évszakok ritmikáját, születés és elmúlás kényszerű algoritmusát. Épp ezt a kívülálló, mégis mindenütt jelenlévő nézőpontot örökíti meg az *Ó te távoli Nap* című versében is a szerző: „*Ó te távoli Nap / se arcod se neved / megcsillansz / a halak hátán... / föld / mi földünk én földem senki földje*.” A személytelenség, a világ, az erdő, a természet eltulajdoníthatatlansága hoz melankolikus megnyugvást a versben.

Azt gondolnánk, hogy északi szerzővel lévén dolgunk a tél hangulatáról tudhatunk meg többet, ebben a verseskötetben mégis folyton tavasz van.: „*valahol mindig tavasz van*”, „*eredj a többiekkel a tavasz kezét fogva sétálj el oda / hol tegnap pusztaság volt még...*”, „*boldog légy, akár a tavaszi föld és az erdő virágai*”.

A tavasz a végtelen megújulni tudásba vetett hit metaforája is lehet. Egy védett örök-idő, amiben még nem történt meg az ember természetromboló cselekedeteinek sora, vagy ha mégis, a káros hatások még semmissé tehetők. „*...ahol mindig tavasz van valahonnan szellő sodorja ide / nagy szigetek és tiszta vizek illatát olyan nagy szigeteket / amelyekre nem lépett még emberi láb / valahol a Hino-tó valóságos valósága amelyben eltévedhetsz / ahogy a szemekben melyekből nem fogták ki az utolsó pisztrán-gokat / és nem fejezték be a végső mesét*”.

De amikor nincs nevének nevezve a megújulás évszaka, akkor is valahonnan tudni lehet, hogy tavasz van. Honnan ez az áradás, zsongás, virág- és fűillat? Kaplinski ügyesen játszik a szimbólumokkal, sejtelmekkel; az érzelmek évszakokba való átjátszatásának mestere.

Mivel magam is csak az évszakok erőteljes hatása alatt tudom élni napjaim, feltettem a kérdést, hogy miért, hogyan lehet épp egy észtországi tájakat felvonultató versgyűjtemény központi eleme a tavasz. Talán ahhoz hasonlatos ez, mint amit Nietzsche mond a görögök és a boldogság viszonyáról. Szerinte világképük sokkal depresszívebb annál, mint amit például szobraik, mitológiaiájuk alapján gondolhatnánk. Csupán harmónia utáni vágyuk alkotta meg mindazt, amit ma aranykornak gondolhatunk. A későn érkező, rövid és intenzív tavasz lehet az, ami hasonlóképp vágyakozás tárgya az észteknél. Talán épp azért ilyen valóságos, mert sokáig várnak rá, talán épp azért kívánczik versbe, hogy legalább ott tovább tartson. Az olvasó például bármikor átélheti, csak le kell vennie hozzá a polcra Jaan Kaplinski *Benéztem a Nap ablakán* című kötetét.

Bene Zoltán

Főváros versus vidék – egy túlhaladott irodalmi polémia

„Nagyon jellemző, hogy vidéki művésztől csak akkor vett tudomást a Nyugat, ha művét Pesten mutatták be. Tornyairól, Kosztárol csak pesti kiállításuk kapcsán, Sík Sándor drámáiról csak akkor, ha Pesten volt a bemutatójuk”¹ – írja Péter László 1972-ben. „Vidéki írónak lenni hátránnyal jár”² – mondta Várkonyi Nándor Bertha Bulcsúnak egy beszélgetésben, 1974-ben. „Sajnos, a magyar kulturális szerkezet olyan, hogy vidéki írónak lenni eleve hátrány”³ – állította Végel László Onagy Zoltánnak 2009-ben. A kijelentések között pontosan 37 esztendő telt el, ám Péter László megállapítása jó négy-öt évtizeddel korábbi viszonyokat jellemez, vagyis ebben a kérdésben a XX. század első felében ugyanazt érezhette az irodalomban jártas ember, mint közel egy évszázaddal később. Amikor (ugyancsak 2009-ben) Hász Róbertnek fölítették a kérdést, „Milyen érzés vidéki írónak lenni?”, így válaszolt: „Vannak ennek előnyei és hátrányai is.” Majd azzal folytatta: „Hátrány például, hogy nem vagy benne a vérkeringésben, nem látnak, nem tudnak rólad. Előny: azzal, hogy nem tartozol semmilyen klikkhez, nem támasztasz magaddal szemben olyan elvárásokat, amelyek nem is felelnek meg neked.”⁴

„Magyar írónak lenni sors. Szegedi írónak lenni végzet” – írta Temesi Ferenc egy magánlevélben a 2010-es évek végén. A Kosuth-díjas író gyakorta nyilvánul meg a szegedi, sőt, az egész ma-

¹ *Vita a Nyugatról*. Az 1972. április 27-i Nyugat-konferencia alapján szerkesztette és sajtó alá rendezte: Kabdebó Lóránt. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda közös kiadványa. Budapest, 1973

² <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/BERTHA/bertha00157/bertha00174/bertha00174.html>

³ Irodalom a múlt küszöbén. <https://irodalmijelen.hu/05242013-0951/irodalom-mult-kuszoben-vegel-laszlo>

⁴ <https://szegedma.hu/arc/2009/01/a-videki-irolet-elonyei-es-hatranyai>

gyarországi vidéki irodalom, a vidéki írók érdekében, mert azt érzi, ami a fönti idézetekből is kirajzolódik: még mindig hátrányt szenvednek a vidéki írók. Hiszen – bár Szegeden több szempontból sajátos helyzete van az irodalomnak – nemcsak szegedi íróknak lenni végzet. Vidéki írónak lenni az.

Nem hagyhatjuk azonban említetlenül azt a jelenséget, amiről a Nyugat idejében senki, de még 1974-ben Várkonyi Nándor sem álmodhatott – nevezetesen, hogy a világot beszövő virtuális háló a vidéket sem kerüli el, és ennek a világhálónak a révén bizonyos, ám távolról sem elhanyagolható szempontokból mindenhez pontosan ugyanolyan közel kerülhetünk mindannyian. Amiképpen arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy az áldozat szerepe távolról sem mindig és korántsem mindenütt pozitív és szimpatikus szerep. Márpedig a vidéki író az utóbbi időkben (is) szereti ezt a szerepet magára öltetni, holott a vidéki író is megemberelhetné magát, végtére is nem sírni-ríni, panaszkodni, nem a megosztottságot erősíteni, vélt és valós sérelmeket hánytorgatni, hanem: dolgozni kell! Mert a *vidéki versus fővárosi* irodalomra is igaz az, amivel Temesi Ferenc 2017-ben, az Ünnepi Könyvhét szegedi megnyitóján mondott beszédét zárta: „*Nincs két irodalom, csak egy van. Mert mindnyájan magyarul írunk, embörök.*”

S ha már egységes irodalomról beszélünk, nem mehetünk el annak súlya mellett sem. Milyen súlya van az irodalomnak ma a társadalomban? És most nem arra gondolok, hogy *ment-e a könyvek által elébb a világ*, sokkal inkább arra, hogy mekkora presztízzsel bír az irodalom, mekkora befolyással rendelkeznek az írók – legyenek akár vidékiek, akár határom túliai, akár fővárosiak – korunk magyar társadalmában?

„*Sejtelve se volt róla, hogy Szeged kultúrpalotájának ő a legnagyobb raritása és akkora kincse, amekkora Budapest összes múzeumaiban nem található*”⁵ – írta Móra Ferenc egy vidéki író

⁵ Idézi Lengyel András: „*Szeged kultúrpalotájának legnagyobb raritása*” *Tömörkény István*. In: Lengyel András (szerk.): *A hagyomány szolgálatában. Történeti ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 2002. 73–77. o.

halálakor. A helyi lap, a Délmagyarország másnapi számában aztán két egész oldal, a 3. és a 4. foglal kozik kizárólag az elhunyttal. *„Tömörkény István halálhíre futótűzként terjedt el a városban – írja az újság –, és mindenütt fájdalmat, részvétet és lesújtó hatást keltett. Többen még a délelőtti órákban fölkeresték részvétükkel a gyászoló családot.”*⁶ Szintén ebből a lapból tudhatjuk meg, hogy *„Dr. Somogyi Szilveszter polgármester 10 órakor értesült Tömörkény haláláról. Azonnal rendkívüli ülésre hívta egybe a tanácsot, amely fél 11 órakor már teljes számban együtt volt.*

*– Azért hívtam össze a rendkívüli tanácsulést – mondta a polgármester –, mert értesülésem szerint Tömörkény István, a Somogyi-könyvtár igazgatója, az országos nevű író meghalt. Szeged legnagyobb fia volt, akinek híre-neve messze túlhaladta a város határait és a városnak vele szemben kötelességei vannak.”*⁷

A város tehát de iure és de facto saját halottjának tekintette Tömörkényt, a kultúrpalotában ravatalozták föl, majd onnan kísérték utolsó útjára 1917. április 26-án. Az aznapi Délmagyarország újabb egész oldalas cikket szentelt az írónak és temetésének, a következő napi, 1917. április 27-i, pénteki kiadás 3. és 4. oldala nagyrészt ugyancsak Tömörkénnyel, illetve a temetésével foglal kozik. Hatalmas („ezekre menő”⁸) tömeg, köztük a szegedi városi tanács minden tagja vett búcsút az írótól, a fővárosból is sokan érkeztek – művészek, írók, újságírók. Móra Ferenc gyászbeszédében az emberről beszélt, *„akit mindnyájan szerettünk, mint a napfényt és aki olyan magasról sütött le ránk, mint a napvilág.”*⁹

Ma már szinte lehetetlen elképzelni, hogy egy írónak, ráadásul egy egész életében vidéken élő, a vidékhez való kötődését fennen hirdető írónak ilyen elképesztő nimbusza legyen a kortársak körében a legegyszerűbb emberektől a művészvilágon át a politikai vezetőkig – országos szinten.

Vajon manapság mi a helyzet?

⁶ Délmagyarország, 1917. április 25. 3. o.

⁷ Délmagyarország, 1917. április 25. 4. o.

⁸ Délmagyarország, 1917. április 27. 3. o.

⁹ Délmagyarország, 1917. április 27. 3–4. o.

Gyakorta hallhatjuk, olvashatjuk, hogy egy hősök nélküli korban élünk, miközben a hős, a szent, a géniusz évszázadokon át társadalomformáló tényezőnek számított, amely a közös eszmények (és részint az irodalom révén is) hatott a világ folyására. Azt gondolom, eszményekre ma is szüksége van minden embernek, amiképpen a szimbólumokra, a mítoszokra is. Ugyan a szimbolikus világlátás, a mitologikus létértelmezés rég a múlté, különös módon a reflexei öntudatlanul mindmáig munkálnak bennünk, mert (ahogyan Roland Barthes megállapította) „a mítosz nyelv”.¹⁰ Jóllehet nagyrészt elfeledtük ezt a nyelvet, gondolkodásunk anyanyelvét, mégis rendre a felszínre tör, még ha többnyire torzan és nyomorultul is, mint napjaink százalmas celeb-idoljai vagy pitiáner városi legendái esetében. Persze, nemcsak a mítoszok primitivizálódtak. Legalább akkora baj, hogy szinte egyáltalán nincsenek már példaképek. Nemhogy olyanok nincsenek, amilyen Tömörkény volt, de gyakorlatilag szinte semmifélek. Ezt támasztja alá több, a közelmúltban végzett fölmérés, amelyekből kiviláglik, hogy a gyerekek, fiatalok elsöprő többségének nincs klasszikus értelemben vett példaképe. Ráadásul azon kevesek, akik még példaképeket állítanak maguk elé, többnyire popsztárokat, celebeket, sportolókat sorolnak. Sőt! Képregényfigurából filmikonná lett úgynevezett szuperhősöket, amilyen Pókember vagy Batman. A tradicionális példaképeket (anya, apa, nagyszülő, testvér stb.) alig-alig említi valaki. Ugyanakkor lépten-nyomon hallani a médiában és a mindennapi dialógusokban egyaránt a „hétköznapi hősök” kifejezést, ami gyakorlatilag paradoxon. Hiszen a hős éppen azért hős, mert az, amit egyszer vagy többször véghezvitt, nem hétköznapi tett. Amikor „hétköznapi hősök”-ről beszélnek az emberek, azt hiszem, valójában példa értékű életet élő átlagembereket értenek alatta. Olyanokat, akik példát mutatnak: lám, így kellene élni. Magyarul példaképeket... Eleink csodálták a hősöket, ihletett pillanataikban szerettek volna hozzájuk hasonlítani, az életüket azonban más minták alapján élték. Ez az

¹⁰ BARTHES, Roland: *Mitológiák*. Budapest, Európa Kiadó, 1983. 6. o.

utóbbi, ez a valóságos, hús-vér minta, a követendő, reális példa tűnik el lassan. Sokan szeretnének hősök lenni – noha a hős szó napjainkban jobb esetben sikeres sportolót vagy előadóművészt, rosszabb esetben celebritást jelent –, követelik maguknak az öt perc világhírt, amit annak idején Andy Warhol mindenkinek „beígért”; de hogy hétfő reggeltől vasárnap estig miként pörgessék le a napjaikat mindaddig, míg elérkezik ama bizonyos világhír, arra alig vannak valóságos, kézzelfogható mintáik. Éppen ezért véleményem szerint elkészerítőbb, hogy nincsenek példaképek, mint az, hogy az igazi mítoszok, a valódi hősök is letűntek. Jóllehet az összetartozás, az identitás szempontjából egyaránt fontos volna mind a kettő...

De kérdésként merülhet föl az is, hol helyezkedik el a szépirodalom ebben a folyamatban. Fogalmazhatunk úgy is: mi az irodalom súlya? Küzdhet-e a demitologizálás, a hőstelenítés ellen? Valamilyen mértékben nyilvánvalóan igen – gondoljunk csak Sík Sándor válaszára a *Mi az esztétikum?* kérdésre: „*[A]z esztétikai alkotás olyan mű, amely másképpen ragad meg bennünket, mint egy tudományos fejtegetés vagy egy gyakorlati tanulság. Nem (vagy nemcsak) azt érzem utána, hogy okosabb lettem tőle, hanem hogy valamiképpen több ember lettem. Nemcsak helyeslem, amit mond, hanem tetszik, nemcsak imponál, hanem vonz, nemcsak az eszemet, hanem valahogyan egész ember-mivoltomat.*”¹¹ Tehát az esztétikai műalkotás Sík Sándor szerint többé teszi, kiteljesíti a befogadót. Ezt, persze, tudták és tudják mások is: mindenféle ideológiák próbáltak és próbálnak hatni a lelkekre-szemlekre az esztétikumon keresztül. A közéleti költészet például az utóbbi évtizedekben mintha éledezni látszanék... Mindazonáltal a szépirodalom (részint talán a didaktikussá válástól való félelemben) többnyire ódzkodik belemélyedni társadalmi kérdésekbe, ábrázol, bemutat, kérdéseket vet föl, ám tartózkodik a megoldásoktól. (És ezt helyesen teszi.) Az írók ugyan nagyon is megnyi-

¹¹ Sík Sándor: *Az olvasás művészete*. Elektronikus változat: <https://szepi.hu/irodalom/vers/sik/olvasas/index.html>

latkoznak, de azt polgárként, irodalmat művelő emberként tesszik, s igen ritkán irodalmi eszközökkel. – Mellesleg ez sem új jelenség: folyt már jó néhány vita az írástudók felelősségéről, felelősségvállalásáról. Tény, hogy napjainkban is ez az egyik legaktuálisabb, leginkább kurrens kérdés. Hozzá még nem is könnyű! Sokszor halljuk, milyen különös, következmények nélküli világban élünk. És ez a megállapítás – különböző mértékben ugyan, de – az egész nyugati civilizációra érvényes. Az antik görögök által oly sokra tartott bölcs előrelátás ma már nem erény, alig-alig gyakoroljuk. Amióta pedig a polgári társadalom fogyasztói társadalommá alakult, a helyzet még rosszabb. A felelősségvállalás, fura módon, nem erősödik a hiperindividualista társadalomban, ahogyan a logika diktálná, hanem éppen ellenkezőleg: mintha egyre gyöngülne. Márpedig ilyen közegben nehezen maradhatnak érvényesek az elmúlt évezredek erkölcsi modelljei, amilyen például az irodalmi művekben rendre fölbukkanó herosz, szent, lovag, a nemzetéért életét áldozó népvezér vagy a forradalmár.

Újabb kuriózum, hogy, miközben ezek a kategóriák devalválódnak, valamiféle hősök minden este megmentik a világot valamelyik televíziócsatornán, s ezek a mentőakciók igen népszerűek. De kedveltek a történelmi minták alapján készített filmek is, amelyekben valós történelmi személyeket ábrázolnak többé vagy kevésbé hitelesen, s gyakran olyan hősöket állítanak a nézők elé, akiket a valóságban is létezett személyekről mintáztak. Ebből is leszűrhető az alaptétel: mítoszokra, történetekre szükség van. Az már más kérdés, hogy az ábrázolás módja miféle. Néha remek. Többnyire viszont nem az. Ugyanakkor van igény a történelmi filmekre, ez aligha vitatható. És van igény a történelmi regényekre is. Természetesen kisebb, mint a mozgóképre, mert bár okostelefonon, közösségi oldalakon többen és többet olvasnak, mint, teszem azt, másfél évtizeddel ezelőtt, könyvet ma sem forgatnak tömegek, kivált nem olyan irodalmat, amely nem adja könnyen magát (noha meggyőződésem, hogy a szép-irodalom mindig is kevesek legbensőbb, legszentebb magánügye

volt, amint most is az, és a jövőben is az lesz, ergo nem lehet tömegformáló erő). Más lapra tartozik, hogy mennyire tekinthető befogadónak a mozgóképen, médián nevelkedett közönség a hagyományos eszményekre, kivált az olyan mesterséges mitológémák árnyékában, amilyen a sztár, a celeb és társaik. Márpedig ez azért is lényeges és releváns kérdés, mert a mozgókép kulcsmomentum. Legnagyobb részben a kellő életkorban és kellő mennyiségben adagolt mozgóképen áll vagy bukik az olvasás, a fantázia, a kreativitás. Mert a filmmel semmi sem versenyezhet. A gyereket leköti, odaszögezi a képernyő elé. Viszont ha túl korán és túl nagy dózist kap belőle, s az adagot nem oldják esti meseolvasással, beszélgetéssel, történetmeséléssel, akkor visszafordíthatatlan vagy cudar nehezen visszafordítható károkat okoz a képzelőerőben. Az pedig, tudniillik a képzelőerő, igen szorosan függ össze a kreativitással és az olvasással. Pontosabban az olvasás egyik fajtájával, mert szerintem legalább kétféle olvasás létezik: az egyik információszerzési technika, a másik önálló univerzum teremtése: alkotó olvasás. Az előbbivel nincs baj, rengetegen alkalmazzák (használják) ezt a tudást, azaz rengetegen olvasnak azért, hogy megtudják, mi mikor lesz, mi történt a világban, mikor találkozzanak a barátaikkal stb. Az olvasás képessége megmaradt, az agy ezért felelős központja az olvasás általi információszerzés közben is dolgozik – bár távolról sem úgy, ahogyan egy történet, egy szépirodalmi mű olvasása közben tenné. Egy szó mint száz: szerintem a fantázia az, ami megállíthatatlanul sorvad. És itt a *fantázia* szót a leghétköznapibb értelemben használom: valami olyasminnek a magam elé képzeléséről beszélek, amit éppen nem látok, vagy soha nem is láttam, csak a leírását olvasom vagy hallgatom. Ez az, ami ma egyre nehezebben megy. Nagyon erősen vizuális világban élünk, készen kapjuk a képeket, nem kell „lelki szemünk” előtt megalkotnunk őket. Sokan vannak például, akiknek az a baja egy novellával, egy regénnyel, azért nem tudják élvezni, mert nem képződik meg a fejükben a film, nem fordítják le a szöveget képekké, mert erre

már nem képesek, ez a képesség nem alakult ki bennük. Sorvadt a képzelőerejük. Következésképpen a kreativitásuk is... Közhely, hogy egy szépirodalmi alkotás annyiféle, ahány olvasója van, mi több, ahányszor elolvassák – csakhogy az, aki nem könyvolvasó, csak információszerző, nem formálja a maga képére a történetet, nem teremti újra a történet világát, nem jelennek meg előtte plasztikusan, életszerűen a szereplők és helyszínek, minden halott, száraz szöveg marad csupán, fekete kriksz-krakszok a fehér háttéren –, így aztán nem is élvezi a könyvet. Élvezheti viszont a magazint, a színes képek alatti pár egyszerű mondatot, elkápráztathatja akár a csillogás is, és vágyhat arra, hogy ismert ember legyen, sztár, celeb, öt perc hírnév birtokosa... S bár fönntartom, hogy a szépirodalom nem lehet tömegformáló erő, de fantáziaformáló, kreativitást serkentő erő nagyon is! Ha ugyanis csak a készen kapott képeken nőnek föl a jövő nemzedékei, és nem kell elképzelniük, megalkotniuk, kiküzdeniük magukból semmit, akkor vélhetően szomorú jövő elé nézünk. És akkor végképp nem lesz értelme hősokról beszélni. Véleményem szerint tehát elsősorban azért kell történeteket alkotó-teremtő módon olvasni, hogy karbantartsuk a fantáziánkat, s azon keresztül egy sereg egyéb fontos képességünket. És azért kell mesélni az olvasni még nem tudó gyerekeknek, s nem a kész világot nyújtó (rajz)film elé ültetni, hogy a képzelőereje kifejlődjön és megerősödjön. Azáltal hősnek képzelheti magát, s annak segítségével maga elé idézheti a jövőjét is a különböző minták alapján; választhat, melyiket szeretné követni – mert ilyesféle gyakorlati vetülete igenis van az irodalom, a történetek „fogyasztásának”.

S hogy mindez miként kapcsolódik a kiindulópontozhoz? Egyfelől úgy, hogy egy-egy helyi kötődésű alkotó hatást gyakorolhat a helyi közösségre, amely hatás alapvetően különbözik attól, amelyet egy szélesebben ismert alkotó idéz elő. S ilyen értelemben a helyi írónak még előnye is van a szélesebb körben ismert, vagy máshol is népszerű íróhoz képest – vagyis ha perspektívát váltunk, márpedig az irodalomban ez egy fontos lehetőség és

módszer, akkor nem feltétlenül hátrányos a vidéki írók helyzete. Ha azonban szélesebb perspektívából tekintünk a kérdésre, azt gondolom, marginalizálnunk is kell a problémát. Ma egyetlen olyan író vagy költő nincs magyar nyelvterületen, aki esztétikai teljesítménye (tehát nem közéleti megnyilvánulásai) miatt századannyira népszerű és kedvelt lenne, amilyen Tömörkény volt bő száz évvel ezelőtt. (És mi volt Tömörkény népszerűsége Jókaiéhoz képest!) Az irodalom, főként a szépirodalom nem társadalomformáló erő, nem népnevelő eszköz. Sosem volt igazán az, s mind kevésbé lehet annak tekinteni. Ilyen nézőpontból pedig megmosolyogtató a *fővárosi versus vidéki író és irodalom* polémia, amely bő évszázada zajlik hol kisebb, hol nagyon intenzitással, s egyetlen eredménye az, hogy egy amúgy sem túl rózsás helyzetben lévő, számtalan repedéssel bajlódó művészeti ágat még egy szempontból megoszt, s elfeledteti azt az igazságot, miszerint „*nincs két irodalom, csak egy van. Mert mindnyájan magyarul írunk, embörök.*”

Bogár Gábor

Dante és Liszt

Kiegészítés Réti György *Hazánk és Dante* című esszéjéhez

Dante Alighieri, a 13–14. századi, firenzei születésű, a fehér guelfek táborába tartozó költőóriás, politikus, filozófus főművének, az *Isteni színjátéknak* – amelyet Babits Mihály a világirodalom legnagyobb költeményének tartott – van legalább még egy nagyon fontos magyar vonatkozása, amelyre dr. Réti György nem tér ki *Hazánk és Dante* című, az Irodalmi Jelenben megjelent esszéjében. Pedig ez is történeti, egészen pontosan zenetörténeti jellegű kapcsolat hazánkkal, a 19. századból.

Az életét külhonban élő, magyarul talán alig beszélő, magát mégis magyarnak valló nagy zeneszerzőnk, Liszt Ferenc írt egy háromrészes, közel egyórás szimfonikus költeményt Dante művére. A címe *Dante-szimfónia*, amelyet a szerző 1855–1856-ban komponált, és 1857 novemberében mutatták be először. A *Dante-szimfónia* kéttételes alkotás, harmadik része egy rövidebb *Magnificat*. Hangszerelése mesteri, a nagyromantikus, a kromatikus, az újító Liszt alkotása. A mű zenei szövete tele van újszerű megoldásokkal. Nagy, romantikus zeneszerzőnk a tizenkét fokú rendszert használja, amellyel már megelőlegezi a 20. század elejének zenéjét. Ebben a művében alkalmazza – tulajdonképpen elsőként a zenetörténetben – a csupa nagymásodból álló egész hangú skálát, amelyet Claude Debussy használ majd. Liszt maga úgy jellemezte ezt a skálát egyik tanítványának, Ingeborg Starknak, mint „minden korcs és számárfülek számára félelmetes hangnemet”. Egy másik, utóbb „Dante-skálának” nevezett sorában a nagy- és kismásodokat váltja az 1:2 képlet szerint.

A szimfónia szerkezete:

I. tétel, Inferno (Pokol)

Lento

Allegro frenetico (Quasi doppio movimento)

Lento

Quasi Andante, ma sempre un poco mosso

Andante amoroso (Tempo rubato)

Tempo primo (Allegro, Alla breve)

II. tétel, Purgatorio (Purgatórium)

Andante con moto quasi allegretto. Tranquillo assai

Più lento – Un poco meno mosso

Lamentoso

Poco a poco più di moto

Magnificat

L'istesso tempo

Un poco più lento

A zenemű a toszkán költőóriás művének menetét követi. I. tétéle a *Pokol*, és a teljes mű meghallgatása után a laikus zenehallgatóban az a benyomása születhet, hogy Lisztnek ezzel a szakasszal kapcsolatban voltak a lelegelevenebb élményei. Ez a rész a leghosszabb, a leginkább megrázó; a gyönyörködés mellett szinte rettegéssel tölti el a hallgatót. A 48 perces szimfonikus költemény (ezt a műfajt maga Liszt teremtette meg) II. tételében, a *Purgatóriumban* már lényegesen gyengébbnek érezzük az invenciót; érezhetően sokkal kevésbé hatásos. A harmadik rész, a *Magnificat* a mennyországról szól. Az első két instrumentális szakasz után ebben a harmadikban már jelentős szerepet kap a kórus, ám a *Magnificat* nemigen emelkedik fel a földről, nem halunk benne olyan csodálatos, felemelő, gyönyörűséges dallamo-

kat, amelyek a mennyország képzetét keltenék bennünk. Mintha a zeneszerző zsenialitása nem volna elegendő ahhoz, hogy bemutasson nekünk valamit, amit Ő maga sem ismerhet, amellyel kapcsolatban nem lehetnek saját tapasztalatai, élményei.

A szimfónia hangszerelése: három fuvola (a harmadik alkalmanként piccolo), két oboa, angolkürt, két klarinét, basszusharsona, tuba, üstdob (két előadó), cintányér, nagydob, tamtam, két hárfa, harmónium, vonósok. Az előadói apparátushoz szoprán szóló és női vagy fiúkar is tartozik.

Dante főműve múlhatatlan hatással volt nemcsak a zeneművészetre, de az egész világirodalomra, ezen belül számos magyar irodalmi vonatkozással bír. Szinte valamennyi későbbi költőre hatott – mély és plasztikus vallási tartalmán túl formai nagyszerűségével, az epikus műben alkalmazott tökéletes tercinnal (minden harmadik sor rímel a hárommal korábbira), és egész képi világával meghatározta az utána jövők költészetét. A fenti sorokban bemutatott magyar kapcsolódást csupán azért emeltem ki a többi közül, mert ez épp nem irodalmi, hanem zenetörténeti jelentőségű.

Dante társadalmi hatása pedig már életében is kiemelkedő volt, köszönhetően annak, hogy a költő eltért a humanizmus nyelvétől, a latintól, és inkább anyanyelvén, olaszul, azon belül toszkán nyelvjárásban írta műveit, amelyek nemcsak nyelveztükben álltak közel a hétköznapi emberhez, de a nép gondolkodásmódját is tükrözték. Életműve páratlanul komplex: összegzi kora tudományának, teológiájának, poétikájának, kultúrájának, hiedelmeinek és társadalmának szinte minden aspektusát.

Benkő Imola Orsolya

Ház

*A ház, ahol várni foglak, a hegyek között lapul,
hűvös lesz nyáron és fehér, idegen.*

*Azon a nyáron, egy újabb aszályos nyáron,
amikor kisu a paradicsom a földből,
szárazon kókadoznak a töklevelek, sárgán
izzik a kert, zörögnek a rozmaringbokrok
a szélben, és a madárijesztő úgy hajlong majd
a varjak súlya alatt, mint rózsegyűjtés közben én.
Nem lesz akkor már gáz sem, áram sem,
a felhőről végleg leszakadok, te lógsz rajta
a városban, marionettbábu az MI
túvilágított színpadán.*

*Csak legyél a házban, fázni fogsz, ha nem lesz
fa, és üvöltenek körülöttünk a farkasok,
a magas hótorlaszok között megfagsz nélkülem.*

*A ház, ahol várni foglak, egy sötét erdőben
világít, harkályok kopácsolnak a fatörzseken,
medve is jár arra, döcögve, éhesen.*

*Mire jössz, megtanulok szarvasra vadászni,
a kamrában lesz hús is, este sárga fények
gyulladnak, a napelemek szorgosan begyűjtik
a hőt, rózsét sem kell többet szedni.*

*Várok rád, azon a nyáron, egy újabb
aszályos nyáron: itt van patak, hűvös patak,
vizét tisztítom, minden korttyal közelebb
jutok hozzád, beléd iszom magam, itatóspapír
vagy íróasztalomon, téma vagy versben,
lüktetés tarkómban, simogatás ujjaimban.*

*A ház, ahol várni foglak, megközelíthetetlen,
csak te meg én tudjuk az utat, régen benőtte
az aljnövényzet, mohák és gombák között
lépkediünk, vezetlek a csalánoson át,
ki a civilizációból, be a burjánzó csendbe,
azon a nyáron, egy újabb aszályos nyáron,
amikor sokan éheznek, és még többen
szomjaznak, és nem lesz okod maradni
a sivatagi nagyvárosban. A marionettbábu
lezuhan, kötelek csavarodnak a nyakára,
recseg-ropog a színpad, robbannak a reflektorok
lángol a sivatag, lángol az út, ami ide vezet.
Fuss, még futhatsz, a sötét erdőben a ház
felizzik a naplementében, hűl az erdő, vackaikba
bújnak az állatok, nyúlik az árnyék, didergek.*

A felhők szétfoszlanak, mikor belépsz.

Mozaik

Szereti. Levelet ír.

*Üzenete felrobbantja az udvart,
röpködnek a vihogó felsősök,
csak a srác marad nyugodt,
mert nem tanult még meg olvasni.*

Szereti. Nem mondja.

*Eltűnik, átszeli a Góbi-sivatagot,
bőregereket véd a kihalástól. Az évek
sűrűn és sárgán hullnak egymásra,
betemetik az emlékeit.*

*Szereti. Utánamegy az Antarktiszra,
feljegyzéseket készít a pingvinkolóniákról,
videóanyagot vág, és elküldi*

*a National Geographicnak, híres lesz.
Szereti. Nem szereti.
A konyhaasztalnál ül vele szemben.
A tányéron csörren a villa,
kés zuhan a padlóra.
Szereti. Azt hiszi, őt látja a trolin,
bámulja, akkor száll le, amikor a másik,
mint egy árnyék, kíséri, hiába fut,
lihegve utoléri, habog, szereti.
Micimackó-táncot jár, amikor főzi a kávé.
Twistel, amíg issza. Elhúzza a függönyt,
a napfényt beengedi.
Szereti. Lábujján sárgul a köröm, a bőr
ráncosodik a szeme körül,
szemében tulipánok nyílnak.
Ismerős arca idegen. Szereti.
A csípéseit bekeni.
Kivágja a göndörödő szőrt a füléből,
kócos szemöldökét kisimítja,
szakállát megnyírja. Viheti a házat,
a muskátlikat az ablakból,
a több hektárnyi erdőt a medvékkel,
a vadásztróféákat, a síelések emlékét
a hegyoldalban, a nyelvet,
amin beszélni tudtak egykor. Szereti.
Zsíros a haja, csúszkálnak rajta
a napsugarak. Ha elkocog a kerítés előtt,
az ugató kutyák elhallgatnak.
Szereti.
Az arcára írja.
A hátára veszi, hogy ne törje véresre
a cipő. Felviszi a hegyre.
Szereti.
Elkapja a kormányt, átrepül az árkon.
Aláesik, hogy életben maradjon.*

*Beköltözik az álmába,
árnyékként kíséri. Szereti.
Nem fest róla képet.
S z e r e t i. A pórusain lélegzik.
Szereti. Szereti.
Betűk beszélnek helyettük.
Nem találkoztak még.*

BENKŐ IMOLA ORSOLYA színházi rendezőként dolgozik a Homo Ludens Project szegedi alkotóközösségében. Néhány éve kezdett el írni, írásait többek között közölte az Apokrif Online, Új Forrás Online, KULTer.hu, SZIFONline, Szófa, Magyar Napló, PRAE, Bárka, Székelyföld, Helikon, Tiszatáj, Kortárs, Élet és Irodalom. Több jelentős antológiába beavagatták verseit, novelláit.

2024. január

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Az óceán partján; Képzettársításaim (versek)
- 4 **Ocsenás Péter Bence:** Együtt a tetőn (próza)
- 8 **Viola Szandra:** Aki hazatart; Köd-csempék (versek)
- 9 **Vörös István:** Átkozlak kedvvel, nevetéssel (vers)
- 10 **Péntek Gábor:** Magas hőfokon (próza)
- 12 **Ajlik Csenge:** Zakatol; A gondolatgörbe; Eszembe jut (versek)
- 14 **Gulisio Tímea:** Ölelés; Tok; Tömény (versek)
- 17 **Salánki Anikó:** Egy szál rózsa (próza)
- 19 **Bánfi Veronika:** Faiskola (vers)
- 20 **Papp Vera:** Kerti sármány; La petite morte (versek)
- 23 **Nagy Zopán:** Átjárások / Ibériai, isztriai szimultánok... (próza)
- 26 **Gál János:** Petőfi apoteózisa; Euripidész Pellában (versek)
- 28 **Sándor Andrea:** Finn (regényrészlet)
- 32 **Szélyes-Pál Dániel:** Jó pásztorok, nyugtalan juhok; Testamentum; Urbanizáció; Pék János már nem keleszt kovászt; Végszó (versek)
- 37 **Ónody Éva:** Szemérmes rózsák Vas Istvántól (próza)
- 40 **Nagy Koppány Zsolt:** A vendégmunkás dala; Bosszú (versek)
- 44 Kísérlet – **Radu Andriescu** versei **Száva Csanád** fordításában
- 49 „A csipszesztasakban rejtőző sötétség” – **Cătălin Lazurca** versei **Szonda Szabolcs** fordításában
- 53 **Petróczi Éva:** „Kanahán-beli sidók” (tárca)
- 55 A hónap alkotója: **Sándor Zoltán** – A művésznő álma; Egy házasság története
- 67 **Fekete J. József:** Sándor Zoltán 50
- 79 **Bánki Éva:** A jövő megszűnt, mielőtt elkezdődhetett volna
- 84 **Bene Zoltán:** Az irodalom lényege a gondolatébresztés – beszélgetés az 50 éves **Sándor Zoltánnal**
- 93 **Rimóczi László:** Holt költők és írók holtjátékai (Novák Valentin: Repedés – Fantáziák boldog árnyakról)
- 98 **Böszörményi Zoltán:** „A leghordozhatóbb haza kétségtelenül az anyanyelv” (Lezsák Sándor: Szellemfalu és egyéb jelenések)
- 101 **Csontos Márta:** Frivol regiszterek (Jóna Dávid: Dééévid, aranyapám!)
- 104 **Kádár Fruzsina:** „Az álmok alatt nincsen semmi, / csak egy rengeteg rágott széle” (Deres Kornélia: BOX)

- 109 **Oláh András:** Hol a helyük a meséknek? (Mezey Katalin:
Kivala Palkó Nemlehet-országban)
- 113 **Szeder Henrietta Réka:** Gyöngyhalászok – szavak a mélyből
(Baranyi Ferenc – Jóna Dávid: Gyöngyhalászok)
- 116 **Viola Szandra:** „Nem fejezték be a végső mesét” (Jaan Kaplinksi:
Benéztem a Nap ablakán)
- 119 **Bene Zoltán:** Főváros versus vidék – egy túlhaladott irodalmi
polémia (esszé)
- 128 **Bogár Gábor:** Dante és Liszt – Kiegészítés Réti György *Hazánk*
és *Dante* című esszéjéhez
- 131 Debüt: **Benkő Imola Orsolya** versei

○ **Böszörményi Zoltán:**

Az óceán partján; Képzettársításaim

○ **Ocsenás Péter Bence:** Együtt a tetőn

○ **Viola Szandra:** Aki hazatart

○ **Vörös István:**

Átkozlak kedvvel, nevetéssel

○ **Péntek Gábor:** Magas hőfokon

○ **Ajlik Csenge:** A gondolatgörbe

○ **Gulisio Tímea:** Ölelés

○ **Salánki Anikó:** Egy szál rózsza

○ **Bánfi Veronika:** Faiskola

○ **Papp Vera:** Kerti sármány

○ **Nagy Zopán:**

Átjárások /

Ibériai, isztriai szimultánok...

○ **Gál János:** Petőfi apoteózisa

○ **Sándor Andrea:** Finn

○ **Szélyes-Pál Dániel:**

Jó pásztorok, nyugtalan juhok

○ **Ónody Éva:**

Szemérmes rózsák Vas Istvántól

○ **Nagy Koppány Zsolt:**

A vendégmunkás dala

A hónap alkotója: **SÁNDOR ZOLTÁN**

A művésznő álma;
Egy házasság története

Fekete J. József:

Sándor Zoltán 50

Bánki Éva: A jövő megszünt,
mielőtt elkezdődhetett volna

Bene Zoltán: Az irodalom lényege
a gondolatébresztés –
beszélgetés az 50 éves Sándor Zoltánnal

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap